

Elena Degutienė

Moki žodį, rasi kelią

LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIS
PAGRINDINĖS MOKYKLOS VI KLASEI

2 dalis

Wydanie pierwsze

Puńsk 2024
Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o.
www.punskas.pl

MOKI ŽODI, RASI KELIA. Lietuvių kalbos vadovėlis pagrindinės mokyklos VI klasei, 2 dalis
Podręcznik języka litewskiego dla kl. VI szkoły podstawowej, cz. 2

Opracowanie
Helena Degutis

Redaktor
Nijola Birgiel

Ilustracje
Eglė Valiūtė, Taida Balčiūnaitė

Fotografie
Sygit Birgiel, Jolanta Łatwis, archiwum Wydawnictwa „Aušra”

Redaktor techniczny
Sygit Birgiel

Korekta
Biruta Ołów

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla litewskiej mniejszości narodowej do języka litewskiego na II etapie edukacyjnym – szkoła podstawowa, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr hab. Danuty Roszko i mgr. Algisa Uzdili.

Rok dopuszczenia 2024.

Numer ewidencyjny w wykazie 765/6/2024.

Podręcznik jest finansowany ze środków budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Dauguma tekstų adaptuoti

Sutartiniai ženklai
sažinės – sunkesnės rašybos žodžiai
malonu – kirčiuojami žodžiai

Visas užduotis, esančias vadovėlyje,
kurias rekomenduojama atlikti raštu,
būtina rašyti sąsiuvinyje.

© Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o.
Puńsk 2024

ISBN 978-83-66808-50-8

Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o., ul. A. Mickiewicza 23, 16-515 Puńsk, tel. 875161410
Arkuszy drukarskich 13,75. Wydanie I
Skład, łamanie, druk i oprawa: Wydawnictwo „Aušra”
www.punskas.pl

IV. GAMTOS STEBUKLAI IR PASLAPTYS

Jurgis Kunčinas

Pokalbis su gamta

Ar matei vikruolį žaltį,
Vinguriuojantį žole?
Ar matei ramunę baltą
Saulės nutviekstam šile?

Ar matei, kaip žuvys šoka
Ankstų rytą dubury?
Ar girdėjai kėkšto juoką
Žalio miško vidury?

Ar klausei, ką šneka rėvos¹,
Arėjai žvėrių pėdom?
Ar žinai, kad smilgos pievoj
Skamba vėjyje gaidom?

Vakare, kai viskas tylą,
Ta šneka labai rimta:
Į tavo balsais prabyla
Neužmieganti gamta.

Klausimai ir užduotys

- 1** Į ką kreipiamasi eilėraštyje?
- 2** Kokius vaizdus matote, skaitydami eilėrašį? Kokius garsus girdite?
- 3** Raskite eilėraštyje perkeltinės reikšmės žodžių ar posakių. Paaiškinkite, kokia jų reikšmė.
- 4** Kaip suprantate pasakymus: „Gamta – mūsų turtas“, „Gamta – visų namai“? Kas gyvena gamtos namuose?

¹ Rėva – upės slenkstis.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Mūsų protėviai garbino daugybę dievybių. Jie tikėjo, kad dievai gyvena gamtoje. Todėl dievų ir dvasių būstinės – šimtamečiai medžiai, ežerai, šaltiniai ir girios – buvo garbinamos ir saugomos.

Žemdirbiams buvo svarbi derlingumo deivė Žemyna. Tikėta, kad ji globojo javus, vaisius, gyvulius ir žmones. Jai būdavo aukojama dažniausiai pavasarį pradedant žemės ūkio darbus ir rudenį juos baigiant.

Aukodami Žemynai žemdirbiai kalbėdavo maldą:

Žemynėle, žiedkelėle,
Sužydėk rugiais, kviečiais,
Miežiais ir visokiais javais.
Būk mums maloninga, Deive,
Visiems mūsų darbams
Tepadeda Laimė.
Blogus žmones nušalink,
Kad mūsų neišjuoktų.

Paieškokite internete žinių, kieno globėjai buvo Žemėpatis, Vaižgantas, Bangpūtys, Medeina, Lazdona, Austėja ir Gabija.

Alis Balbierius

Žolės deginimo žala

Kaip viskas paprasta – vienas kitas degtukas, ir sausa pernykšte žole nubėga liepsnos liežuvėliai, nuvinguriuoja dūmai... Regis, kas čia blogo – sudega tai, kas pievose, pakelėse ar paežerėse „nereikalinga“, „pasitręšia“ žemė. Tad kodėl kas pavasarį apie žolės deginimo žalą rašoma laikraščiuose, skelbiama per radiją, televiziją, o aplinkos apsaugos inspektoriai bei miškininkai ne vieną padegėją griežtai nubaudžia?

Vis dėlto žiūrėk – vienur žolę pleškina vaikai, kitur ją degina suaugusieji, norėdami „patręšti“ arba „išvalyti“ pievas, ganyklas. Dėl to mūsų gamtovaizdį dar dažnai „puošia“ niūrūs, juodi išdegusios žemės lopai.

Tik visiškam tamsuoliui žolės deginimo žala gali pasirodyti menka. Kasmet būna atvejų, kada deginant žolę, supleška įvairūs ūkiniai ar net gyvenamieji pastatai. Žolės deginimas pavasarį

ypač pavojingas sausiesiems miškams, spygliuočių šilams. Miškininkai teigia, kad kasmet trečdalis miško gaisrų kyla deginant žolę. Žmogaus rankų pakurta ugnis sunaikina daugybę smulkiųjų gyvūnų ir nespėjusias sudygti augalų sėklas.

Tik reto žiaurumo žmogus į degantį laužą gali įmesti varlę, kiškiuką ar vabalą. Dėl savo neišmanymo žolės degintojai padaro dar blogiau – kasmet jie sudegina daug pernykštėje žolėje, viksose ar nendryne pasislėpusių ką tik gimusių kiškiukų, į nerštavietes keliaujančių varlių, anksti pavasarį susuktų ančių lizdų. Miškų, krūmynų, pelkių pakraščiuose nuo ugnies nespėja pasislėpti ir ne vienas po žiemos įmygio pabudęs žaltys ar driežas.

Tačiau labiausiai kenčia vabzdžiai, mat daug retų bei nykstančių šešiakojų žiemoja po medžių lapais, žolės sluoksniu, tuščiaaviduriuose pernykščių augalų stiebuose ir panašiai. Degindami žolę, sunaikiname begalę žmogaus ūkiui naudingų augalų apdulkintojų – boružių, žygių¹, vyčių², laukinių bičių, kitų plėviasparnių vabzdžių.

Ugnis žalinga ir augalams. Padegus sausą žolę, kartu sudega ir daug naujų, dar tik pradėjusių augti ūglių, dėl to medingieji, vaistiniai ir kiti pievų augalai išauga ir pražysta vėliau negu paprastai; kasmet deginamose pievose sumažėja ir taip retų augalų rūšių.

až

degtukas pasitręšia griežtai ypač smulkiųjų įmygio tuščiaaviduriuose vabzdžių

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas ir kokią žalą patiria, deginant žolę? Nurodykite, remdamiesi tekstu.
- 2** Kodėl vis dėlto žmonės degina žolę?

¹ Žygis – judrus naktinis vabalas.

² Vytis – toks vabzdys, raganos arkliukas.

- 3 Pagalvokite, kaip elgtutės, pamatę žolę deginančius žmones. Ką jiems pasakytumėte?
- 4 Sukurkite pasaką apie pievos, lauko ar miško gyventojus iki baisios nelaimės. Galite pradėti taip:
 - Vos nutirpo sniegas, vyturiukas susisuko lizdelį...
 - Kaimynystėje gyveno boružė ir žiogas...
 - Stirniukas gimė girios tankmėje...
- 5 Išplėskite šią mintį: „Gimtoji žemė – stebuklų poema. Nusilenkime tiems stebuklams, sodindami medžius, keldami inkilus...”

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pasidomėkite, kokių vaistinių augalų galima rasti pakelėse, miškuose ir pievose. Surašykite juos abėcėlės tvarka ir šalia trumpai nurodykite, kokius negalavimus gydo.

Didysis debesylas

Ankstyvasis šalpusnis

Didžioji dilgėlė

Paprastoji kraujažolė

Didžioji varnalėša

Vytautė Žilinskaitė

Medinė antis

Medinė antis tykiai plūduriavo ežero pakrašty. Ji atrodė visai kaip gyva: mėlyni sparnai, pilkas kaklas, geltonas snapas ir išplėstos oranžinės akys. Smaili uodega užriesta į viršų; ir niekas nepasakytų, kad antis medinė.

Atokiau nuo medinės anties, pasislėpęs tarp švendrių¹ ir vilkuodegių², valtelėje tūnojo medžiotojas. Ant kelių jis turėjo šautuvą, o lūpose tarsi švilpuką laikė medinį anties snapą. Kai jis papūsdavo į tą snapą, pasigirsdavo „kri kri kri“ – visai taip, kaip krykščia tikros antys.

– Kri kri kri, – pūtė ir pūtė į medinį snapą medžiotojas. – Kri!

Kitame ežero pakraštyje plaukiojo laukinės antys. Jos kraipė mėlynai sidabrinčius kaklus ir susirūpinusios stebėjo, kaip vėjas

¹ Švendrė – pelkių, pelkėtų krantų augalas, nendrė.

² Vilkuodegė – plačialapis švendras.

bloškia į ežerą pageltusius medžių lapus. Antys buvo liūdnos: artėjo ruduo, ir netrukus reikės skristi į tolimus šiltus kraštus. Antys labai mėgo šį ežerą, kurio pakraštyje gimė ir užaugo.

– Nieko, – raminosi jos, – kai tik išauš pavasaris, vėl sugrįšime. Už gimtinę nieko brangesnio nėra. Vėl mums naktimis šnarės meldai³, vėl sūpuos gimto ežero vilnys...

Staiga antys pakėlė galvas ir įsiklausė. Iš kitos ežero pusės sklido gailus šauksmas:

– Kri kri kri, skubėkite pas mane!.. Kri kri kri, čia šaukia jūsų sesuo laukinė antis!.. Aš susižeidžiau sparną, skriskite man į pagalbą, kri!

Laukinės antys tuoj pat pakilo į viršų ir, ištiesusios kaklus, nuskrido balso link. Netrukus jos pamatė šalia meldų plūduriuojančią vienišą antelę.

– Sveika, sesute, – sušuko jai laukinės antys. – Tu mus šaukei? Atskubėjome padėti.

Medinė antis nieko neatsakė. Ji žvelgė nejudria oranžine akiimi į ančių pulką. Antys nusileido šalia jos ant vandens. Medinukė norėjo priplaukti prie jų, pasisveikinti, drauge panerti kaklą į vandenį, tačiau ji negalėjo nė krustelėti. Lyg medžio kaladėlė, nebyli sūpavosi ant bangų ir žiūrėjo, kaip susirūpinusios seserys plaukia artyn. „Ak, kaip smagu, – džiaugėsi medinukė, – kad jos mane aplankė!..”

Staiga supoškėjo šūviai. Medinė antis pamatė, kaip išgąsdintas laukinių ančių pulkas puolė į šalį, pakilo ir nuskrido. Liko plūduriuoti tik viena pašauta jauna antelė.

– Beširde tu! – mirdama sušuko ji medinei ančiai. – Tu priviliojai savo seseris, kad jas nušautų medžiotojas. Tu – išdavikė!

Sučėžėjo meldai, sulingavo vilkuodegės, ir išniro medžiotojo valtėlė. Jis priplaukė prie pašautos antelės ir įsimetė ją į krepšį.

– Neblogai, – trynė rankas patenkintas medžiotojas. – Šiai dienai užteks.

³Meldas – viksvinių šeimos vandenų augalas.

Kitą rytą medinė antis vėl suposi ant ežero bangų. Vėl ji klausėsi, kaip medžiotojas pučia į medinį snapą, viliodamas jos seseris.

„Kad tik jos neatskristų, – rūpinosi medinukė. – Kad tik nepaklausytų to melagingo kri!”

Danguje vėl sušnarėjo sparnai – skrido naujas ančių pulkas. Jis taip pat nusileido netoli medinukės. Išplėtusi nejudrias akis, ji išgąstingai žvelgė į artėjančias seseris. „O, kad aš turėčiau balsą! – sielojosi medinukė. – Aš joms surikčiau: tai ne mano šauksmas, netikėkite juo, skriskite iš čia kuo greičiau, jūsų tyko medžiotojas! O, kodėl aš neturiu balso!”

– Tu mus šaukei, sesute? – draugiškai paklausė priplaukusios antys. – Tu susižeidei sparną? Atskubėjome tau padėti.

Supoškėjo šūviai, ir vėl vanduo nusidažė krauju. Dvi raibos antelės dar bandė plasnoti, kilti į viršų, bet pašauti sparnai bejėgiškai sviro žemyn.

– Prakeikta išdavikė! – mirdamos sušnibždėjo jos.

„Aš nekalta, patikėkite manimi!” – norėjo surikti antelė, bet negalėjo.

Po kiek laiko visos ežero antys jau iš tolo pažindavo medinukę.

– Nesiartinkite prie jos, – perspėdavo jos viena kitą. – Tai išdavikė. Ji padeda medžiotojui mus privilioti ir nušauti. Išdavikė, niekšinga išdavikė! – su panieka kartodavo jos.

Medinė antis klausėsi ir tylėjo.

„O, – vėl liūdnei mąstė ji, – jei aš galėčiau plaukti, kur noriu! Jei aš turėčiau sparnus! Tada nė valandėlės netarnaučiau tam klastingam medžiotojui! Išskrisčiau į kitą ežerą, kur niekas manęs nepažįsta, ir gyvenčiau su savo seserimis.”

Vieną vėsų vakarą, kai ji vėl suposi šalia meldų, pro šalį skrido labai didelis laukinių ančių pulkas. Jis atklydo čia iš kito ežero, skrisdamas į pietų kraštus. Nuvargusios antys sutūpė saloje pasimaitinti ir pailsėti, ir tada pasigirdo klastingasis „Kri!”

Antys išgirdo ir visu būriu ėmė plaukti medinės antelės link. Priešaky skubėjo didelis ir stiprus antinas. Išrietęs žvilgantį raumeningą kaklą, jis yrėsi iš visų jėgų. Pokštelėjo šūvis, iš antino kaklo čiurkštelėjo kraujo srovė, ir vienas karštas raudonas lašas užtiško ant medinės antelės.

Ir ūmai medinukė pajuto, kaip šyla visas jos kūnas, išgirdo, kaip plaka jos širdis ir šiurena plunksnos. Nustebusi ji sumirksėjo oranžinėmis akimis ir garsiai sukrykštė.

– Aš gyva! – šaukė ji, išskleisdama sparnus. – Tuoj pakilsiu į žydrajį dangų, tuoj skrisiu su ančių pulkais! Aš gyva, gyva, gyva!

Čia ji pamatė antiną, kuris bejėgiškai bandė atsiplėšti nuo vandens. Iš jo kaklo be paliovos sruvo kraujas.

Antelė greit priplaukė prie jo, sugriebė snapu jo sparną ir ėmė tempti tolyn nuo medžiotojo valtys.

– Aš tave išgelbėsiu, – šnibždėjo ji. – Tik skubėkime iš čia.

– Palik mane, – atsakė antinas. – Vis tiek mano žaizda mirtina. Gelbėkis pati, jau atplaukia medžiotojas.

Bet antelė nepaleido jo, tik dar sparčiau yrėsi tankių švendrių link, kur tikėjosi pasislėpti su savo sužeistu draugu. Trinktelėjo šūvis. Ir vėl vanduo nusidažė raudonai.

– Ir mane pašovė! – sukliko antelė, tačiau jos balsas nebuvo liūdnas.

až

plūduriojančią išgąsdintas bejėgiškai ančiai išskrisčiau skrisdamas yrėsi šyla žydrajį

Klausimai ir užduotys

- 1 Kada ir kur vyksta pasakojimo veiksmas?
- 2 Raskite tekste ir garsiai perskaitykite, kodėl antims patinka šis ežeras. Kurie žodžiai, jūsų manymu, svarbiausi?
- 3 Kaip atrodė medinė antis? Atsakykite, remdamiesi teksto žodžiais.

- 4 Papasakokite, koku būdu medžiotojas prisiviliodavo antis.
- 5 Ką sakydavo antys viena kitai apie medinę antelę?
- 6 Kokie jausmai užplūsdavo išdavystę įtariamą antelę? Dėl ko ji rūpinosi, apie ką svajojo?
- 7 Raskite tekste ir perskaitykite, ką pajuto medinė antis, kai ant jos užtiško kraujo lašas.
- 8 Kodėl antelei nebuvo liūdna, kad ji miršta?
- 9 Kokios problemos gvildenamos šiame kūrinyje? Kokios vertybės akcentuojamos?
- 10 Pagalvokite ir papasakokite, kaip kitaip galėjo susiklostyti įvykiai pasakoje.
- 11 Kas šiame kūrinyje pasakiška, o kas gali būti tikroviška?

Gera paukšteliai rudenį išskristi, kad pavasarį vėl gali sugrižti.

Būtų miškas, skraidytų lakštingalos.

Su gandrais išlėksi, o su žvirbliais nukrisi.

Vladas Dautartas

Nelieskit pakalnutės žiedo

Man ne kartą teko stebėti, kaip keičiasi žmogus gamtoje, kaip jis pasijunta stipresnis, žvalesnis, kaip jo žingsnis darosi tvirtas, akys įžvalgios. Turėjau vieną bičiulį. Kasdieniniame gyvenime jis būdavo santūrus, netgi rūstokas, tarnyboje mažakalbis, nelabai su kuo draugavo. Daugelis jį laikė sausoku, pasipūtusiu žmogum. Gamtoje mano bičiulis neatpažįstamai pasikeisdavo, pasidaryda-

vo kitu žmogumi. Čia jis būdavo atlapaširdis¹, paslaugus, draugiškas.

Gamtoje ne vieną palaimos valandą gyvenau ir aš. Tai palaimai gali prilygti tik motinos rankų šiluma, tik jos begalinė meilė. Gamtoje praleistos valandos dažnai pavirsta akimirkomis, kurių negali nusakyti, negali pakartoti nei žodžiu, nei jausmu, nes kiekviena iš jų būna skirtinga. Gamtoje pradingsta rūpesčiai, išsi-sklaido slogios mintys.

Atsimenu vieną atsitikimą... Žalias, pilnas žiedų birželis šeiminkavo Pažeimenės lankose, miške kvėpėjo samanos ir spygliai, skaidrioje upės srovėje žaidė kiršliai²... Vidudienį stabtelėjau eglių paunksnėje ir dairiausi, klausiausi... Vos vos ausimis pagavau medžių ošimą – raminantį, savą; girdėjau ir upės šneką.

¹ Atlapaširdis – atviras, viską išsipasakoja.

² Kiršlys – gėlųjų vandenų lašišinių šeimos žuvis.

Žeimena barėsi, tekėdama pro akmenuotus slenksčius, barėsi nepiktai, tartum aiškindama, kad nereikia pastoti jai kelio, nereikia varžyti laisvo polėkio. Jutau svaigų kvapą. Tuoju pat pamačiau po medžiais susispietusių pakalnučių baltus varpelius. Kvepėjo jie, kukliai prisiglaudę prie plačių žalių savo lapų apsiaustų, ir džiugino akį. Priėjau arčiau žiedų, pasilenkiau prie baltojo džiaugsmo, godžiai traukiau krūtinėn saulėtą kvapą. Ir ūmai suraukiau kaktą, nes pamačiau, jog pakalnučių žydėjimo šventę jau kažkas išniekino, sunkiais batais braidžiojo po jų namus, trypė lapus, skynė žiedus. Kas tie piktadariai, tuoju pat paaiškėjo: netoliese stovyklą buvo įsirengę turistai. Žmonės jau buvo išsidanginę, tačiau savo pėdsakus palikę, ir visai skirtingus negu kiti paupio keliauninkai. Nepakartojamo grožio gamtos kampelis buvo savaip, pagal jų skonį pertvarkytas. Iš vyro rankos storumo medelių kamienų sukaltas stalas, prie jo atvilкта ir pristatyta kelmų, laužavietė apdėta samanom, netgi šiukšlės sumestos į duobę... Vadinasi, palikę tvarką, paliko sumiesčionintus gamtos namus, pakeitė jų veidą, sumenkino ir patraukė savo keliais. Tie „uolieji“ turistai buvo iki galo sau ištikimi – priskynė pakalnučių, sukimšo jas į kefyro butelį, pastatė ant to savo stalo ir paliko kitiems. Ir pikta, apmaudu buvo žiūrėti į tą jų palikimą: jie nesuprato, kad gražiausias stalas yra žalia veja, kad pakalnutės augo, žydėjo čia pat, o šitos, sukištos į butelį, jau negyvos, kad nuostabiausias gėlės žiedas ne tas, kuris vysta žmogaus rankose, o tas, kuris žydi natūralioje aplinkoje, žydi, ir pasėja sėklą ateičiai... Viso to turistai nesuprato, ir, kaip man atrodo, todėl, kad jų niekas šitaip suvokti gamtos nemokė. Ir iš tikrųjų! Prastas žmogaus elgesys gamtoje kartais tiesiog stulbina. Žiūrėk, kitas būtinai turi gamtai primesti savo valių – laužo medžių šakas, rauna želdinius, skina gėles, ir netgi tuomet, kai jam jų visai nereikia. Daug kartų mačiau turistų valtyje šūsnis vandens lelijų, kurių ir šiaip jau sunki dalia – vis dažniau jos išskleidžia baltus žiedus juodame, užterštame vandenyje; mačiau pripjaustytų kadagių, glėbius žydinčių ievų, įvairių miško ir paupio gėlių. Kam keliaujančiam žmogui visa tai?! Sunku suprasti.

Ir turbūt turės praeiti geras laiko tarpas, kol žmogus galutinai įsisąmonins, kad to, kas auga, žydi, klesti gamtoje, negalima šiaip sau laužti, skinti, rauti, negalima liesti pakalnutės, kaip ir kiekvieno gėlės žiedo, kuris savo namuose į kiekvieno širdį, jausmus prabyla vieninteliu ir nepakartojamu grožiu.

Nepakartojamu, bet tik tuomet, kai jis žvelgia į saulę, kai jis gyvas!

až

slenksčius įsirengę išsidanginę palikę ievų

Klausimai ir užduotys

- 1 Paaiškinkite, ką nusako kūrinio pavadinimas.
- 2 Kokią įtaką žmogui turi gamta? Atsakykite, remdamiesi tekstu.
- 3 Su kuo pasakotojas palygina gamtos teikiamą palaimą?
- 4 Ką pasakotojas vadina „baltuoju džiaugsmu“? Kodėl?
- 5 Paaiškinkite pasakotojo žodžius: „paliko sumiesčionintus gamtos namus, pakeitė jų veidą, sumenkino...“
- 6 Suraskite tekste ir nurašykite autoriaus išsakytas reikšmingas mintis apie gamtą.
- 7 Sukurkite plakatą – reklamą aplinkosaugos tema.

Plakatas – taikomosios grafikos žanras; reklaminės, informacinės arba agitacinės paskirties dailės kūrinys. Plakatas dažniausiai didelio formato, jo kompoziciją sudaro vaizdiniai elementai ir raiškus trumpas tekstas.

Reklama – bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija, skirta paveikti žmones taip, kad jų elgsena atitiktų šios informacijos užsakovo tikslus.

Vincas Mykolaitis-Putinas

Pumpurėlis

Rausvas žiedo pumpurėlis,
Iš pavėsio pasikėlęs,
Į saulutę kaitrią, šviesią
Pro lapus galvutę tiesia.

– Kilk, saulute, kilk, meilioji!
Taip tu glostai, taip vilioji!
Kai tik tavo spinduliais
Gėlės pumpurus praskleis,
Pasistiebęs iš pavėsių,
Aš taip pat jau pražydėsiu.
Duosiu žiedą tokį skaistų,
Nuo kurio džiaugsmu užkaistų
Kiekviena šviesi akis,
Kiekviena jauna širdis.
Kilk, saulute, kilk, meilioji! –

Ir į kvapnią sodą tylą
Saulė kyla, kyla, kyla...
Traukiasi kertėn šešėlis,
Skleidžias rausvas pumpurėlis.
Ligi ryto slėptą grožį
Spindinčioj taurėj atvožia –
Ir į naują skaidrų žiedą
Plaštakėlis margas rieda.

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką jautėte, skaitydami šį eilėraštį?
- 2 Dar kartą perskaitykite antrąjį eilėraščio posmą ir pasakykite, kas jame kalba, į ką kreipiasi. Kurie eilėraščio žodžiai tai pasako?

- 3 Kokius vaizdus matote, skaitydami eilėraščių? Užsirašykite ir nurodykite, kurie eilėraščio žodžiai tai pasako.
- 4 Kokia eilėraščio nuotaika? Kodėl?
- 5 Jeigu šį eilėraščių reikėtų jums iliustruoti, ką pieštumėte pirmiausia? Kokie būtų kiti piešiniai?
- 6 Raskite eilėraščio panašiai skambančias eilučių pabaigas.
- 7 Raskite eilėraštyje vaizdingų žodžių ar posakių.

Gamta, kurioj esam, yra mūsų, bet mes esame jos. Nuvalykime užterštas žalias jos akis, rūpesčiu ir globa apgaubkim visus jos pavidalus, visas jos broliškas formas.

Just. Marcinkevičius

Vilė Vėl

Kaip mes išgarsėjome

Ištraukos

Apsakyme „Kaip mes išgarsėjome“ pasakojama apie dvynes Dieną ir Žvilę bei jų klasės naujoką Mykolą. Vieną dieną jie, niekam nieko nesakę, palieka namus, mokyklą ir iškeliauja...

I

Traukinio palydovas pažymėjo mūsų bilietus, nužvelgė kuprines.

– Iš namų bėgat?

– Ne, važiuojam Šiaurės ašigalio tyrinėt.

– Na, na, ar tik nesumaišėt krypties: lapkritį iš Šiaurės ašigalio grįžtama.

Ir paliko mus ramybėj.

Važiuom beviltiškai senu traukiniu. Norint iš tokio kledaro išlipti reikia turėti alpinisto sugebėjimų. Pirmas išsiropštė Mykolas, paėmė Dienos kuprinę, padavė jai ranką. Aš galiu ir pati. Viena ranka laikiau kuprinę, kita įsitvėriau turėklo, o koja graibiau, kur ta siaura lentynėlė, vadinama laipteliu. Buvo baisu, kad durys užsitrenks, suspaus mane ir taip veš kabančią. Bet sveika pasiekiau žemę, traukinys nubildėjo ir likom visiškai vieni tuščioj stotelėj tarp miškų. Rudai dažytas medinis namas kitapus bėgių atrodė apleistas. Niekur nė gyvos dvasios, tik vėjas apsidžiaugė mūsų draugija ir sveikindamasis gūšiais daužė iš visų pusių. Kilo kvaila mintis vyti traukinį. Net Mykolo įkarštis nuvėso. Bet ilgiau stovėti vėjų pagairėje¹ nebuvo prasmės. Mykolas pasiūlė persirengti stotelės stoginėj – artimiausias tris valandas joks keleivinis traukinys pro čia nevažiuos. Niekas mūsų nematys. Na, trys valandos ne taip daug, pasivaikščioms miške.

Turiu pripažinti, kad slidininko apranga – puikus daiktas. Nežinau, ar tiktų svetimoj planetoj, bet miškams apie Pabradę – pats tas. Lapkritį viskas įmirkę, prisigėrę drėgmės. Su tokiu skafandru ir guminiiais gali smigti į samanias, bristi per šlapias žoles ar brautis per lapuočių tankynę. Persirengusi pasijutau drąsiau. Ir Mykolas atsigavo. Jis ėmėsi vadovauti ir jam tai puikiai sekėsi, nes Diena, pasirodo, labai moka vykdyti komandas.

Buvo jau visai prašvitę. Iš pradžių ėjom vieškeliu, nes žemėlapy kairėj buvo ežeras, reikėjo palikti jį šone. Mykolas vis žiūrėjo į mobilųjį, kiek laiko einam, – kito laikrodžio mes neturėjom. Po pusantros valandos įsukom į mišką, dabar Mykolas kas dešimt žingsnių išsitraukdavo kompasą – tikrinosi, ar nepametėm krypties. Kai nespoksojo į kompasą ar mobilųjį, jis pasakojo visokią istoriją. Rugsėjį grybaudamas matęs lūšį. Mokykloj bandęs pasigirti berniukams, bet tie net nesiklausė. Kokią lūšį? Kam tai rūpi? Užtat Diena klausėsi. Todėl Mykolas galėjo mėgautis savo

¹ Pagairė – vėjo užpučiama, gairinama vieta.

pasakojimu. Jis lenkėsis prie grybo ir staiga pajutęs kažką – jis nežino ką, tik pasidarė neramu. Grįžtelėjęs ir pamatęs aukštai pušyje prie šakos prisispaudusį rusvą padarą. Iš pradžių sustingęs, o paskui atsiminęs senelio pamokymus ir lėtai lėtai pasitraukęs už artimiausios pušies. O tada pametęs protą ir barstydamas iš krepšio grybus nuskuodęs pas mamą. Mykolas nevaizduoja drąsuolio ir tai verčia tikėti, kad jis nemeluoja, kad taip ir buvo. Bet senelis nepatikėjęs. Pasakęs, kad toj vietoj lūšių nėra. Diena, užvertusi galvą, apsižvalgė.

– Ne, šitam miške tai jų tikrai nėra, – sako Mykolas. – Tikri-
nau žemėlapy.

Pamaniau, kad kvaila būti tuo įsitikinusiam. Lūšiai gi nepasakysi, ant kurio medžio tupėti, ji bet kur gali atklysti.

Taip, gerų istorijų Mykolas mums parinko. Keliančių ūpą. Bet garsiai nieko nepasakiau: kam dar labiau gadinti nuotaiką. Užtenka, kad oras vis labiau bjuro. Pušys šniokštė, braškėjo, visai čia pat trioškėdamos lūžo senos šakos, o tiesiai ant mūsų krito ir krito vėjo nudraskytos spyglių kekės. Atrodė, kad sninga

spygliais. Mykolas peikė sinoptikus – jie vėl nepataikė, žadėjo, kad audra nuslops Žemaitijoje, net Kauno nepasieks.

– Būtumėm dviratininkų šalmsus pasiėmę, – pareiškė jis tokiu tonu, lyg apmaudu būtų tik todėl, kad tinkamai nepasiruošėm nuostabiai pramogai.

Manau, jis tik norėjo mus padrąsinti. Jei būtumėm čia atsidūrę ne per mano užgaidą, būčiau pasiūliusi grįžti į stotelę. Bet pasakyti, kad apsigalvojau, kad išsigando ne Mykolas, o aš...

Netrukus priėjom jaunuolyną. Žemėlapy čia augo senas šilas. O priešais plytėjo šakų priversta laukymė. Mykolas paaiškino, kad iškirtę medžius šakas palieka ant žemės – kad neirtų dirva. Kitaip vėjas neleistų augti žolei ir žemes išpustytų. Sodindami pušeles, grėbliais prastumdo šakas, padaro šiek tiek vietos – ir viskas. Mykolas apžiūrėjo ūglius ir nustatė – joms ketveri metai. Jau įsikabinusios į dirvą, turėtų augti. Apeiti tą jaunuolyną ar kirsti tiesiai? Kas norės eiti aplink. O turbūt vertėjo. Lipdama per šakas turėjau susirasti kojai saugią vietelę, nes bet kuris aštresnis pagalys galėjo pradurti ne tik gumini batą, bet ir padą. Žiūrėjau tik į žemę. Mykolas surado mums po šakalį šakoms prastumdyti, bet liepė apsisukus jas vėl suversti.

– Ar mums tikrai nereikės per čia grįžti? – paklausiau.

Neišgirdau, ką jis atsakė, nes atviroj vietoj siautėte siautėjo vėjas. Perėjus pusę to lauko prapliupo lietus. Vėjas vis taikėsi blokšti lietaus čiurkšles į veidą. Protingiausia būtų buvę gręžtis atgal, bet kitas kraštas buvo arčiau, o mes pavargę. Pagaliau jį pasiekėm. Čia pušys buvo kur kas mažesnės, augo pramaišiu su eglėm – todėl jų ir neiškirto.

– Ieškokim eglės, – perrėkė audrą Mykolas.

Tinkamą eglę – kad po ja palindus nei vėjas pūstų, nei lietus lytų, radom ne iš karto. Visai nebepavilkom kojų.

Nusitraukėm lietaus apsiaustus ir sugriuvom ant žemės. Ant užpakalių buvom prisirišę kilimėlius, kad atsisėdus būtų galima atremti nugarą į kuprinę. Kol su Diena ilsėjomės, Mykolas išskleidė virš mūsų nedidelės palapinės stogelį. Buvo įsidėjęs net

strypelių² jam prilaikyti. Tada ir mes nusiėmėm kuprines – išsi-traukėm termosus ir užkandom. Tiesa, didžiąją dalį gėrybių su-valgėm traukiny, bet dabar buvau alkana kaip žvėris. Pasvarsčiau, kad jau turbūt ilgoji pertrauka – po ketvirtos pamokos mes moky-kloj valgom pietus. Mykolas ėmė krapštytis po kišenės – ieškojo mobiliojo. Jo nebuvo. Matyt, telefonas iškrito, kai prapliupo lyti. Tada jis, kad nesušlaptų, puolė traukti iš kišenės apsiaustą nuo lietaus ir užmiršo turįs telefoną. Vilties jį surasti nebuvo jokios, bet vis dėlto reikėjo pabandyti, net jeigu jis bus sudrėkęs. Susi-krovėm viską, padėjau Dienai užsimauti virš kuprinės apsiaustą nuo lietaus. Ir pamačiau, kad Mykolas įaugo į žemę.

– Kas atsitiko? – Diena apsidairė lūšies, bet ką ten įžiūrėsi per tokį lietų.

– Nėra kompasas, – suvapėjo Mykolas.

Tokio nusiminusio žmogaus gyvenime nebuvo mačiosi. Jis staiga visas subliuško lyg pradurta padanga. Kraustė ir kraustė vis tas pačias kišenės. Jeigu kas nors kitas būtų pametęs kompa-są ir telefoną, Mykolas būtų baisiai supykęs ir tas pyktis būtų jį išgelbėjęs. Bet supratimas, kad jis, jis pats šitaip susimovė, buvo nepakeliamas. Diena lingavo į šonus ir kažką įtemptai mąstė. Iš-kyla turėjo būti smagi... Jeigu tai būtų buvęs kompiuterinis žaidi-mas ir jį būtų buvę galima peržaisti...

– Senelis sakė, kad prietaisais pasitikėti negalima. Reikia pa-čiam įsiminti kryptį...

– Reikėjo palaukti kitos vasaros... – sako Diena.

Jie abu nežiūri į mane. Gal laukia, kad imsiu šaipytis: taip ir maniau, ir panašiai. Keista, važiavau čia, kad įrodyčiau, jog My-kolas nieko nesugeba. Dabar labiausiai norėjau, kad būčiau buvu-si neteisi ir Mykolas mus iš čia kuo greičiau išvestų. Tai neatrodė labai sunku – jaunuolynas kažkur čia pat.

– Diena, kaip ten mūsų mama sako: kas atsitiko, jau atsitiko, svarbiau, kas bus toliau, – sakau lyg atsiprašydama.

²Strypas – pagalys.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokia pagrindinė šios ištraukos tema?
- 2 Kur ir kada vyksta pasakojimo veiksmas? Savo atsakymus pagrįskite teksto žodžiais.
- 3 Kas yra nuotykių pasakotojas? Kokie dar veikėjai dalyvauja išvykoje?
- 4 Trumpai papasakokite apie iškylos pradžia.
- 5 Kuris iš vaikų yra kelionės vadovas? Kaip manote, kodėl?
- 6 Mykolas pametė telefoną ir kompasą. Kaip į tai reaguoja mergaitės?
- 7 Apibūdinkite, kokia iškylautojų nuotaika. Kas ją lemia?
- 8 Pakomentuokite iliustraciją. Kodėl joje pavaizduota būtent tai? Ką pieštumėte jūs, jeigu būtumėte dailininkai? Kodėl?

II

Mykolas su Diena susiėmė ir ėmė dairytis, kurgi mums eiti. Neturėjom supratimo, iš kur atėjom. Vienoj pusėj lyg ir buvo šviesiau, ten ir patraukėm. Be laikrodžio nežinai, ar iš tiesų eini ilgai, ar taip tik atrodo. O atrodė, kad einam labai ilgai. Pagaliau tarp medžių ėmė šviestis ir mes pasileidom tekini, nors kuprinės ir daužė nugaras. Bet džiaugsmas tuoj pat atslūgo. Švietė ne jau nuolynas, pelkė. Ne į tą pusę nuėjom. Lijo taip, lyg būtų prasidėjęs tvanas. Vėl susiradom eglę. Labai neblogą, apsuptą mažesnių eglių, užstojančių nuo vėjo. Mykolas ištiesė stogelį. Išskleidė žemėlapi.

Jei nesupainiojom stotelių, tai pasiklysti nebuvo kur. Šiaurėj tekėjo Neris. Ją radę pasroviui prieitumėm plentą arba geležinkelį. Pietuose vieškelis, kuriuo trumpai ėjom, greit baigėsi, bet dar piečiau buvo pažymėtas nemažas kelias. Juo irgi prieitumėm į vieną pusę geležinkelį, o į kitą – gyvenvietę netoli sienos. Siena buvo rytuose. Prieš ją buvo pažymėtas miško keliukas. Tik jokios pelkės žemėlapy nebuvo. Gal mūsų žemėlapis netikęs? Jame net ir miškas dar neiškirstas. Nors žemėlapių sudarytojams gal jokio skirtumo, ar miškui šimtas metų ar ketveri? O gal mes jau seniai Baltarusijoje? Gal tas miško keliukas užaugo žolėm ir mes jo net nepastebėjom? Neris ir Baltarusijoje teka, nors ir vadinasi Vilija. Reikėtų eiti į šiaurę iki upės, dar kartą kirsti sieną.

Mykolas pasiūlė apžiūrėti medžius. Kas nežino, kad kerpės auga iš šiaurinės pusės. Cha. Gal kada nors ir augo iš šiaurinės. Dabar jos auga bet kur. Pagal vieną medį šiaurėj buvo pelkė, pagal kitą pelkė buvo vakaruose. O vieno medžio sėkla buvo nukritusi pačiam Pietų ašigaly – kerpės augo į visas pasaulio šalis. Nutarėm apeiti pelkę iš kairės. Ėjom, ėjom, o pelkė vis plėtėsi, todėl mes sukome vis kairiau ir kairiau. Kol staiga pajutau, kad šitą properšą tarp dviejų pušų jau esu mačiusi. Apsidairiau.

– Va ta eglė, po kuria sėdėjom.

– Ar mums susisuko galva? – paklausė Diena. – Ne galva mums susisuko, protelis, ko mes čia atsibeldėm?

– Mes saloj, – pasakė Mykolas.

– Kokioj saloj? – nepatikėjo Diena. – Mes niekur nebridom, ėjom sausuma.

– Nuo lietaus pakilo vanduo, – Mykolas kalbėjo vos girdimai. Vėl susėdom po egle. Mykolas nebeištempė stogelio.

– Mūsų ieškos, – nepasidavė Diena.

– Niekas nežino, kur mes, – suabejojau.

– O palydovas? Jis mus matė.

– Pareis namo, užmigs ir nė nesužinos, kad mūsų ieško.

– Živile, baik zykti, – pasakė Diena. – Yra ir gerų dalykų. Mums tikrai nepritrūks gėlo vandens. O turėdamas gerti žmogus

gali išgyventi keturiasdešimt dienų. Per tą laiką ateis žiema, užšals pelkė ir mes sausom kojom galėsime ją pereiti. Jeigu tik Mykolas nenumirs iš sielvarto, kad pametė tokį gerą kompasą. Bet ir tai tik į naudą, – pasakė. – Mišką pavadinsime mūsų, Trijų mulkių¹, vardu.

Ji ėmė verkti ir man pasidarė labai jos gaila. Ir gėda.

– Neverk, Diena, – apkabinau.

Labai norėjau ir aš paraudoti, bet buvo sarmata Mykolo.

– Ką mes dabar darysim? – paklausiau.

Mykolas tarytum to ir laukė:

– Reikia išverti tris keturias dienas. Per tą laiką baigsis audra ir mes iš čia išbrisim.

Jis dar pamąstė.

– Įsirengti gūžtą, kad nesusaltumėm. Paskui maistą padalyti į keturias dalis, po dalį dienai. Aš turiu tris šokolado plytas. Senelis mane į mišką neišleidžia be šokolado. Paėmiau mums visiems.

¹ Mulkis – žioplys, neišmanėlis.

Diena nusišluostė ašaras ir ėmė rengti sau guolį. Mykolas įbedė² kelias lazdas po egle, jas apvijom eglių šakom, kad vėjas nepūstų, o viduj krovėm ir krovėm šakas.

– Jau gana, – po kurio laiko ėmė kartoti Diena, bet Mykolas jos neklausė, pšovė ir pšovė, vis nuo kitos eglės, kad medeliai per daug nenukentėtų.

Pagaliau Diena atsigulė ant suneštos krūvos, susirietė į kamuolį ir gulėjo užsimerkusi. Kaip maža meškutė savo kinyje³. Tik tada pamačiau, kad ji visa tirta⁴.

– Dienai šalta, – pasakiau Mykolui. – Arba jai kyla karštis, – pridūriau.

– Jai reikia karštos arbatos, – pasakė Mykolas.

Ne tik arbatą, beveik visą atsineštą vandenį buvom išgėrę. Gali būti, kad teks gerti tiesiai iš balos.

– Ar tu gali Lietuje užkurti laužą? – paklausiau aš.

– Galiu, jei man padėsi.

Jis ištempė virš Dienos stogelį, uždengė ir jį eglių šakom. Dienai liepė nusirengti striukę, sudėjom ant jos visus drabužius iš kuprinės – džinsus ir megztinius, tada dar užklojom striuke. Diena bijojo likti viena – o jeigu mes paklysim ir jos neberasim? Mykolas pažadėjo, kad šakas laužui mes rinksim grandinėle: aš neisiu ten, iš kur nesimato mūsų palapinės, o Mykolas neišleis iš akių manęs. Jis pasiėmė katiliuką, termosius, sausą spiritą laužui įkurti ir išėjom.

Netoliese radom jau seniau audros išverstą pušį. Po styrančiom ore šaknim susidarė įduba⁵, bent jau iš vienos pusės jos nesiekė vėjas. Prilaužėm nuo pušų išdžiūvusių šakelių, Mykolas sakė, kad jos ir šlapios dega. Bet jos labai plonos, todėl reikėjo labai daug. Prisirankiojom pagalių ir nuo žemės, bet reikėjo žiūrėti, kad būtų ne audros nudraskytos žalios šakos ir kad būtų be

² Įbesti – daikto smailumą įkišti, įsmeigti, įdurti.

³ Kinis – gyvulio guolis.

⁴ Tirtėti – drebėti, virpėti.

⁵ Įduba – įdubusi vieta, duobė.

spyglių. Spygliai užsidegę spragsi ir kyla į viršų. O aš virš laužo laikiau Dienos apsiaustą nuo lietaus, reikėjo saugotis, kad jis nepradegtų.

Atsiminiau, kad prie raisto mačiau aviečių, nulaužiau porą stiebų. Mykolas nuskuto žievę, supjaustė trumpais pagaliukais ir dar perskėlė juos pusiau. Subėrė viską į Dienos termosiuką. O į kitus užsiplikėm arbatžolių. Mykolas sakė, kad mums visiems reikia karšto gėralo.

Keliskart buvau įkišusi galvą į palapinę nuraminti Dienos. Ji gulėjo užsimerkusi. O jeigu ji numirs? Dieve, neleisk Dienai numirti. Tegu ji pasveiksta. Pamaniau, kad labai tiktų mainais už Dievo gerumą ką nors pažadėti – tai vadinama įžadais. Pažadėjau, kad nebepavyduliausiu, kad labai džiaugsiuos jos ir Mykolo draugyste ir visaip juos palaikysiu. Bet suabejojau, ar tai tikrai didelė auka. Mykolas man nebelabai patiko. Na, jis toks, toks... silpnas. Todėl dar pažadėjau daugiau Dienos nebeerzinti, nekalbėti nieko, kas ją skaudintų. Niekada gyvenime. Prisiminiau, kad močiutė sakė nežadėti to, ko negali ištesėti, bet pamaniau, kad gal to gyvenimo ne kažin kiek ir liko.

Arbata buvo saldi ir neturėjo jokio kvapo, net dumbly nedvokė. Diena klusniai išgėrė visą puodelį. Buvom sušalę, net arbata nesusildė. Įsiknisom į šakas. Tik dabar pasidarė aišku, kam Mykolas jų tiek daug pripjovė. Aš atsiguliau Dienai iš vieno šono, o Mykolas iš kito, kad ji sušiltų. Nieko nekalbėjom. Diena lyg užmigo.

Niekada nemaniau, kad audra miške kelia šitokį triukšmą. Mačiau filme, kaip ruošiasi pakilti erdvėlaivis, – iš pradžių jis baisiau riaumodamas spjaudo ugnį. Ir pušys aplinkui šniokštė lyg milžiniški liepsnos liežuviai. Atrodė, kad netrukus išskrisim į kosmosą. Audra priminė gyvą padarą – ji pailsdavo, trumpam išsikvėpdavo ir vėl imdavo siausti su dar didesniu piktumu. Kartais užsnūsdavau, bet ir per miegus klausiausi audros. Nubudusi tiesdavau ranką link Dienos. Visai kaip mama čiupinėjau jos kaktą.

– Mykolai, Diena šlapia, nors grėžk, ką daryti?

Mykolas išlipa virš šakų. Jis liepia Dienai rengtis, kiekvieną drabužį paduoti man ir sakyti, ką duoda. O aš turiu įsidėmėti, kur yra kas, nes visiškai tamsu. Nežinau, kaip jis atsiminė savo drabužius, bet juos nusirengė, o paskui po vieną davė Dienai, kad apsivilktų. Tada ėmė iš manęs šlapius Dienos drabužius ir jais rengėsi – kad išdžiūtų ant kūno. Ir dar liepė Dienai apsimausti jo kombinezoną, o pats apgraibom susirado krūvoj džinsus ir juos apsimovė. Išverstą į kitą pusę Dienos kombinezoną liepė man pasidėti po šonu. Iš vidaus sušlapusias slidininko kelnes ne taip paprasta išdžiovinti tokioj drėgmėj. Dabar aš gulėjau nemiegodama. Mąščiau, kad apsirikau dėl Mykolo. Nors ir ne taip įsivaizdavau didvyriškumą. Už tai, kad išdžiovinai ant savęs draugo drabužius, niekas neduoda medalių. Bet tik labai stiprus žmogus taip gali.

až

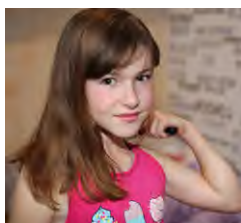
Neris vieškelis nepritrūks keturiasdešimt
gūžtą spjauto užsnūsdavau pripjovė pailsdavo

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas vaikams nutiko miške? Papasakokite, kaip jie elgiasi, ką daro kiekvienas iš jų.
- 2 Paaiškinkite, kodėl Diena pasakė, kad mišką pavadins Trijų mulkių vardu.
- 3 Papasakokite, kada ir kaip pasikeičia Živilės požiūris į Mykolą.
- 4 Iš kur Mykolas turi tiek daug žinių apie mišką ir išmano, kaip jame elgtis?
- 5 Perskaitykite Mykolo ir Živilės žodžius: „Senelis sakė, kad prietaisais pasitikėti negalima.” „Prisiminiau, kad močiutė sakė nežadėti to, ko negali ištesėti.” Ką svarbaus jie pasako apie ke-
liautojus?
- 6 Trumpai charakterizuokite apsakymo veikėjus Dieną, Živilę ir Mykolą. Išvardykite bent po dvi svarbiausias jų savybes.

- 7 Ar galima teigti, kad Živilė, Diena ir Mykolas yra neatsakingi? Kodėl? Ką pasakytumėte, jeigu juos sutiktumėte?
- 8 Kokie jums svarbūs, rūpimi klausimai keliami ir svarstomi šiose ištraukose?
- 9 Aptarkite, kokie pavojai gali tykoti miške.
- 10 Padiskutuokite tema: Kodėl verta keliauti?
- 11 Pasirinkite vieną temą ir sukurkite komiksą: 1. Smagiausia mano kelionė. 2. Didžiausias mano patirtas išbandymas.

Jeigu jums idomu

Jeigu norite sužinoti, kaip baigėsi Živilės, Dienos ir Mykolo nuotykis miške ir kaip jie išgarsėjo, perskaitykite visą Vilės Vėl apsakymą „Kaip mes išgarsėjome“.

Maironis

Žiemos naktis

Ir kas per naktis! Dega žvaigždės aukštai,
 Bemirkčioja, tartum akutės;
 Iš užgirio pilnas mėnulis antai
 Įspindo į langą grinčutės¹.
 Šarmotas rytys nebeblaško sniegu,
 Tik kvapą užimdamas spaudžia
 Ar pirštais gudriais ant grinčutės langų
 Žvaigždelėmis verpalą audžia.
 O taip neseniai vertė pusnį žiemys
 Ir kaukė, kaip liūtas užklydęs;

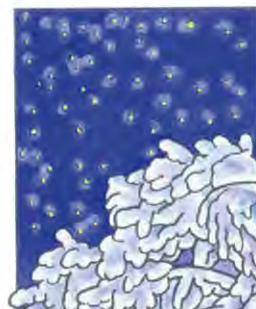
¹ Grinčutė (grinčiutė) – gryčia, troba.

Iš girios pargrįždamas, kraupus įnamys²
 Žegnojos, jos rūstį išvydęs.
 Bet priešais – rytys, ir žiemys atsargus,
 Giliai įsikasęs į sniegą,
 Per sieksnį į žemę suleido nagus
 Ir, tartum lokys, sau bemiega.
 Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę
 Septyni antai Šienpjūviai!
 Aukščiau dar šviesiau, Grigo Ratai apvirę
 Ant kelio, išgrįsto blaiviai.
 O kelias žvaigždžių milijonais nušviestas:
 Kur žiūri, vis žydros akelės;
 Kaip juosta per apvalų dangų ištiestas –
 Tai Paukščių vadinamas kelias.
 Aplinkui nei balso! Tiktai vargdieniai –

² Įnamys (įnamis) – neturintis nuosavos pastogės ir gyvenantis pas svetimus.

Bekyšo iš pusnių eglytės;
 Tik kartais nuo beržo šarmos garbiniai
 Nukrinta, kaip lapas nuvytęs.
 Tik pusnys aplinkui ir žvilga, ir spindi;
 Tik spengia kas kartą skaudžiau...
 Girdėtis!.. Iš tolo lyg skambalas dindi
 Ir, rodos, kas kartą arčiau.

až

užklydęs pargriždamas išgrįsto įnamis milijonais

Klausimai ir užduotys

- 1** Kokia pagrindinė eilėraščio tema?
- 2** Kokius jausmus lyriniam herojui sukelia žiemos nakties vaizdas?
- 3** Kokius vaizdus matote, skaitydami eilėraščių?
- 4** Savais žodžiais paaiškinkite šių eilučių prasmę:
 „Šarmotas rytys nebeblaško sniegu,
 Tik kvapą užimdamas spaudžia
 Ar pirštais gudriais ant grinčutės langu
 Žvaigždelėmis verpalą audžia.”
- 5** Kokie minimi dangaus žvaigždynai? Kur jie? Su kuo lyginami?
- 6** Raskite eilėraštyje daugiau palyginimų.
- 7** Raskite eilutes, kuriose perteikiami garsai. Kokie jie?
- 8** Apibūdinkite eilėraščio nuotaiką. Kas ją lemia?
- 9** Įsižiūrėkite į poeto parašytus skyrybos ženklus. Išmokite raiškiai deklamuoti šį eilėraštį.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Sužinokite, kaip atrodo poeto paminėti žvaigždynai, ir nupieškite juos.

Juozas Tumas-Vaižgantas

Napalys darbus dirba

Ištrauka iš „Pragiedrulių”

Eina į šv. Joną. Pats malonusis laikas. Šilta. Napalys, kaip ir kiti žmonės darbininkai, baltuoja vienais marškiniais. Dirvos stovi javų mūru. Pievelės, paantvalniai¹, ežios – visa, kas tik buvo plūgo nepaliesta, storai užsinešė trapia² žole. Napaliui rodos, tai vienas pačių angelų sudarytas bukietas.

Pačiais pažemiais duknomis³ paklota storai, tirštai sužėlusį pievažolė, lyg tankia eželine vilna avikailis. Tai kur gražiau, neg kai žmonės susidaro kreželį⁴ puikių puikiausių žiedų, o pakloja jiems – rudų samanų. Nevaizdi ta pievažolė, bet ji tikroji gyvulių sotis. Lyg artojų darbo vaisiai – visai valstybei.

Aukščiau iš tankyno linksmi kiša raudonas ar baltas savo galvelės sveikatingi dobilai ir atsidėję klauso, kaip pašnibždomis šneka gretimieji jų kaimynai skeltaširdžiai žvaginiai, anksti pražystą, greit ir vystą. Padžiūvusių, visą laiką nenukrintančių širdelių kankalėlių kekės žvanga, bet vėjeliui papūtus.

Napalys stebisi, kaip tai visų kraštų lietuviai galėjo pajusti žolę „žvangant”: aukštaičių – žvangučiai, žemaičių – žvaginiai. Juk žvanga tik metaliniai daiktai. Napalys tiria kiekvieną augmenėlį

¹ Paantvalnys – pievos kraštas prie dirvos.

² Trapus – čia: vešlus.

³ Duknos – pūkiniai patalai užsikloti.

⁴ Kreželis – pintinėle.

skyrium – nė vienas nežvanga; brendi per juos, vilkdamas kojas, žvanga sausu ir balsiu balsu. Jis prikrenta prie žemės, vėjeliui pučiant, ir aiškių aiškiausiai girdi visą pievą skambant. Taip, lietuvių esama muzikalių: žolė turi savo metalinį balsą.

Į pačią viršūnę pasistiebė pilnagrūdžiai kmynai, šluotabarzdžiai šiukštai, smilgos, drebančios ašarėlės. Čia pat ir karčiasultės neėdamos geltonosios. Jų smulkūs, retai ant kėstų šakelių išmėtyti žiedeliai, nors geltonuoja skaisčiai, tačiau nėra akims malonūs. Pikta ant jų už gyvulėlius, kam jiems skanių skanesnį pašarėlį apkartina.

Geltonosios – lyg atkaklus nenaudėlis. Visi jo nekenčia. Visi į jį neprietelingai⁵ žvilgsi. Gi jis išsižergs negražiai, įsispręs plačiai ir stovi lyg tyčiodamasis:

– Ir ką gi man padarysite? Aš noriu nusispjauti ant visos gražios jūsų sutartinės! Stovėsiu, veisiuos ir dar jus nukalėsiu⁶...

⁵ Neprietelingai – nedraugiškai.

⁶ Nukalėti – nugožti, nusmelkti.

Nukalėti nenukalės: per reta šakelių, per skysta lapelių. Bet savo žiedu, iš tolo žiūrintiems, tikrai uždengia visų kitų spalvų įvairybę. Ir sakoma: pieva geltonuoja, ne marguliuoja. Napalys šiemet rengias anksti nukirsti pašvenčius, kol geltonosios neišbėrė savo sėklų. Sako, bene bus jų kitą vasarą mažiau...

Balsus balsus žiogelių smuikavimas. Vis dėlto Napalio ausys sugaudo ir kitokias gaidas. Jų daug. Tik klausyk. Čia tau plekš, čia dunks; čia atsiduso; čia suvaitojo. Tai nedrumsčia nei žolės smilgų poterėlių, nei žvangučių tilindžiavimo, nei žiogelių čirškimo, kaip nedrumsčia smuikų sutartinės, kai vieno stygas imi tyčia pirštais stakato⁷ užgauti. Ką tie mažabalsiai! Gamtos koncerto nė griežlėlė nesudarko, nors stebiesi, kaip jai gerklės neima perštėti nuo to nuolatinio nepaliaujamo plėrr plėrr, plėrr plėrr, plėrr plėrr. Agi nedarko kapelijos būgnai, litaurai⁸, toreilės⁹, trikampiai; net varpai, kuriais tariama smuikų, fleitų ir kitokių švelnių muzikos padargų harmonijai.

Ne tik visokie garsai, ir saulė dalyvauja tame gamtos koncerte; ji savo spindulių beria garsams į taktą. Juo kaitriau saulė svilina, juo daugiau žemė čirškia ir žvanga. Napalys tai mato. Tik jam rodos antraip: juo čirškama ir žvangama, juo linksmiau saulė savo džiaugsmo šokį virdama, mirgėdama šoka.

Jis neišivaizduoja saulės spindulių, kad už lango nebūtų juose didžiosios mėlynosios musės: musė savo binn... taria šviesai ir kaitrai. Jis supranta varšą galint su garsu susidėti ir harmoniją padaryti. Supranta, koks vienumas, koks sukibimas visoje gamtoje.

Ai, kaip graži Lietuvos pieva apie šv. Joną!

Ir visa tai reikia nukirsti... Reikia žolės jaunumą suvartoti. Visam kam esti galas; galas augti, galas žydėti, – reikia vysti. O pavysi, pasensi, kam gi bebūsi naudingas, kas tavęs bepasi-

⁷ Stakato – nutrūkstamas muzikinio garso atlikimas.

⁸ Litaurai – senoviškas mušamasis instrumentas.

⁹ Toreilės – lėkštės (muzikinis instrumentas).

gvieš¹⁰? Na, reikia, tai reikia; nieko nepadarysi. Daiktų keitimosi nesuturėsi, kaip ir savo jaunystės nepririši, kad nepabėgtų.

Rinkos pradeda būti laiku pilnos vežimų dalgių; Austrijos dalgių, tų gerųjų, mėlynųjų, kietųjų.

Napaliui visai nereikia dalgio: jų gana namie iš pernykščių metų. O į dalgių turgų vaikščioja.

Vežimų vežimai, ir aplink kiekvieną po kelias dešimtis rinkėjų pirkėjų. Tie žaliūkai gamtos pavergėjai visi tąja proga rimtais, ne šypsančiais veidais. Šiuo žygiu niekas nejuokauja, neklykauja kaip paprastai dideliame būryje, nes atsidėjęs klausos plienio kietumo: pjovėjai tai pažįsta iš balso.

Paimdami dalgius už pat buožakio¹¹, daužo į tekinius¹², į metalines šinas, į ratų skersaplautį¹³, į rungą¹⁴, į ką pakliuvo, prie ko priėjo. Džann džann džann... nuo krašto ligi krašto visame miestelyje. Džann vieną. Ne! Per minkštas. Džann antrą, trečią, ketvirtą iš vieno vežimo, džann iš antro, iš trečio. Ir taip visi. Ar to būtinai reikia? Ko nepaėmė vienas, paims kitas, – vis tiek visus išpirks. Vis dėlto džann džann, – nes taip jau reikia. Tai būtinasis vasaros priedas; tai – Dalgių koncertas.

Napalys dalyvauja tame koncerte kaip vienas muzikantų. Daužo, skambina per ištisą valandą, kol nusiperka vieną, drauge ir pustyklę¹⁵ – sunkų, storą gipsinį akmenėlį. Įsideda jį į kišenę, dalgį ima į ranką. Dalgis kliūva, pustyklė sveria, è jam neštis gera! Lyg medžiokliui paties nušautas kiškis: sunku, o neįkyru, kad ir toli.

až

nusispjauti nedrumsčia neįsivaizduoja
gerųjų mėlynųjų kietųjų pjovėjai pažįsta

¹⁰ Pasigviešti – labai norėti, užsigeisti.

¹¹ Buožakys – įtveriamas dalgio galas.

¹² Tekinis – važiuoklės ratas.

¹³ Skersaplautis – vežimo skersinis, prie kurio pritvirtinama ašis.

¹⁴ Rungas – į ratų skersaplautį įkalamas pagalys, prie kurio laikosi šoninės lentos.

¹⁵ Pustyklė – galastuvas.

Klausimai ir užduotys

- 1 Aptarkite, apie ką pasakojama šioje ištraukoje.
- 2 Kieno akimis stebima vešli pieva? Ką pievos aprašymas pasako apie jos stebėtoją?
- 3 Suraskite tekste ir išrašykite visus išvardytus augalus ir juos apibūdinančias menines priemones.
- 4 Paieškokite internete rašytojo minimų augalų nuotraukų ir parenkite kompiuterinę pateiktą „Ai, kaip graži Lietuvos pieva apie šv. Joną“.
- 5 Kokie pievos girdimieji vaizdai?
- 6 Ko Napalys eina į dalgių turgų? Papasakokite, kaip atrodė Dalgių koncertas.
- 7 Raskite ištraukoje onomatopėjų ir paaiškinkite, kokia jų reikšmė.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Suraskite labiausiai patinkančio augalo nuotrauką arba nufotografuokite jį mobiliuoju telefonu. Apibūdinkite tą augalą, naudodami tinkamus epitetus.

Peizažas

Peizažas – gamtos reginys, gamtovaizdis, vietovaizdis. Literatūroje piešiamą gamtos vaizdą vadiname literatūriniu peizažu.

Peizažas – tai ne paprasta gamtos fotografija, bet rašytojo sukurtas gamtos vaizdas, kuriame jis išryškina labiau rūpimus dalykus. Menininkas įžvalgas: jis ir mato ryškiau už kitus, ir vaizduoja įspūdingiau. Daug paprastų daiktų, reiškinių dėl rašytojo vaizduotės tarsi atgyja ir iškyla prieš mus naujomis spalvomis. Stebimės skaitydami, kad mes šito anksčiau nematėme, neįėjome, nežinojome.

Atidžiai skaitydami peizažą, ugdome jausmus, vaizduotę, mąstymą, kūrybinius gebėjimus.

Peizažo paskirtis kūrinyje įvairi.

1. Peizažas nusako veiksmo vietą, laiką, vaizduojamojo krašto gamtos savitumą, sudaro ryškią veiksmo aplinką. Pavyzdžiui, A. Baranauskas poemoje „Anykščių šilelis“ taip piešia ankstyvą rytą: „Ė kai jau dienos brėkstant rytai šviesa tvinksta, / Rasos pilnos žolynų žemyn galvos linksta. / Tada šilas nubunda, visa yra tyla.“
2. Peizažas padeda suvokti veikėjų vidaus pasaulį, parodo jų jausmus, nuotaiką, išgyvenimus. Skaitydami Vaižganto „Pragiedrulių“ ištrauką („Napalys darbus dirba“), pastebėjome, kad autorius gamtą suvokia valstiečio akimis. Peizažas padeda atskleisti turtingą Napalio vidinį pasaulį, jo lanką vaizduotę.
3. Peizažas padeda rašytojui išreikšti kūrinio idėją. Pavyzdžiui, P. Vaičaitis eilėraštyje „Yra šalis“, norėdamas parodyti, koks brangus gimtasis kraštas, piešė nuostabiai gražų, skaidrų gimtines vaizdą.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokia peizažo reikšmė kūrinyje?
- 2 Papasakokite, kuo ypatingas, išsiskiriantis jūsų krašto gamtovaizdis.
- 3 Parašykite rašinį „Čia upės, medžio, paukščio ir mano namai“.

Juozas Erlickas

Lietūs, panašūs į žmones

Tie lietūs, – jie visai tokie kaip žmonės.
 Ilgi, trumpi, maži ir dideli –
 Geri jie būna, būna nemalonūs,
 Kai persekioja nuošaliam kely.
 Jie būna susigūžę, išsigandę,
 Kai slepiasi nuo vėjo debesy,
 Pavargę būna – beldžiasi į langą –
 Tik niekada nebūna jie sausi.
 Jie lanko naktimis Mėnulio kiną,
 O miega neilgai – visai trumpai,

Nes šokinėt nuo debesų tramplinų
 Į ežerus jie mėgsta kaip vaikai,
 Jie mėgsta su draugais linksmai paūžti –
 Nerūpestingai šoka ant asfalto,
 Ir mėgsta rudenį tarytum Puškinas¹ –
 Klajoja po miškus ir jiems nešalta,
 Po visą Lietuvą klajoja lietūs,
 Kur laukiami, kur nekviesti svečiai –
 O rudenį – lyg paukščiai į pietus jie
 Greičiausių vėjų lekia traukiniais.
 Ir grumiasi virš mūsų šlapios minios
 Lyg žmonės Palangoj, bet jų namai
 Ne danguje yra, o vandenynuos –
 Jie tik atostogauja ten – aukštai...

až

slep*iasi* mėgsta paūžti klajoja grum*iasi*

Klausimai ir užduotys

- 1 Koks ryškiausias vaizdas iškilo, skaitant eilėrašį?
- 2 Kas jums eilėraštyje buvo ypač gražu? Kokius jausmus ir mintis jis sukėlė?
- 3 Raskite ir perskaitykite žodžius, kuriais pasakoma, kuo lietūs ir žmonės yra panašūs.
- 4 Raskite eilėraštyje epitetus, kuriais apibūdinami lietūs.
- 5 Su kuo lietūs yra lyginami?
- 6 Kur gyvena lietūs? Paašškinkite, kodėl jie keliauja.
- 7 Apibūdinkite eilėraščio nuotaiką.

¹ Puškinas – rusų poetas ir rašytojas.

VEIKSMAŽODŽIŲ DARYBOS BŪDAI. PRIESAGINIAI VEIKSMAŽODŽIAI

Veiksmažodžiai pagal darybą skirstomi į **paprastuosius** (*grižti, augti, gyti*) ir **vedinius** (*sugrižti, grybauti, lesinti*).

Paprastieji veiksmažodžiai neturi nei priešdėlio, nei priesagos. Veiksmažodžių vediniai padaromi pridedant priešdėlį arba priesagą.

Lietuvių kalboje yra 9 pagrindinės veiksmažodžių darybos priesagos:

-oti, -oja, -ojo	<i>svajoti, svajoja, svajojo</i>
-uoti, -uoja, -avo	<i>dainuoti, dainuoja, dainavo</i>
-auti, -auja, -avo	<i>uogauti, uogauja, uogavo</i>
-enti, -ena, -eno	<i>gyventi, gyvena, gyveno</i>
-ėti, -ėja, -ėjo	<i>daugėti, daugėja, daugėjo</i>
-yti, -ija, -ijo	<i>vilnyti, vilnija, vilnijo</i>
-inti, -ina, -ino	<i>gesinti, gesina, gesino</i>
-inėti, -inėja, -inėjo	<i>vaikštinėti, vaikštinėja, vaikštinėjo</i>
-telėti, -telėja, -telėjo	<i>rikstelėti, rikstelėja, rikstelėjo</i>

Tai tik pagrindinės veiksmažodžių priesagos, o jų variantų mokslininkai priskaičiuoja net 80. Pavyzdžiui, šalia *-inti* gali būti *-dinti* (*siūdinti, statydinti*), šalia *-oti* esti *-čioti* (*mikčioti, dėbčioti*), *-lioti* (*imlioti*), *-alioti* (*šūkalioti, vartalioti*) ir kt.

Su priesagomis veiksmažodžiai padaromi iš įvairių kalbos dalių: daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, veiksmažodžių ir kt.

Priesaginių veiksmažodžių darybos reikšmės

Kalbos dalis	Pamatinis žodis	Priesaga	Veiksmažodis	Reikšmė
Daiktavardis	galva grupė draugas siūlė dūmai	-oti -uoti -auti -ėti -yti	galvoti grupuoti draugauti siūlėti dūmyti	daryti tai, kas susiję su pamatiniu žodžiu
Būdvardis	baltas geras	-ėti -inti	baltėti gerinti	daryti taip, kad atsirastų pamatiniu žodžiu pasakyta ypatybė
Veiksmažodis	nešti bėgti kepti supti	-oti -inėti -inti -uoti	nešioti bėginėti kepinti sūpuoti	turi kitą reikšmės atspalvį

1 Parašykite pagrindines šių veiksmažodžių formas ir pažymėkite jų priesagas.

dalyti – ? kramsnoti – ?

kūrenti – ? pilkėti – ?

žiemoti – ? siūbuoti – ?

Pavyzdys. Dalyti – dali^{ja} – dali^{jo}.

2 Pagal pavyzdį padarykite priesaginių veiksmažodžių, pažymėkite jų priesagas.

draugas, stovykla, daina, skaičius, galva, svajonė, raukšlė, platus, gardus, sunkus, šviesus, ilgas, tamsus, augti, balti, gulti, bėgti, lenkti, svirti, šokti, klausti

Pavyzdys. Draugas – draug^{auti}.

3 Palyginkite sugrupuotų veiksmoždžių darybą, pasakykite jų priesagas bei iš ko jie padaryti.

- mažėti, kvepėti, linksmėti
- važinėti, lesinėti, vaikštinėti
- sapnuoti, matuoti, vairuoti
- kvatoti, vilioti, medžioti
- grybauti, tarnauti, riešutauti

4 Įrašykite praleistas raides. Priesaginius veiksmoždžius pabraukite.

1. Tėvas ilgai braižė, pjovė, drožė, kalė, šlifavo, klij*vo, džiov*no, polir*vo ir pagaliau padirbo dailų žvilgantį smuiką. (E. M.)
2. Ilgas koridorius dal*ja pastatą pusiau. (J. Pž.)
3. Bematant kieme jau tyvul*vo balos, plūdūr*vo ir sproginėjo burbulai. (V. M.-P.)
4. Protas kojas vad*ja. (tts.)
5. Anksti kėlęs dantis rakin*ja, vėlai kėlęs akis krapštinėj*. (tts.)
6. Užmūr*jo mane lyg svirplį į spragilą, ir nežinia, kada iš ten beiš*siu. (K. S.)
7. Apšerkšn*jo klevas ir uosis. (P. M.)

5 Nurašydami sakinius, iš suskliaustųjų daiktavardžių padarykite veiksmoždžius su priesaga *-oti, -oja, -ojo*.

1. Tą naktį šikšnosparniui nesisekė (medžioklė). (V. Ž.)
2. Anapus vandens keliose vietose (liepsna) laužai. (P. M.)
3. Mergaitė žvilgtelėjo į batukus, užsidengė delnais veidą ir dar graudžiau ėmė (rauda). (K. M.)
4. Augo erškėtis, plačiu krūmu (keras), lapais puošėsi, žiedus krovė. (P. M.)
5. Dar ryto sniegą (vaga) šviežios šernų brydės, kupstais tamsavo išknistos samanės. (A. Spr.)

6 Parašykite pradėtą rašinėlį. Pavartokite veiksmoždžius *ieškoti, ginčytis, išrinkti, rankioti, įkurti, kurstyti, švytėti, kibirkščiuoti, žėruoti, gesti, gesinti*.

Prie laužo

Kokia turistinė išvyka be laužo! Be jo nei valgio išvirsi, nei sušilsi vėsų vakarą, nei...

PRIEŠDĒLINIAI VEIKSMAŽODŽIAI

Priešdėliniai veiksmažodžiai daromi tik iš veiksmažodžių.

Lietuvių kalbos veiksmažodis turi 12 priešdėlių: **ap-** (*apneša*), **at-** (*atneša*), **į-** (*įneša*), **iš-** (*išneša*), **nu-** (*nuneša*), **pa-** (*paneša*), **par-** (*parneša*), **per-** (*perneša*), **pra-** (*praneša*), **pri-** (*pri-neša*), **su-** (*suneša*), **už-** (*užneša*). Be jų, veiksmažodžiai dar gali turėti priešdėlį **ne-** (*neneša*), reiškiantį neigimą.

Mokantis taisyklingo priešdėlių vartojimo, pravartu įsidėmėti keletą dalykų:

1. Lietuvių kalboje nėra priešdėlio *da-*. Todėl nevartotina *daleiskim* (= *tarkim, sakykim*), *dapilti* (= *pripilti, pripildyti*) ir pan.
2. Kai kurie priešdėliniai veiksmažodžiai keistini visai kitais žodžiais: *apsivesti* – *susituokti*, *pernešti skausmą* – *iškęsti*, *užsidėti švarką* (*striukę*) – *apsivilkti*.
3. Kai kada priešdėlis keistinas kitu arba žodis vartotinas visai be priešdėlio: ne *atžymėti*, bet *pažymėti bilietą*; ne *išplanuoti*, bet *suplanuoti darbus*; ne *atremontuoti*, bet *suremontuoti mašiną*.

1 Nurašykite tekstą. Pabraukite priešdėlinius veiksmažodžius, jų priešdėlius pažymėkite sutartiniu ženklu.

Žvaigždžių piemu

Kitąsyk senų senovėje piemu ganė pulką avių. Beganydamas nuklydo į kalnus. Klaidžiojo, klaidžiojo kalnų takais ir užkopė į didžią viršūnę. Tuo tarpu užėjo naktis, ir piemenėlis nepastebėjo, kai nuo viršūnės nužengė ant dangaus. Tad visai nusiplūkė bernelis, kelio į namus beieškodamas. Pavargo, užmigo, sugulė ir avys.

Skliauto aukštybėse visada labai šalta. Piemuo ir avelės sušalo. Piemenėlis pavirto į mėnesį, o avys – į žvaigždes. Nuo to laiko žmonės mėnulį žvaigždžių piemeniu tebevadina.

L. Gutauskas

- 2** Parašykite antonimų pateiktiesiems veiksmažodžiams (išskyrus antonimus su priešdėliu *ne-*).

pagirti	–	<i>papeikti</i>	atšalti	–	?
iškelti	–	?	užgesinti	–	?
nusileisti	–	?	sukurti	–	?
pavergti	–	?	nukelti	–	?
pravirkdyti	–	?	sujungti	–	?

- 3** Įrašykite praleistas raides, veiksmažodžių priešdėlius pažymėkite sutartiniu ženklu.

1. Kam neskauda, tas ir ned*juoja. 2. Nel*sk kaip varlė po ratais, – suvažin*s. 3. Atid*s, kai kuolai sužal*s. 4. Be vandens ugnies neužg*sinsi. 5. Jei *žuolai užaugino daug gil*, žiema bus nešalta. 6. Tas yra karžyg*s, kuris savo prieš* padaro draugu. 7. Nespr*sk apie knygą iš virš*lio. 8. Per vandenį bri*damas sušlapsi, per ugnį – sude*si. 9. *sočiu galima nešti vandenį, kol ąsa nutr*ksta. 10. Veltui išleistas pinigais – velniui džiau*smas, žmogui žala.

- 4** Pasakykite, kurie iš suskliaustųjų veiksmažodžių sakiniui geriau tinka.

1. Tą darbą jau senokai (pabaigiau, baigiau). 2. Sąsiuviniai (rodo, parodo) mokinio tvarkingumą. 3. Mano sesutei (kyla, iškyla) daug klausimų. 4. Visiems reikia (laikytis, prisilaikyti) eismo taisyklių. 5. Laiškininkė laiku (nešioja, išnešioja) laikraščius. 6. Rašinio dar nebuvo baigęs, kai (praskambėjo, nuskambėjo, nuaidėjo) skambutis. 7. Apsinuodijus reikia (išplauti, praplauti, plauti) skrandį. 8. (Paprašysiu, Prašyčiau) čia sustoti. 9. Kai ką reikia pačiam (suvokti, dasiprotėti,

suprasti). 10. Rimantas greičiausiai (prabėgo, nubėgo) šimta metrų.

5 Raskite priešdėlinių veiksmažodžių vartojimo klaidas ir jas ištaisykite.

1. Teisėjas neužskaitė mūsų komandai vieno taško. 2. Daleiskime, kad jis ten buvo. 3. Man šis filmas nepraeina. 4. Namoteisiu tik vakare. 5. Į antrąjį varžybų turą jie nepraėjo. 6. Priešito klausimo ir apsistosime. 7. Arvydas labai gerai žaidžia – nieko jam neužmesi. 8. Evelina užsidėjo kojines, batus, paltą ir išbėgo į kiemą. 9. Daeiti iki upės neįmanoma. 10. Viską suspėjau atlikti, nes gerai išplanavau laiką. 11. Sesutė labai pergyveno dėl prastai parašyto kontrolinio darbo.

Pavyzdys. Teisėjas neįskaitė mūsų komandai vieno taško.

6 Iš pamatinių veiksmažodžių *keltis, praustis, pusryčiauti, vykti, važiuoti, lipti, sukti, vėluoti, stengtis* pasidarykite priešdėlinių vedinių ir parašykite trumpą pasakojimą, kaip vykstate į mokyklą.

VEIKSMAŽODŽIO IR JO RAŠYBOS KARTOJIMAS

1 Raiškiai perskaitykite. Remdamiesi žemiau pateiktu veiksmažodžio nagrinėjimo planu, raštu išnagrinėkite paryškintus veiksmažodžius.

Nauji marškiniai

Galbūt iš senų marškinių ji **padarys** katinui gultą ir užsklės Rainį rūsyje, kad peles **išgaudytų**?

Po savaitės man iš tikro **pasiuvo** mėlynai dažytus pakulinius marškinius. Smagu, kai **apsivelki** nauju drabužiu. Dabar vėl užantin **galėsiu** krauti obuolius, riešutus, akmenis – viską, ko tik reikės. Pirmiau, būdavo, **nespėjai** įsidėti ką nors, ir **išsprūsta** pro kokią atkarusį lopą. Anąkart šitaip net Levuko peilį pametęs buvau.

Bepigu Levukui, mano draugui, kuris **gano** netoli, – jo kelnės net su trim kišenėm. O man vietoj kišenės – plyšys, tik šiaip rankai **laikyti**. Jei nori ką nors nešiotis – **dėk** į užantį arba kišk po kepure.

K. Saja

Veiksmažodį nagrinėjame pagal šį planą:

1. Pagrindinės formos.
2. Kalbos dalis.
3. Asmenuotė.
4. Nuosaka, laikas, skaičius, asmuo.
5. Kuo eina sakinyje.

Pastaba. Jei veiksmažodis sangražinis ar beasmenis, šitai nurodoma prieš asmenuotę. Bendratis, kaip neasmenuojama forma, smulkiau nenagrinėjama.

Nagrinėjimo pavyzdys

Linas iš vakaro susideda knygas ir sąsiuvinius, kad rytą neberekėtų.

Ž o d ž i u

susideda – pagrindinės formos *susidėti, susideda, susidėjo*; veiksmažodis, sangražinis, pirmoji asmenuotė, tiesioginė nuosaka, esamasis laikas, vienaskaitos trečiasis asmuo; sakinyje eina tariniu (*ką Linas veikia?*);

neberekėtų – pagrindinės formos *neberekėti, neberekia, neberekėjo*; veiksmažodis, beasmenis, pirmoji asmenuotė, tariamoji nuosaka; sakinyje eina tariniu (*kas vykta?*).

R a š t u

susideda (susidėti, susideda, susidėjo) – veiksmaž., sangr., I asm., ties. nuos., es. l., vns. III a.; tar. (*ką Linas veikia?*);

neberekėtų (neberekėti, neberekia, neberekėjo) – veiksmaž., beasm., I asm., tar. nuos.; tar. (*kas vykta?*).

2 Įrašykite praleistas raides.

1. Martynas atsistoj* ir taip tešk* irklu, kad vandens lašai ištrykšta aukščiau galvos ir krisdami švieč* kaip vaivorykštė. (S. Z.)
2. Nieko neišmanote, o šauk*te. (Ž.)
3. Š*la, o skaidriame danguje krūpčioj* didelės ryškios žvaigždės. (J. Iv.)
4. Dvelk* drėgnas rytmečio vėjas. (H. N.)
5. Šviesa akies mirksniu užg*so. (E. Mk.)
6. Galiausiai sutr*šusi bitininko Jankaus gryčiukė suiro lyg kortų namelis. (V. Rč.)
7. Be tiesos negalima k*rti grožio. (Just. M.)
8. Sunkiausia dalia, žinoma, kli*vo Tvinui. (V. Ž.)
9. Kažkuo aš jam kli*vu, ir tiek. (B. Rdz.)
10. Vyturys nusileidž* ir pasislep* už grumsto. (A. Vč.)
11. Vėjas ūž*, švilp*, g*sdina kaip įmanydamas.

3 Veiksmažodžių bendratį pakeiskite esamuoju laiku.

Prie ledo kalno

Mudu su Giedriumi ne pirmi prie ledo kalno. Ten jau krūva vaikų. (Įsibėgti), (įsibėgti), (kristi) ant rogučių ir (nerti) į pakalnę pašėlusiu greičiu. Kiti (atsisėsti) pamažu, (pasispirti) rankomis ir kojomis ir (nučiuožti) į apačią ne taip greitai, bet vis tiek greitai. Dar kiti, kurie (neturėti) rogučių, (leistis), kaip (išmanyti): susėdę ant lentgalio ar tiesiai ant užpakalio...

V. Miliūnas

4 Veiksmažodžių bendratį pakeiskite būtuoju dažniniu laiku.

Vilkė

Nepatikėjau juo, urzgiau ir kąst (bandyti), (nevalgyti) nieko. O jis (raminti), švelniai (šnekinti), (niūniuoti). Atlėgo pyktis, paliko tik bejėgio liūdesys.

(Miegoti) malkinėj; pradžioj ir pats (gulėti) kartu, kad nebijočiau. Ten buvo dar ir stirna vienakojė, ir gandras lūžusiais sparnais.

Po metų jau pasveikusi pabėgau. Tą senį (susitikti) miške, tik žvilgsniais (persimesti). Paskui jis mirė.

V. V. Landsbergis

5 Bendratis parašykite nurodytu laiku ir asmeniu.

Broliai

Kartą vyresnysis brolis nei iš šio, nei iš to (išardyti – būt. k. l. III asm.) sienas, (išmėtyti – būt. k. l. III asm.) spąstus pelėms gaudyti. Mažasis apstulbęs (žiūrėti – būt. k. l. III asm.), pagaliau (neištverti – būt. k. l. III asm.) ir (pravirkti – būt. k. l. III asm.). Paskui (pagrasyti – būt. k. l. III asm.) apskūsiąs tėvui. Tėvas mat visuomet jį (užtarti – būt. d. l. III asm.), kartais neleisdamas vyresniam vaikui nė pasiteisinti. Tačiau šįkart mažasis (abejoti – būt. k. l. III asm.), ar taip (būti – būs. l.) ir dabar. Tikriausiai (kliūti – būs. l.) abiem. Todėl skūstis nė (negalvoti – būt. k. l. III asm.), tik grasė.

B. Radzevičius

6 Užpildykite lentelę.

Bendratis	Tiesioginės nuos. es. l. III a.	Liepiamosios nuos. (vns.) II a.	Liepiamosios nuos. (dgs.) I a.	Tariamiosios nuos. (vns.) I a.	Tariamiosios nuos. III a.
šalti			šalkime		šaltų
		kęšk		kęščiau	
	klysta				klystų
pūsti			pūskime		
	tyli			tylėčiau	
		mokykis			
vyti					vytų

7 Parinkite tinkamiausią veiksmažodį ar jo formą.

1. Šiuos vaistus reikia (vartoti, priimti) tris kartus per dieną. 2. Dėl tos nesėkmės mokykloje labai (nepergyvenk, nesijaudink, nesisielok). 3. Tų dviejų taškų jam (nej-

skaitė, neužskaitė). 4. Kad (laimėti, laimėtum) šią šachmatų partiją, turi (pramatyti, numatyti) keletą ėjimų į priekį. 5. Šiandien anksčiau (ateik, pareik) namo: (praklausysime, paklausysime, išklausysime) naujų plokštelių. 6. (Paprašysiu, Prašysiu) bilietą (pažymėti, atžymėti). 7. Čia nėra vietos, (paeikite, praeikite) į priekį. 8. Padalijus (gaunasi, gaunamas) dviženklis skaičius. 9. Mūsų mokykla (randasi, yra) už upės. 10. Kad (būti, būtum) naudingas savo tėvynei, turi labai gerai mokytis.

PRIEVEIKSMIO REIKŠMĖ

Prieveiksmis yra savarankiška nekaitoma kalbos dalis, paaiškinanti veiksmažodį, būdvardį ar kitą prieveiksmį ir reiškianti veiksmo aplinkybę arba ypatybės ypatybę.

Kaip rodo pavadinimas (*prieveiksmis* – prie veiksmo), sakinyje prieveiksmis dažniausiai eina greta veiksmažodžio ir jį paaiškina, pvz.: *šauriai pasidarbavo, daug dirba, vakar buvo*. Kartais gali aiškinti ir būdvardžius (*labai skanus, tamsiai žalias*), dalyvius (*smarkiai įpykęs*), kitus prieveiksmius (*labai gerai, visai arti*), kai kuriuos daiktavardžius (*pernai pavasarį, visai vyras*). Sakinyje prieveiksmiai eina aplinkybėmis, nes atsako į įvairius aplinkybių klausimus: *kaip? kada? kur? kiek? keliese? kodėl?*

1 Parinkite ir įrašykite tinkamą prieveiksmį.

☐ šoka	☐ spokso	☐ dainuoja
☐ sukasi	☐ atsiduso	☐ čiurlena
☐ šokinėja	☐ saugo	☐ glosto
☐ šviečia	☐ mato	☐ skrenda

*dailiai * garsiai * ritmiškai * atidžiai * aukštai * sunkiai
tyliai * vikriai * švelniai * skaisčiai * budriai * gerai*

- 2 Įrašykite praleistas raides ir pabraukite prieveiksnius. Iškelkite jiems tinkamus klausimus.

Audrai artėjant

Prie kelio tyl* suošė puš*lės, kur*s ten pasodino tik pernai. Miško pakraštyj* tingiai pasir*žė eglės. Nenuorama vėjas sunk* nešė lietaus deb*sį, kuris slinko vis art*n. Nedr*siai lingavo viršūnėmis medž*. Tik *žuolai išdidžiai stovėjo pamažėle šlamėdami lap*liais. Miško galiūnai visiškai nebijojo audros. (r.)

- 3 Sugalvokite ir parašykite po sakinį su šiais prieveiksmais. išdidžiai, šiandien, atidžiai, aukštytyn, šalia, rytoj, pernai, netyčia, tada

- 4 Raskite junginius su prieveiksmais ir sugalvokite su jais sakinių. atsikėlęs nusiprausk, bėgte bėgtų, dirbsime drauge, joti risčia, netikėtai pasirodė, kovoja mirtinai, naktimis dundėdavo, pakabink nepasiekiamai, pareisiu auštant, retkarčiais sudunda, sparčiai bėga, vakar parsinešiau, vasarą ilsėjosi, žeme užbėrė, žengia dainuodami

- 5 Nurašydami dviem linijom pabraukite prieveiksnius, viena – žodžius, kuriuos prieveiksmai aiškina.

1. Goda apstulbo: tėvas niekuomet su ja taip piktai nekalbėdavo. (J. A.) 2. Buvo garsas aplinkui, ir visi žinojo, jog namus to žemaičio aitvaras dabojo. (S. S.) 3. Gęsta nuostabiai tyliai tolimi vakarai. (S. N.) 4. Anądien girdėjau čiauškančias zyles: jos kažką kalbėjo apie žiemą. (S. P.) 5. Karaliui buvo be galo liūdna, kad jo žyniai yra tokie negerai. (S. Dž.) 6. Mes išvažiavome anksti, kai saulė dar tik kopė namų stogais. (Just. M.) 7. Eidamas per kiemą, vyras matė gražiai sutvarkytą brolio sodybą. (V. D.) 8. Žmonių laukuose nesimatė, tik leidosi artyn namų piemenys su savo bandomis. (A. V.)

- 6 Nurašykite žodžių junginius surieveiksmiais, šalia jų skliausteliuose įrašykite klausimus, į kuriuos jie atsako.

Kodėl lakštingala gieda naktį?

Naktis pavydėjo dienai, kad jai paukšteliai gražiai čiulba. Sumanė bent vieną kurį paukštelį pavilioti.

Dienai traukiantis, tyliai šliaužė naktis ir klausėsi, kuris paukštis kaip čiulba.

Kai visi paukščiai vakarop nutilo, poilsio sutūpė, prišliaužė naktis prie lakštingalos ir šnabžda:

– Perniek leidi savo balselį, kada aplinkui kiti paukščiai čiauška, kada dalgiai žvanga. Pranyksta tavo giesmelė dienos triukšme. Ar nebūtų tau maloniau čiulbėti, kada nutildau dienos klegesį, kada tik naktigonis be žodžių su žvaigždėmis kalbasi?

Klausė klausė lakštingala nakties švelnios kalbos ir sumanė išmėginti savo balsą nakties tylumoj.

Plačiai pasklido lakštingalos giesmė, plaukė laukais, traškėjo šlaitų daubose. Naktigonis, pamiršęs žvaigždes, gaudė ausimis giesmės gaidą. Naktis iš džiaugsmo virpėjo.

P. Mašiotas

Pavyzdys. Gražiai (kaip?) čiulba.

PRIEVEIKSMIŲ SKYRIAI

Pagal reikšmęrieveiksmiai skirstomi į šiuos skyrius:

Būdo (kaip? koku būdu?) – *tiesiai, aiškiai, palengva, staiga, įstrižai, galvotrūkčiais, iš lėto, be galo, kitaip, visiškai.*

Kiekybės (kiek? kiek kartų? keliese?) – *daug, trissyk, gana, dviese, keliese, užtektinai, tiek, šiek tiek.*

Vietos (kur? iš kur?) – *toli, kairėn, netoliese, iš tolo, kur ne kur, namie, pasroviui, pakeliui, pavėjui, ten, visur.*

Laiko (kada? kuomet? kuriuo laiku? nuo kada? iki kada? kelintą kartą? kaip dažnai?) – *anuomet, anąkart, kasdien, iš mažens, kada ne kada, niekada, tada, visada, neilgam, nuolat, nuo seno.*

Priežasties ir tikslo (kodėl? dėl kurios priežasties? kuriuo tikslu?) – *dėl ko, kažkodėl, tyčia, todėl, užtat, tyčiom, kažin kodėl.*

Yra ir tokiųrieveiksmių, kuriems visai tinkamų klausimų nėra. Jie rodo veiksmo vietas, būdo ar laiko kitimą, ėjimą kuria nors linkme, todėl vadinami linkmėsrieveiksmiais, pvz., *artyn, tolyn, rudeniop, žemyn, vakarop, galop.*

1 Nurašykiterieveiksmius kartu su tais žodžiais, kuriuos jie aiškina. Šaliarieveiksmių pažymėkite skyrių.

1. Gegutė liūdnam kukavo beržyne, rūpindamasi, kam šįmet užmetus auginti savo šeimyną. (L. P.)
2. Kadaise, seniai seniai čionai jūros dugno būta. (B. S.)
3. Kaskart tolyn jau slenka vakarinės žaros. (V. M.-P.)
4. O vakarais iki vidurnakčio laukai ir sodžiai toliese ošė, o arti skambėjo jaunimo dainomis. (A. V.)
5. Marių vanduo snaudė, tyliai pliauškéjo irklai. (R. L.)
6. Netoliese sugriaudėjo dūdų orkestras. (K. S.)
7. Eiti arčiau namų ji kažkodėl pabūgo. (V. P.)
8. Temstant lietus pradėjo dar smarkiau pilti. (S. Z.)

Pavyzdys. Liūdnam (būdo) kukavo.

2 Įrašykite tinkamusrieveiksmius, nurodydami jų klausimą.

1. Kaip ▲ kvepia bijūnai ir jazminai po jos langu. (V. M.-P.)
2. Niaukėsi dangus, ir ▲ debesims prasiskyrus, mirkčiojo grupėmis žvaigždės. (A. V.)
3. Medžiai tiek Reikjavike, tiek Islandijoje auga ▲ ir užauga ▲ nedideli. (A. Vc.)
4. Žmonės

pasakojo, jog rytą autobusų stotelės link ėjo ▲ – du vyrai ir dvi moterys. (r.) 5. Žaliojo ežero žuvys išsigandusios spruko ▲. (r.) 6. ▲ stovi įkinkytas arklys, ▲ berniukas: iš rankos bulvėmis peni arklį. (B. Rdz.) 7. Krioklys krenta ▲ iš kelių dešimčių metrų ar net didesnio aukščio. (r.)

*netoliese * skaniai * gilyn * keturiese * kur ne kur * šalia žemyn * labai * sunkiai*

- 3** Vietoj suskliaustųjų žodžių pavartokite tinkamus vietas, laiko ir linkmėsrieveiksmius, nurodykite jų skyrių.

1. (Šitoje štai vietoje) prisodinta jaunų pušaičių, liepų, kaštonų. (E. G.) 2. (Artėjant prie galo) urvas pasidarė toks siauras, jog aš trinktelėjau galva į viršų ir apsvaigau. (J. Blč.) 3. Gervių balsai čia aidi visą dieną, o (artėjant vakarui) nustelbia visus kitus balsus. (E. P.) 4. Pagaliau jau vežimai (pradedą retėti), bet ir vietos apsisotiti kaskart (pradedą mažėti). (Ž.) 5. (Praėjusiais metais) aplankėme apleistą Lentvario dvarą, kuris man iki šiol yra pati gražiausia matyta apleista vieta Lietuvoje. (r.) 6. (Ten toli) vis dar žaibavo. (A. V.) 7. (Po to) viską apgaubė tiršta, sunki migla. (V. P.)

Pavyzdys. Čia (vietos) prisodinta jaunų pušaičių...

- 4** Įrašykite praleistas raides. Prieveiksmius pabraukite ir pažymėkite jų skyrių.

1. Jau k*lintas rytas mama vis ragina parduoti armoniką, bet tėtė atkakl* laikosi savo: ne ir ne. (V. Rč.) 2. O lovelė švysčiojo aukšt*n ir žem*n kaip sūpynių lenta. (M. S.) 3. Sen*i čia jis, regis, ganė paupy ž*sis. (A. V.) 4. Jeigu taip, tai paraš*sui, – kuo rimčiaus* atsakė Pranelis. (V. Rč.) 5. Tolis pažiūri žem*n, prie pat jo kojos pri*liaužusi geldutė. (V. Ž.) 6. Saldž* snaudžia nakties tamsoje medel* (A. V.) 7. Vakar lijo, pliaupė vis* dien*. (Ž.) 8. Priešais plytėjo ežeras, lygus ir balzganas šios* prieblandos*. (A. Vč.) 9. Aplinku* buvo tylu, tik iš anapus girios atskambėjo balsai. (A. Vč.) 10. Obelaitė

kasmet tirštai ž*dejo, rudeniop ant kiekvienos šakos lingavo vais*. (V. D.)

5 Surašykite pagal pavyzdįrieveiksmius antonimų poromis, šalia nurodykite, kurio jie skyriaus.

niekada, daug, netyčia, pernai, šiandien, nevienodai, anksti, nevisiškai, greitai, šiomet, vakar, visada, vėlai, čia, namie, toli, svetur, ten, arti, tyliai, plačiai, garsiai, siaurai, mažai, iš lėto, visiškai, vienodai, tyčia

Pavyzdys. Niekada – visada (laiko).

PRIEVEIKSMIŲ KILMĖ IR DARYBA. BŪDVARDINIAI IR DAIKTAVARDINIAI PRIEVEIKSMIAI

Prieveiksmiai yra padaryti arba kilę iš įvairių kitų kalbos dalių – būdvardžių (*gražiai, šaltai, piktuoju*), daiktavardžių (*pakeliui, namo, šalia*), skaitvardžių (*keturiese, pirmyn*), įvardžių (*kažkaip, kitur, visada*). Nemaža yra mišrios darybosrieveiksmių, sudurtų arba sudėtų iš dviejų skirtingų kalbos dalių – įvardžių arba skaitvardžių ir daiktavardžių, prielinksnių ir daiktavardžių bei kt. (*anądien, trissyk, popiet, iš paskos*).

Daugiausia **būdvardinių**rieveiksmių daroma su priesaga **-(i)ai**: *geras – gerai, skanus – skaniai*.

Prieveiksmių su priesaga **-(i)ai** daroma ir iš dalyvių: *padūkęs – padūkusiai, deramas – deramai*.

Prieveiksmiai su priesaga **-yn** dažniausiai daromi iš dviskiemenių kokybinių būdvardžių: *plonas – plonyn, kartus – kartyn*.

Būdvardinius ir kai kuriuos kitusrieveiksmius galima laipsniuoti.

Nelyginamasis laipsnis:

Aukštesnysis laipsnis:

Aukščiausiasis laipsnis:

greitai, puikiai, daug

greičiau, puikiau, daugiau

*greičiausiai, puikiausiai,
daugiausiai (daugiausia)*

Daiktavardiniairieveiksmiai yra panašūs į daiktavardžius, bet skiriasi nuo jų bent viena šių ypatybių:

- neturi galūnės: *daugel, vakar*;
- senoviniu, dabar neįprastu žodžio baigmeniu: *galop, rudeniop, namie, šalin* (-op, -ie, -in – senovinės vietininkų galūnės);
- daiktavardžiui nebūdingu kamieniu: *kūlvartom, pagaugais, strimgalviais*;
- platesne, bendresne reikšme: *sėskis greta, stovi šalia, susėdome priešais*.

1 Padarykiterieveiksmius su priesaga *-(i)ai* arba *-yn* iš šių žodžių. gilus, žydras, vykusį, puikus, suprantamas, drąsus, žemas, tolis, piktas, lygus, apgalvotas, juodas

2 Nurašykite sakinius ir pabraukiterieveiksmius. Žodžiu paaiškinkite jų darybą.

1. Aukštyn ir žemyn narstė žuvėdros, klykdamos ir taškydamos sparnais vandenį. (M. S.)
2. Bėga lekia jis greitai, lekia smarkiai, vis pirmyn ir pirmyn. (I. Š.)
3. Indijos miestų gatvėmis ramiai, iškilmingai žingsniuoja šventosios karvės raudonai dažytais ragais. (A. Vc.)
4. Tą žodį man šiandien tu vėl pasakyki, kad ir per vėlai, per vėlai. (V. M.-P.)
5. Jis nebesiklauso motinos, peršoka griovį ir bėga tolyn. (B. V.)
6. Ji draugiškai padavė Elzei ranką. (B. V.)
7. Uosis lenkias žemyn, jėgos eina menkyn, kas kartą mažiau belapuoja. (M.)
8. Seniai jau paukščiai medžiuos snaudžia, bet pats užmigti negali... (P. V.)

3 Įrašykite tinkamusrieveksmius, padarytus iš pateiktų būdvardžių.

1. ▲ nušienautose pievose ▲ sužels atolas. (K. S.)
2. ▲ kalbi, tačiau naudos ▲. (Just. M.)
3. Tušti puodai ▲ skamba. (tts.)
4. Mėgo pats ▲ pavalgyti ir šeimyną valgydino ▲. (V. K.)

*gardus * geras * gražus * greitas * mažas * vešlus * garsus*

4 Atrinkiterieveksmius, kuriuos galima laipsniuoti, ir išlaipsniuokite raštu. Sugalvokite ir parašykite sakinių su aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsniorieveksmiais.

anksti, arti, čionai, dabar, daug, dviese, garsiai, kitaip, laisvai, pagaliau, paskui, pernai, pirma, šianakt, tenai, tinkamai, toli, trissyk, tuojau, vėlai, visai, visur

5 Pasakykiterieveksmių, kilusių iš šių daiktavardžių: *daugelis, namai, rytoj, šalis, vakaras, eilė*. Sugalvokite ir parašykite su jais po sakinį.

6 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides, pabraukiterieveksmius. Viršuj užrašykite jų klausimus.

Vaikai

Nežin*, kiek laiko vaikai būtų šitaip skuod*. Gal net iki Senegalo. Nebent keliukas būtų pasibaig*s ank*čiau. Tačiau jis ving*vo taip r*žtingai, kad buvo aišku, jog šią popiet* tikrai nesibaigs.

Staiga lygiuj* takų mergaitė, bėgusi priešakyje, sustojo. Cy*dami stabdžiais, girg*dėdami kuprinėmis ir plasnodami nuo bėgimo įkaitusiomis ausimis sustojo ir kiti vaikai. Jie staiga vėl nustojo kvėpuoti. Kaip visai nesen* didž*jame žvyrkelyje.

G. Morkūnas

SKAITVARDINIAI, ĮVARDINIAI IR MIŠRIOS DARYBOS PRIEVEIKSMIAI

Skaitvardiniairieveiksmiai primena skaitvardžių vietininką ir dauginius skaitvardžius, bet nederinami su daiktavardžiais: *dveja tiek, keturiese*.

Įvardiniairieveiksmiai ne paaiškina, o tik bendrais bruožais nusako veiksmažodį ar būvdvardį, pavaduoja gretimų sakinių žodžius. Tikslesnė įvardiniųrieveiksmių reikšmė dažniausiai ryškėja tik iš ankstesnių sakinių: *šitaip, ten, tada, kaip, taip, šitiek, tiek, kur, kiek, visaip, niekaip, niekur, kažin kaip, kažkada, kai kada, kai kur, kur ne kur, kaip nors, kur nors*.

Mišrios darybosrieveiksmiai padaromi iš dviejų skirtingų kalbos dalių: *pernakt, kitąsyk, tąsyk, trečiąkart, trissyk, penkissyk*. Tokie sudurtiniairieveiksmiai rašomi vienu žodžiu, bet išlaiko pirmuoju dėmeniu einančio žodžio galūnę. Prie mišrios darybosrieveiksmių priklauso ir sudėtiniairieveiksmiai, susidedantys iš prielinksnių ir atskirai nevartojamų, panašių į daiktavardžius žodžių: *iš mažens, iš paniūry, iš tolo, be galo*.

1 Nurašydami sakinius, pasikartojančius daiktavardžius, reiškiančius vietą, pakeiskite tinkamais įvardiniaisrieveiksmiais.

1. Kalbėjo berniukas nedrąsiai ir vis dairėsi po visas pakampes, lyg norėdamas pakampėse kažką pamatyti. 2. Ragsmalių Steponas išvažiavo anksti į girią. Išbuvo girioje gana ilgai ir grįžo namo visas peršalęs ir suvargęs. 3. Rainis mato: šuo visai įnirto. Ir šauna stačiai į medį. O jau medyje jokio šuns nebaisu. 4. Už kadagyno buvo didelė, bet jau užakusi pelkė. Pelkėje kas pavasaris įkyriai spygnaudavo pempės.

- 2** Padarykite sudurtiniusrieveksmius iš šių žodžių junginių. Pavartokite juos sakiniuose.

aną dieną, antrą kartą, kelis sykius, kitą dieną, per dieną, tris sykius, per naktį, kas dieną

Pavyzdys. Aną dieną – anądien.

- 3** Nurašydami sakinius, vietoj suskliaustųjų žodžių pavartokite tinkamos reikšmėsrieveksmius.

1. (Tris kartus) bambteli varpinės laikrodis, ir gūdas garsas ilgai virpa. (V. B.) 2. Vietomis dar stovėjo nepjautas, (šiais metais) pavėluotai pasėtas vasarojus. (V. M.-P.) 3. Žmogus, kur bepraieitų, (visais laikais) palieka gerus arba blogus pėdsakus. (J. A.) 4. Matas nebeateina, nors (aną kartą) ir žadėjo netrukus vėl apsilankyti. (I. S.) 5. Gandrų skaičius Lietuvoje (kiekvienais metais) mažėja. (T. I.) 6. (Tą sykį) ant staliuko vėl spindėjo „trobelė“, ir ponaitis žiūrėjo į ją. (Š. R.) 7. (Aną dieną), kirsdamas miške sausą medį, užkliudė akmenį ir išlaužė ašmenis. (V. K.) 8. Kas vakar dar žydėjo, (ši diena) jau nuvyto. (V. M.-P.)

- 4** Nurašydami sakinius, suskliaustuosius žodžius parašykite kartu arba atskirai.

1. Žemė (kitą syk) buvo skysta, liepsnojanti. (P. M.) 2. Musonas yra pastovus vėjas, (du kart) per metus keičiantis savo kryptį. (P. M.) 3. (Kaž kodėl) jis kreipėsi į mane. (V. D.) 4. Leidžiu plaukti (ne toliau) kaip dešimt metrų nuo kranto. (V. D.) 5. Nors aš dar neturėjau vaidmenų – (iš kart) į pirmą planą išeinu. (V. P.) 6. Rimas mus (tą kartą) vedė (ne tiesiai), o aplinkiniais keliais. (V. D.) 7. Tas ponas išėjo (vieną syk), kur jam reikėjo. (tts.) 8. Bet aš tau (pirmą syk) dovanuju. (tts.) 9. (Šią nakt) bus šalna, – sako tėvas. (B. Rdz.)

5 Parinkite ir įrašykite tinkamus prievoksmius.

1. ▲ išlindo iš miško pirmutiniai geležimis apsikaustę jų riteriai ir, prijogę Medvėgalio raistus ir balas, sustojo. (A. V.)
2. O bangos užė ▲, ir, atrodė, ne lietus, – jūros purslai taškosi į langus. (B. V.)
3. Miestas liko ▲ šone. (B. V.)
4. Pririnko tamsoje šviečiančių jonvabalių ir paleido juos ▲. (B. M.)
5. Siaurutės gatvės kilo ▲ į kalną – atrodė lyg akmeniniai laiptai. (B. M.)
6. ▲ paslaptį laiko užsklendę sunkūs šimtamečiai vartai. (V. Ž.)
7. Augo čia pakelėje ▲ miškas ištekis, tamsus kaip naktis, nusišakojęs, nubujojęs. (V. K.)

*kažkokią * seniau * pagaliau * kažkur * aukštyn
vis garsiau * link kranto*

6 Žodžių junginiuose įrašykite praleistas raides.

dvies* stebėjome	š*ryt snigo	arčiaus* žvaigždžių
galiaus* pražydo	ka*kiek skolingas	keli*yk pamigo
š*vakar sugrižo	treč*kart išgirdo	tams* nusidažė
išdidž* žiūrėjo	taup* gyvena	keturies* išplaukėme
vėl* turime laukti	t*syk nuliūdo	kol* miegojau – palijo

V. NEKASDIENIAI NUOTYKIAI

Marija Meilė Kudarauskaitė

Šitaip tarė Atžagaris

Kai pažįstamą sutiksi, –
Koją nejučia pakišk jam,
Tai bus linksma, kai jis plosis,
Kai pamėlynuos jo nosis!

Autobusuos, troleibusuos
Šūkauk, rėkauk, kad nesnūstų
Jų vairuotojai. Nepaisyk,
Jei prašys: nutilki, vaike!

Mandagu yra su šaukštu
Valgant draugui kakton kaukštelt.
Atminimui liks jam guzas
Ir aplaistytas drabužis.

Mandagu yra vėluoti,
Pavėlavus – pameluoti.
Bet didžiausias mandagumas
Tai – visur kramtyti gumą.

Pamoka praėjo sklandžiai.
Pagriovys. Pirma balandžio.
Šitaip moko nusipelnęs
Atžagaris Apsmuktkelnis.

Klausimai ir užduotys

- 1** Remdamiesi eilėraščiu, paaiškinkite, kaip suprantate žodį *Atžagaris*.
- 2** Kokių gudrybių jis moko? Kokios gali būti jo siūlomų „išdaigų“ pasekmės?

- 3 Poetė nė nemano skatinti jūsų klausyti šio mokytojo. Kurie eilėraščio žodžiai tai patvirtina?
- 4 Atsekite, kokią dieną Atžagaris tapo „nusipelnusiu mokytoju“. Kuo ši diena ypatinga?
- 5 Pažaiskite. Raštu papasakokite apie save tai, be ko jūs nebūtute jūs. Nutylėkite tik visiems gerai žinomus dalykus (vardą, pavardę, gyvenamąją vietą). Pasakojimus surinkite ir sumaišykite. Kai mokytojas juos skaitys, jūs, atidžiai išklausę kiekvieno pasakojimo, spėsime, kas jo autorius.

Grožinės literatūros rūšys ir žanrai

Grožinė literatūra yra rašytinio žodžio menas, kuriamas rašytojų, poetų, dramaturgų. Tai įvairių formų ir prasmių žodiniai kūriniai, galintys atskleisti ir pasaulio kultūros paveldą, ir rašytojo asmeninę patirtį bei vaizduotę, ir realias visuomenės problemas, ir kitokius gyvenimo bei vaizduotės derinius.

Yra trys grožinės literatūros rūšys: **epika, lyrika ir drama**.

Epika – tai pasakojamoji ir aprašomoji literatūra. Joje gausu įvykių, kurie jungiasi į grandinę (fabulą), dalyvauja veikėjai, kuriams jų portretai, aprašoma veiksmo vieta. Vaizduojamą pasaulį perteikia **pasakotojas**. Dažniausiai rašoma prozine kalba. Epikos žanrai: *romanas, apysaka, apsakymas, novelė, pasakėčia, poema* ir kt.

Lyrika – tai poezija, išreiškianti kalbančiojo žmogaus išgyvenimus ir jausmus, atskleidžianti jo vidinį pasaulį, būsenas, mintis.

Lyrikoje atsiverianti žmogaus dvasinė būsena vadinama lyrinium, emocieniu ar poetiniu išgyvenimu. Išorinio pasaulio vaizdų paprastai būna mažai. Asmenybė, kurios vardu kalbama lyriniame kūrinyje, vadinama **lyrinium subjektu, lyrinium „aš“**. Lyrinio

subjekto nereikia tapatinti su poetu. Kūrinyje lyrinis „aš“ gali reikštis įvairiai. Dažniausiai jis kalba pirmuoju asmeniu ir savo sielą atveria tiesiogiai. Kartais „aš“ būna tarsi pasislėpęs už kūrinio poetinio pasaulio, jo nusiteikimą jaučiame iš eilėraščio vaizdų.

Lyrikos žanrai: *eilėraštis, baladė, sonetas, daina, romansas*.

Drama – tai literatūros kūrinys, kuriame vaizduojamieji įvykiai atskleidžiami per veikėjų kalbą (monologus ir dialogus) ir kuris paprastai yra skirtas vaidinti teatre.

Nuo senovės Graikijos laikų skiriami trys pagrindiniai dramos žanrai: *komedija* (linksmas, juokingas, laimingos pabaigos kūrinys), *tragedija* (liūdnas, nelaimingos pabaigos kūrinys) ir *drama* (įvairių problemų kėlimo ir sprendimo kūrinys). Iš šių kildinami ir kiti dramos žanrai – pvz., *pjesė-pasaka* – tai scenai skirtas pasakiškų (tautosakiškų arba kūrėjų vaizduotės sukurtų) motyvų kūrinys. Visų dramos kūrinų pagrindas – **konfliktas** – išorinių arba vidinių jėgų susidūrimas, priešprieša, kova.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra grožinė literatūra?
- 2 Kokios yra literatūros rūšys? Pateikite pavyzdžių.
- 3 Kas būdinga epikai, lyrikai ir dramai?

Vladas Dautartas

Paupio berniukas

Juliui neduoda ramybės upės viduryje esanti sala. Tiesa, jam taip pat patinka stebėti dangaus aukštybėse spindinčias žvaigždes, vėjo genamą debesėlį, karpytą miško juostą ir tolimo miesto bokštus – tačiau nuo salos akių atitraukti negali. Štai ir dabar stovi prie upės ir žiūri į salą. Iš ten sklinda užimas. Baugus ir viliojantis.

– Siunta Raganų rėva¹, – sako žmonės. – Vestuves kelia...
 Jei ne ta baisioji rėva, Julius seniai būtų į salą nuplaukęs.
 Jei ne rėva...

Jis paeina kiek paupiu ir įlipa į valtį. Jų čia net keletas. Subedusios² nosis į krantą, ramiai stovi, kažko laukia. Ant kranto džiūva žvejų tinklai. Vyrų naktį žvejojė, o dabar ilsisi. Valtys jiems kol kas nereikalingos. Berniukas pasėdi vienoje valtyje, perlipa į kitą, irklais pataško vandenį. Neįdomu. Akys pačios krypta į salos pusę. O, kiek Julius girdėjo pasakojimų apie salą ir ją saugančią Raganų rėvą! Dar šį rytą tėtis sugrįžęs pasakė:

– Kiekvieną pavasarį rėva savo pasiima. Kelis sieksnius³ tinklo ant didžiojo akmens palikau.

Julius atsistumia vieną valtį nuo kranto ir sėdasi prie irklų. Irklai sunkūs, bet jis juos gerai valdo. Valtis pačiu pakraščiu lėtai kyla prieš srovę. Juliui tėtis leidžia tik pačiu pakraščiu pasiirstyti:

– Tik, žiūrėk, neplauk į srovę. Bematant už kaimo atsidursi, – dažnai sako jis.

Didelio čia daikto, kad už kaimo! Berniukas net į salą galėtų nusiirti.

Julius nepajunta, kaip užgula irklus. Valtis pati neria salos link. Berniukas žino, kad dabar valtį nosį reikia laikyti prieš srovę. Upę būtina kirsti įstrižai, kitaip srovė pagaus ir nuneš ant Raganų rėvos. Vaikas irkluoja net pasikeldamas nuo sėdynės. Kaimas tolsta, tačiau ir sala neartėja.

Juliaus kaktą išrasoja, delnai degte dega. Kuo gilyn, tuo stipresnė srovė. Aplinkui tik sukasi juodi verpetai. Bedugniai. Juliui dunksi širdis ir tartum sako:

– Na, greičiau, greičiau į salą!

Vaikas susigriebia. Užgula irklus, jį kurtina bauginantis šniokštimas. Štai kur tikroji Raganų rėva! Nuo kranto tik užimas

¹ Rėva – upės slenkstis, sekluma akmenuotu dugnu.

² Subesti – susmeigti, sukišti, čia: pusiau ištrauktos į krantą.

³ Sieksnis – senovinis ilgio matavimo vienetas.

girdėti, o čia riaumote riaumoja. Atrodo, kad viso pasaulio raganos vestuves kelia, verčia per akmenis vandenį, plaka putas. Putų kupetos pasisukinėja tarp akmenų, ir srovė, tartum didelius baltus paukščius, neša jas į tolį.

– Ak, kiek gulbių, – šnabžda Julius. Bet tą pačią akimirką irklai atsimuša į akmenis. Valtis susimėto, ir sala ūmai ima tolti.

– Irklus į valtį! – išgirdęs kažkieno balsą, berniukas meta irklus ir susverdėjęs griūva ant valtės dugno. Aplinkui krikia ir ūžia. Per valtės šoną šokteli banga. Ją vejasi kita.

– Pasiuto raganos, – kužda vaikas ir jaučia, kaip prie kūno limpa šlapi drabužiai.

Dar valandėlė, ir ūžimas slopsta, tolsta. Atrodo, atšniokštė audra ir, vėjo nešama, vėl pradingo.

– Juliau!

Berniukas pakelia galvą. Visai arti iriasi tėtis. Kaimo nesimato. Tėtis prisiiria, suglaudžia valtis. Tyli. Jo veidas rūstus, o rankos truputį virpa.

– Tai tu šitaip manęs klausai, Juliau! – sako tėtis. – Galėjo nelaimė atsitikti.

Vaikas nuleidžia akis.

– Norėjau į salą nuplaukti...

– Rėvą nugalėti nelengva, – sako tėtis. – Tu dar mažas.

– O aš visai arti salos buvau! Mačiau karklus, kregždes, viską mačiau... – ūmai pagyvėjęs sako Julius.

Tėčio veidas giedrėja, jis sako:

– Laikykis už mano valtės, į krantą plauksime.

Julius įsikabina į tėčio valtės galą, ir netrukus abi valtys įsirežia į krantą.

– O man nedaug ir betrūko, – sako vėl pažvelgęs į salą. – Dar keletas yrių, ir...

Tėtis žiūri į Julijų. Paskui rimtai sako:

– Tau reikėjo toliau paplaukti pakraščiu, o tik paskui kirsti upę. Taip visi vyrai daro.

Julius taip pat rimtai atsako:

– Kitą kartą žinosiu.

Po to pasileidžia kiek tik įkerta kojos į kaimą.

až

nusiirti įstrižai degte dega iriasi giedrėja yrių

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas yra pagrindinis apsakymo veikėjas? Ką apie jį sužinojote?
- 2** Ką žmonės pasakojo apie salą ir Raganų rėvą?
- 3** Kaip manote, kodėl berniukas vis dėlto nusprendė plaukti į salą?

- 4 Koks pavojus grėsė vaikui? Kas jį išgelbėjo?
- 5 Ar tėtis pyksta ant Juliaus, kad jo nepaklausė? Kodėl?
- 6 Paaiškinkite apsakymo pavadinimą.
- 7 Nurodykite, kokia šio apsakymo tema ir pagrindinė mintis.
- 8 Pasirinkite vieną iš situacijų ir pavartodami pateiktus žodžius parašykite dialogą. Prisiminkite dialogo skyrybos taisykles.
 1. Tėtis pasakoja mamai, ką jautė, pamatęs Julijų srovės nešamoje valtyje.
 2. Kaimynas, viską matęs nuo kranto, pasakoja kitam kaimynui.

*pamatyti * suprasti * išsigąsti * susivokti * plaukti * nerti
 ūžti * suglausti * užgulti irklus * irtis * taškyti * išrasoti
 riaumoti * pasiusti * tilti * virpėti * girdėti * įsirėžti
 vaikiškai * rūščiai * rimtai * susižavėti*

Vytautė Žilinskaitė

Gaidžio kalnelis

Vaidotas niekaip negali užmigti. Ne, ne dėl to, kad balkono durys praviros ir pro jas veržiasi garsai iš kaimyninio buto: aiškiai girdėti Aliaus šūkčiojimai į muzikos taktą; magnetofonui dabar pramušta visa Aliaus galva, ir per tai nei jo tėvams, nei kaimynams nėra ramybės...

Tačiau ne dėl to kankina Vaidotą nemiga: jis turi didesnę rūpestį. Šį rytą atėjo laiškas iš kaimo, iš pusbrolio Juliaus, su kuriuo praleido visą mielą vasarėlę. Be kita ko, pusbrolis rašė, kad pavašarį būsiąs numelioruotas¹ ir sulygintas su žeme Gaidžio kalnelis,

¹ Melioracija – žemės gerinimas, nusauginant pelkes, sutvirtinant pustomą smėlį, drėkinant žemę, t. y. siekiant sudaryti sąlygas gausiam ir pastoviam derliui gauti.

nes esą jis „...tarsi rakštis vidur dirbamų laukų”. „Tai patark man, kaip išgelbėti Gaidžio kalnelį?.. Sugalvok ką nors labai labai gudraus, būk žmogus! Žinok, jog tavo patarimo laukia visas mūsų kraštotyrininkų būrelis... Labai labai nekantraujame ir iš anksto dėkojame! Julius.”

Ant Gaidžio kalvelės jiedu užlipę keliolika, o gal net keliasdešimt kartų. Buvo užsikeberioję net vidurnaktį – šiaip sau, dėl juoko, netikėdami tuo, ką papasakojo Juliaus senelė, bet... kas žino? O senelė pasakojo, jog kalnas esąs užburtas, jog ne sykį – ji pati girdėdavusi! – ten prieš aušrą pragysdavęs gaidys: nuo to ir kaimas Gaidžio vardą gavęs. O giedodavęs gaidys dėl to, kad saugojęs (ir tebesaugąs!) pakastą lobį.

Berniukas vėl neramiai apsiverčia ant šono, įsmeigia akis į praviras balkono duris, į niūrius kaktusų siluetus ant palangės, į pilną mėnulį – tarsi storą sidabrinį vorą, ropojantį per debesų voratinklius... Kaip slėpiningai tokią naktį turėtų atrodyti Gaidžio kalnelis!

Berniuko žvilgsnį prikausto kažkokia tamsi figūra palei praviras balkono duris. Ten stypso aukšta liesa žmogysta ir ilgomis rankomis grabinėjasi aplink. „Vagis!” – smilkteli Vaidotui: kaip tik neseniai jis baigė skaityti detektyvinę apysaką apie seną anglų džentelmeną, kurį apiplėšė ir pasmaugė pro balkoną įsibrovęs nusikaltėlis... Perimtas siaubo, berniukas pašoktų, suriktų, visus namus ant kojų sukeltų, bet nepajėgia nė pakrutėti, tik išplėstom iš siaubo akim seka kiekvieną įsibrovėlio krustelėjimą... Ir dar toji magnetofono muzika! Per ją niekas neišgirs, kaip užpuolikas susidoros su juo, Vaidotu... Jau jis pakėlė vieną ranką, kitą, visas pasinešė pirmyn... puls...

– Dė... – šiaip taip išlemena berniukas. – Dėdy... pasi... pasigailė... èèè...

Baisusis atėjūnas nieko neatsako į gailų meldimą, tačiau nuleidžia grėsliausias² rankas; nesiartina, bet ir neišeina. Nakties

² Grėslus – grasus, baisus.

priedangoje tebestoviniuoja prie balkono durų, lyg kažką svars-tydamas... Staiga muzika nutyla, viskas nuščiūva, balkono durys atsilapoja iki pat galo, ir ateivis taip aukštai pašoka į viršų, lyg ketindamas skristi oru, ir... ir čia Vaidotas suvokia, jog tai pasie-nyje kybąs šilkinis mamos chalatas, blaškomas ir siaustomas pro balkono duris įsisukusio vėjo. Berniukui atlėgsta³ širdis, jis išli-pa iš lovos, prieina prie drabužio, perbraukia per ilgą rankovę ir palinguoja galvą: tai baimės įvarė, tegu jį galas!.. Labiau nebūtų įbauginusi nė pati gaidžio šmėkla ant užburto kalnelio!.. Štai kur nuveda mintys apie vaiduoklius, kad juos kur su visais užkeiktais lobiais!.. Gana! Jis ryžtingai nušlepsi atgal į lovą, nususuka į sieną ir užmiega kaip negyvas.

Vis dėlto apie savo naktinį išgąstį jis papasakojo Aliui, šiam atėjęs į balkoną. Tikėjosi, kad aštuntokas leips juokais. Alius iš pradžių šyptelėjo, bet paskui surimtėjo, o į galą jo veidas paliko net rūstus.

– Šį tą numanau, – baigus Vaidotui, pratarė.

– Ką numanai? – parūpo berniukui.

– Ar girdėjai apie spiritistinį⁴ staliuką? – atsakė klausimu į klausimą aštuntokas.

– Spiritistinį staliuką? – nustebo Vaidotas. – Pirmą kartą gir-džiu. Ką, jis apipiltas spiritu?

– Na ir tamsuolis! – pasibaisėjo Alius. – Nežino apie spiritis-tinį staliuką!.. Spiritistinis – nuo žodžio *spiritus*, dvasia, supran-ti? Staliukas su dvasia. Štai kaip daroma. Keletas žmonių apstoja stalėlį ir laiko virš jo ištiestus delnus, va šitaip, – Alius išskėtė virš balkono turėklo abi plaštakas. – Tada mintimis išsikviečia kokį mirusį žmogų... velionis įsigauna į staliuką, ir staliukas ima judėti, vaikščioti, suktis – kaip gyvas. Fizikai sako, kad staliukas įsielektrina, bet... tik klausyk jų!

³ Atlėgti – aprimti.

⁴ Spiritizmas – mistinis tikėjimas, kad galima bendrauti su mirusiųjų dvasiomis.

– Tu nori pasakyti, – sukikeno Vaidotas, – kad ir mano mammos chalatas pasidarė spiritistinis, taip?

Bet Alius tik numojo ranka.

– Verčiau sakyk, – paklausė vėl, – ar seniai ši šmėkla... tai yra chalatas kybo ant sienos?

– Turbūt kokias dvi savaites.

– O ar matei per tą laiką jį nors sykį tokį neramų kaip šią naktį?

– Nepamenu... dėmesio nekreipdavau... turbūt nemačiau, – numykė berniukas.

– O dabar sakyk atvirai ir neslėpdamas, – Alius tardo toliau, – apie ką tu galvojai tuo metu, kai ėmė vaidentis? Tik perspėju: sakyk tiesą, vien tiesą ir tikrai tiesą!

– Apie ką galvojau? – susimąsto Vaidotas. – Žinoma, apie laišką!

– Ak apie laišką... Taip ir numaniau, kad čia bus įpainiotas kažkas iš pašalies. O ką galvojai apie laišką? Tik nemeluok!

– Galvojau, – nuoširdžiai iškloja ketvirtokas, – kaip išgelbėti vieną užburtą kalnelį, kuriame vaidenasi.

Berniukas dingsta kambaryje ir grįžta į balkoną su pusbrolio laišku rankoje.

– Še, skaityk.

Alius nepatikliai paima laišką, ištiria voko antspaudą, tada perskaito vieną, antrą sykį. Trečią.

– Na, brolyti! – net pritupia. Tada prideda prie lūpų pirštą, uždaro iš lauko pusės balkono duris, kad negirdėtų chalatas, ir sukužda: – Kaipgi tu pats nesusiprotėjai?

– Ko nesusiprotėjau? – sumirkčioja berniukas.

– Į tavo kambarį... į chalata įsisuko kalnelio dvasia. Užburta šmėkla. Štai kas.

– Dabar suprantu, – linkčioja berniukas, nors, kaip anksčiau, netiki nė vienu vienutėliu aštuntoko žodžiu.

– Nes kai tu mąstei apie užburtą kalnelį, jo šmėklą ir kaip juos išgelbėti, šmėkla pajuto tavo mintis ir įsisuko į kybantį ant sienos

chalatą... Viskas paprasta ir aišku! – Alius net šypteli. – Mokslininkai tai vadina telepatija⁵. Ar žinai, kas yra telepatija?

– Žinau, – atsako ketvirtokas. – Tik va apie spiritistinių stalių nežinau... nebaigėi pasakoti.

– A... apie juos labai daug prirašyta senose knygose. Paklausk mamolės, ji tau pripasakos. Įrodytas dalykas. Būrelis žmonių apstoja mažą stalių, ištiesia virš jo delnus ir mintimis kviečia kokį nors mirusį... pavyzdžiui, karvedį Napoleoną arba kunigaikštį Gediminą... ir staliukas ima judėti, slankioti, rodo tam tikrus ženklus, kurie pranašauja ateitį...

– Kaip tik mano kambary yra mažutis apskritas stalius, – sako Vaidotas. – Gal mudu imkim ir pamėginkim, kaip sakai?

– Tik ne dabar, – ritasi į savo balkono pusę Alius. – Einu į treniruotę. Bet prieš vidurnaktį pasirodysiu, nemiegok!

až

keliadešimt nepajėgia ryžtingai dėmesio
susimąsto įsielektrina mirusį vidurnaktį

Klausimai ir užduotys

- 1 Kodėl Vaidotą kankina nemiga? Dėl ko jis susirūpinęs?
- 2 Kodėl vaikams svarbus Gaidžio kalnelis?
- 3 Remdamiesi tekstu, paaiškinkite Gaidžio kaimo pavadinimą.
- 4 Ko išsigąsta Vaidotas? Kas iš tikrųjų yra tas „baisusis atėjūnas“?
- 5 Su kuo berniukas pasidalija savo naktiniais išgyvenimais?
- 6 Ką Alius, perskaitęs laišką, paaiškina Vaidotui?

⁵ Telepatija – spėjamas sugebėjimas per atstumą perduoti savo arba suvokti kito žmogaus mintis, būsenas.

- 7** Perskaitykite vaidmenimis berniukų dialogą ir papasakokite, kaip Alius tardo Vaidotą.
- 8** Kaip manote, kas vyks toliau? Ką sugalvojo Alius? Kodėl jis pažadėjo apsilankyti prieš vidurnaktį?

Artėja vidurnaktis... Vaidotas sėdi lovoje ir iš paskutiniųjų stengiasi neužmigti: nori sulaukti dvyliktos valandos – vaiduoklių meto...

Kaip ir buvo žadėjęs, prieš valandą apsilankė Alius. Įėjęs smagiai timpltelėjo chalato rankovę ir nelaukta susijuokė:

– Bet ir primelavau tau!.. Prisipažink, ar patikėjai?

Vaidotas, pasirengęs klausytis naujų išmonių apie šmėklas, net žioptelėjo.

– Užtat ir atėjau prieš vidurnaktį, kad nuraminčiau ir pasakysčiau: jokių šmėklų nėra! Kad ramiai miegotum ir nešokinėtum iš baimės, – kilniai paaiškino aštuntokas.

– O spiritistiniai staleliai? – klausia Vaidotas.

– Gryni tauškalai... Man kažko negera... – atsisega marškinių apykaklę Alius. – Atnešk puodelį vandens, gerai?.. Ir... ir įdėk šaukštą uogienės, bruknių, jei turi... jos greitai atgaivina...

– Tuoju, tuoju... – Vaidotas išskuba į virtuvę, įpila į puodelį vandens, tačiau ilgakai ieško bruknių uogienės... štai stiklainis... kabina tris šaukštelius, išmaišo...

– Ačiū, – išgėręs nepamiršta padėkoti aštuntokas ir kyla eiti.

– Po dešimties minučių vidurnaktis... Eik, Vaidotai, miegoti ir visokias šmėklas išmesk iš galvos!

– Einu, – atsako susigraudinęs berniukas.

– O balkono duris gerai uždaryk iš vidaus, kad joks vėjas neįsisuktų, – dar pataria lipdamas per pertvarą Alius.

Vaidotas taip ir padaro. Tačiau pats nutaria palaukti vidurnakčio – vis dėlto įdomu... O vokai taip apsunksta, kad nebepajėgia atplėšti... veidas glaudžiasi prie minkštos pagalvės... ir jau

regi jis kaimą, lygius laukus, vienišą Gaidžio kalnelį, apsuptą žy-
dinčių bulvienoju... Bet tik žiūrėkit: iš jo viršūnės kyla raudona
gaidžio skiauterė, paskui – visa gaidžio galva... žaliom žvilgan-
čiom plunksnom apjuostas kaklas, išdidžiai riesta uodega... ir jau
gaidys stiebiasi ant pentinuotų¹ kojų... plačiai praveria geltoną
snapą...

– Kakariekūū!

Garsas toks režiantis ir aiškus, kad berniukas pašoka iš lovos
ir sutrikęs dairosi... Kambarys tebeapšviestas blausios lempelės
šviesos, balkono durys sandariai uždarytos, chalatas ramiai kybo
ant sienos...

– Aš... kalnelio dvasia... gelbėkit... gelbėkit...

Berniukas sustyra iš siaubo: duslus paslaptingas balsas eina
tiesiai iš chalato!

¹ Pentinas – aštri raginė atauga ant paukščio kojos.

– Kakariekū!.. – vėl aiškiai aiškutėliai išsiveržia iš jo giedojimas.

Vaidotas nejučia žvilgteli į laikrodį: pora minučių po dvyliktos! Šiurpuliai pereina jam kūnu. Bet... gal čia Aliaus pokštas?

Jis greit apieško visą kambarį, apšniukštinėja kiekvieną kerelę, nukabina ir vėl užkabina chalata, net žvilgteli į balkoną. Niekur nieko.

– Aš... dvasia užkeiktoji... padėkit... lobių... lobių... lobių skrynیا... ūūū!..

Nelieka jokių abejonių: tai kužda ir vaitoja chalatas! Vaidotui suapvalėja akys. Be žado jis puola iš kambario į svetainę, susisuka ant sofas į kamuoliuką, ilgai ilgai visas virpa, nedrįsdamas net pajudėti... Ten jį ir suranda iš ryto mama. Ji stovi užsivilkusi vaiduoklio chalata ir griežtai klausia sūnų:

– Kodėl tu ne lovoje?.. Ir prisipažink, iš kur ėmei šitą daikčiuką?..

– Naktį girdėjau iš tavo kambario keistus garsus, – kalbina Vaidotą Alius, prisigretinęs pakeliui iš mokyklos.

– Taip... – Vaidoto balsas nuvargęs ir prislėgtas. – Dėjosi šiurpūs dalykai...

– Girdėjau lyg gaidį giedant... po vidurnakčio norėjau vėl ateiti ir pasižiūrėti, bet niekas durų neatidarė, – sako aštuntokas pilnu įtarimo balsu.

– Iš baimės pabėgau į svetainę ir ten prakiūtojau² kiaurą naktį, – prisipažįsta berniukas.

– O namiškių nepažadina? – vėl įtariai dėbteli Alius.

– Ne... jie nieko negirdėjo.

– Ir gerai, – apsidžiaugia aštuntokas. – Tai ką dar išdarinėjo šmėkla?

– Šnibždėjo, murmėjo, meldė gelbėti kalnelį, gaidį, lobių skrynįą...

² Kiūtoti – lindėti, tūnoti.

– Siaubas! Bet ar tu nemeluoji?

– Garbės žodis! Prisiekiu!

– Tiesą sakant, aš ir pats girdėjau duslų balsą ir giedojimą. Tik pamaniau, jog tu pats išsidirbinėji... Užtat ir norėjau užėti po vidurnakčio, bet nepavyko... Užeisiu dabar, gerai?

– Užeik, užėik! – apsidžiaugia berniukas. – Pats norėjau to prašyti... man baisu vienam namie – lyg vaiduoklių laive.

Juodu užlipa laiptais ir įeina į butą. Alius nosies tiesumu drožia į Vaidoto kambarį.

– O kur... chalatas? – apstulbęs dairosi.

– Nebėra, – visai ramiai atsako Vaidotas.

– Kaip... nebėra? – aštuntokas išblykšta.

– Mama atidavė į skalbyklą, – paaiškina Vaidotas. – Rytą atvažiavo furgonėlis³, ir mama atidavė visą krūvą skalbinių, kartu ir chalata.

– Atidavė... į... skalbyk... – Alius nei gyvas, nei miręs susmunka ant kėdės.

– Tau vėl negera? – pasilenkia prie jo Vaidotas. – Gal vėl atnešti vandens su bruknių uogiene?

– Šaipaisi?! – sugniaužia kumščius aštuntokas.

– Ko man šaipytis? – gūžteli pečiais Vaidotas. – Aš pats vos gyvas, visą naktį pradrebėjau...

– Užtat ir atsikeršijai! – atrėžia Alius. – Nešk čia chalata be juokų!

– Sakau, mama atidavė į skalbyklą, štai kvitas, – paduoda popierėlį berniukas.

– Jeigu taip – tai viskas, – pažvelgęs į kvitą, ištaria aštuntokas tokiu pat dusliu balsu kaip naktinė šmėkla. – Žuvo.

– Kas žuvo? – sumirkčioja Vaidotas. – Šmėkla? Manai, nuo skalbimo ir krakmolijimo šmėklos žūva?

³Furgonas – automobilis su uždaru kėbulu kroviniams arba kroviniams ir keleiviams gabenti.

– Užsičiaupk! – rūsčiai pertraukia Alius. – Žuvo mano japoniškas magnetofonas, kurį buvau įdėjęs į chalato kišenę...

– Ak štai kas vaitojo ir giedojo, – palinguoja galvą Vaidotas.

– Niekada daugiau jo nematysiu. Viskas. Viskas. – Iš akių Aliui pasipila ašaros. – Taip man ir reikia. Gal iš tiesų kalnelio dvasia... tas užkeiktas gaidys man atkeršijo... Už tai, kad šaipiausi. Taip man ir reikia!.. Galas!

Alius žengia į balkoną, o Vaidotas seka įkandin, pasiruošęs griebti draugą už skverno, jeigu šis sumanys šokti žemyn.

– Taip ir nujaučiau... – lyg kliedėdamas kalba ir kalba Alius. – Per pamokas vietos sau neradau... Išėjau anksčiau, kad nutykočiau tave ir pasiimčiau savo brangiausią... vienintelį... japonišką... Ir štai kuo baigėsi. Taip tau, niekše, – kreipiasi į save, – ir reikia!

– O sakyk, – dabar jau veda tardymą Vaidotas, – ar tu pats įkalbėjai į juostelę tuos pamėkliškus⁴ žodžius? Pats gaidį įgiedojai? Tik sakyk tiesą, vien tiesą ir tikrai tiesą!

– Įkalbėjo Romas, – prisipažįsta aštuntokas. – O gaidžio balsas tikras: suradome sodybėlę už upės ir įrašėm į juostelę... Taip man ir reikia! – stukteli kumščiu sau per kaktą.

– Na, – lėtai prataria Vaidotas, – už tai, kad sakai tiesą, gryną tiesą ir vien tik tiesą... – Jis įeina į kambarį ir grįžta su magnetofonu. – Imkis, bet kitą kartą žiūrėk!

– Ką?.. Jis?.. Tikrai? – Alius išpučia akis. – Och! – atsidūsta taip giliai, kad net žandai įdumba. – Na ir baimės įvarei!

– Kaip ir tu man, – atkerta Vaidotas.

– Och... och... – apsikabinęs magnetofoną, tebedūsauja Alius, vis dar neatsitokėdamas nuo sukrėtimo. – Nebepyksti ant manęs?

– Nė kiek, – šypteli Vaidotas. – Netgi esu tau dėkingas!

– Už ką? – nustemba Alius.

– Už vieną mintį, – paslaptinai atsako Vaidotas. – Spiritistinė mintį.

„Sveikas, Juliau!

⁴Pamėkliškas – vaiduokliškas, bauginantis.

Skubu atsakyti į tavo laišką, kuriame prašei patarimo, kaip išgelbėti legendų apsuptą Gaidžio kalnelį. Taigi rašau tau: išeitis yra. Visų pirma reikia magnetofono. Paskui tikro gaidžio. Paskui lauk manęs atvažiuojant. O tada patvarkysim taip, kad vidurnaktį iš kalnelio suskambės toks „kakariekū!“, jog legendos atgis ir niekas nedrįs kalnelio liesti!.. Supranti?.. Viską supranti? Bet – užkeikiu – niekam nė šnipšt! Net kraštotyros būreliui! Laišką tuoj pat sudegink. Iki greito pasimatymo.

Vaidotas”

až

paskutiniu neįsisuktų skiauterė abejonu
tebedūsauja rūščiai nedrįs gūžteli įkalbėjai

Klausimai ir užduotys

- 1 Ko sakosi atėjęs Alius? Kodėl jis prašo, kad Vaidotas atneštų vandens?
- 2 Kas nutinka kambaryje, atėjus vidurnakčiui? Papasakokite, kaip elgiasi Vaidotas, kaip jis jaučiasi.
- 3 Kokia paslaptimi baigiasi antroji apsakymo dalis? Ką išsiaiškino Vaidoto mama?
- 4 Kodėl Alius kitą dieną būtinai nori užėiti į Vaidoto kambarį?
- 5 Perskaitykite trečiosios dalies vaikų dialogą vaidmenimis. Kaip dabar jaučiasi Alius, o kaip Vaidotas?
- 6 Paaiškinkite, kaip šiam apsakymui galima būtų pritaikyti patarles:
Nekask kitam duobės, nes pats įkrisi.
Nėra to blogo, kad neišeitų į gera.
- 7 Ką Vaidotas parašė laiške? Kaip, jūsų manymu, vaikai gelbės Gaidžio kalnelį?
- 8 Parašykite rašinį „Vaidotas ir Julius išgelbsti Gaidžio kalnelį”.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pasirinkite iš šio kūrinio jums pačią įdomiausią ištrauką ir sukurkite komiksą.

Petras Tarasenka

Senadvario griuvėsiuose

Ištraukos iš knygos „Užburti lobiai“

Senelio Ylos pasakojimas apie Senadvario griuvėsius ir požemiuose esančius piktojo pono turtus mūsų lobių ieškotojams nedavė ramybės. Nors jau kelis kartus jie lobių ieškojo, visokiais būdais bandė praturtėti, bet turtų surasti jiems vis dar nepavyko. Tačiau vilties kur nors užburtą lobį aptikti dar nebuvo praradę. Išklaušę Ylos pasakojimo apie Senadvario kalnelio turtus, draugai pajuto didelį norą juos surasti.

– Tai būtų gerai, kad mes tą piktojo pono auksą rastume, – svajojo Petras.

– Gerai, tai gerai, bet kur jo ieškoti? Sako Yla, kad požemiuose po griuvėsiais piktojo pono turtai guli. Bet kaip į juos patekti? Neseniai prie tų griuvėsių buvau, visus juos apžiūrėjau, bet jokios angos nemačiau, – kalbėjo Vladas.

– Gal jau užgriuvo, reikia geriau paieškoti, – patarė Petras.

Ir Vladas sutiko dar kartą drauge su Petru gerai apžiūrėti Senadvario kalnelio griuvėsius.

Galvijus vidudienį parginę į miestelį, vaikai pasiėmė kastuvus ir nuėjo prie Senadvario griuvėsių.

Maža jau bebuvo likę prakeiktųjų dvaro rūmų. Visas kalnelis buvo tankiai lazdynais apaugęs, ir tik kur ne kur teriogsojo neaukštos, žolėmis apžėlusios sutrupėjusių plytgalių krūvos ar kyšojo iš krūmų apkerpėjusios storų mūro sienų kertės. Vaikai atidžiai apžiūrėjo tuos griuvėsius. Vienoje vietoje prie mūro

sienos likučių jie pastebėjo nedidelio urvo angą. Prie tos angos žolėje buvo prisidraikę paukščio plunksnų, kaulų ir sklido aštrus kvapas.

– Tai lapės urvas, – pažino Vladas.

– Lapės urvas, tikrai, – atsakė jam Petras, – bet, žiūrėk, prie jo visai nematyti iš urvo išmestos žemės. O žinai lapių urvus Javru miške? Kiek prie jų visuomet žemių priversta!

– Tai kas iš to?

– O iš to štai kas: lapė sau urvo žemėje nerausė, o tik įlįsti olelę pasidarė. Toliau tuščius požemius atrado.

– Tikrai taip gali būti, – sutiko Vladas. – Reikia tą vietą gerai iširti, pakasinėti.

Vaikai griebėsi darbo. Ir tikrai, nuvalę prie mūro sienos suvirtusias plytų skeveldras, jie atkasė nedidelio lango angą. Gerai tą angą išvalę, nupjovė ilgą lazdyną ir bandė juo pasiekti jos galą, bet nepasiekė.

– Lįskime į tą angą, – pasiūlė Vladas. – Gal pro ją ir į požemius pateksime.

– Šiandien nelįsime, – atsakė Petras. – Nežinia, kas ten yra, o mes nei virvių, nei žvakių neturime.

Nei virvių, nei žvakių neatsinešę, vaikai tą dieną neišdrįso į angą lįsti ir todėl, ją vėl plytgaliais užpylę, grįžo namo. Kitą dieną jie atėjo prie Senadvario griuvėsių vidudienį, apsirūpinę žvakėmis bei virvėmis. Greitai anga vėl buvo atkasta, ir Vladas, virve apsirišęs, pradėjo atbulas šliaužti į ją, o Petras, lauke pasilikęs, stipriai laikė už virvės galo. Kas kartą Vlado balsas iš angos vis silpniau aidėjo, o netrukus tik arti prisilenkęs Petras vos jo balsą begirdėjo... Pagaliau Vladas sušuko:

– Požemis! Lįsk, Petrai, nepavojinga!

Pasekdamas draugu, ir Petras atbulas į angą įšliaužė. Netrukus jis buvo prie Vlado.

– Žvakę uždek, nieko tamsoje nematyti, – pasakė Vladas.

Užsidegę žvakę, vaikai ėmė dairytis. Tikrai jie buvo patekę į dvaro rūmų rūšį. To rūšio sienos ir lubos buvo mūrinės ir dar

stipriai laikėsi, nors kai kur viena kita plyta jau buvo ištrupėjusi. Prie angos, pro kurią jie į rūšį buvo patekę, kūpsojo didelė krūva žemių ir plytgalių. Visas rūsys buvo tuščias, tik pasienyje stovėjo kažkokios statinės ir dėžės.

– Štai ir skrynios su auksu! – sušuko jas pastebėjęs Vladas.

Vaikai šoko prie tų statinių ir dėžių, bet, jas atidarę, nieko nerado. Nusiminė lobių ieškotojai.

– Gal jau kas anksčiau iš jų auksą paėmė? – samprotavo nusivylęs Vladas.

O tuo metu Petras, žvakę rankoje laikydamas ir atidžiai sieną prie vienos skrynios apžiūrinėdamas, sušuko:

– Dar yra rūsys, štai durys!

Vargais negalais vaikai kiek pravėrė sunkias, gal šimtmečius nevarstytas duris ir atsargiai įžengė į kitą rūšį. Dabar jie pateko į siaurą koridorių, kurio galo tamsoje nebuvo matyti.

– Einame juo, – pasiūlė Petras.

Vladas sutiko.

Vladas atsargiai nuslinko siauru koridoriumi. Eiti buvo lengva, nes po kojų jautėsi kietas, dulkėmis apsiklojęs plytų grindinys¹. Iš pradžių tas požeminis koridorius lyg ir žemyn leidosi, bet vaikai to nepastebėjo. Netrukus jis ėmė pamažu krypti į dešinę. Jau kurį laiką vaikai tuo koridorium ėjo, bet jo galo vis dar prieiti negalėjo. Netikėtai pažvelgęs į grindinį, Vladas staiga sušuko:

– Čia jau kažkas vaikščiojo, štai pėdos!

– Kur?

– Ogi štai! Žiūrėk!

Petras žvake apšvietė Vlado pastebėtas pėdas, kurios grindinio dulkėse buvo aiškiai įsimynusios. Iš pradžių vaikai labai nustebė, bet greitai Petras atspėjo paslaptį.

– Vladai, juk tai mūsų pėdos! Štai tavo basų kojų, o štai mano batukų... vadinasi, mes ta vieta jau ėjome, o durų, pro kurias ėjome, nepastebėjome.

¹ Grindinys – akmenimis ar plytomis grįsta vieta.

– Tikrai, tai mūsų pėdos, – sutiko Vladas. – Kažkokį ratą požemiu apsukome.

– Jei mes tą ratą jau kartą apėjome, tai pamėginsime dar jį apeiti. Dabar geriau kelią išžiūrėsime, gal duris, pro kur įėjome, ar ką kitą rasime, – pasiūlė Petras.

Vaikai vėl žengė pirmyn. Tačiau kiek jie požemio koridorium bevaikščiojo, niekur tų durų, pro kurias buvo įėję, nepastebėjo. Visur buvo lygios, mūrinės, dideliu ratu einančios siauro koridoriaus sienos.

Netrukus vaikai vėl priėjo savo sustojimo vietą. Nejauku jiems pasidarė. Jau triskart jie požemio ratą apsuko.

– Tikrai į užburto ratą patekome ir iš jo gal jau neišeisime, – liūdnai pastebėjo Vladas.

– Neverkšlenk, – padaršino draugą Petras. – Triskart ratu apsukome, tai dar ir ketvirtą apeisime, atidžiai jį apžiūrėsime. Jei į tą ratą mes įėjome, tai turėsime ir išeiti.

Vėl slinko vaikai pirmyn. Slinko pamažu, atidžiai stebėdami koridoriaus sienas ir grindinį. Tačiau kaip jie beieškojo, kaip besistengė, koridoriaus sienose durų niekur nepastebėjo, o ant grindinio tik savo pėdas tematė. Staiga jie pastebėjo pasienyje kažkokį pailgą, dulkėmis apsinešusį daiktą betįsantį. Priėjęs prie jo, Petras stuktėlėjo koja. Labai išsigando vaikai, kai pamatė iš tos dulkių krūvos išsiritančią žmogaus kaukolę. Dabar įžiūrėjo jie dulkėse barškančius žmogaus griaučius ir šalia jų gulintį kastuvą.

– Tai žmogaus griaučiai, – išsigandęs liūdnai pastebėjo Vladas. – Kiek jų prie Avinėlio randama!.. – pridūrė, stengdamasis susiraminti.

– Kad Milžinkapio smėlyne žmonių griaučių randama, tai nieko nuostabaus, nes ten mūšyje žuvę švedai palaidoti, – kalbėjo Petras. – O čia kieno griaučiai? Kaip jie į šitą rūsį pateko?

– Tai gal Balandžių Jono, kuris, kaip Yla sako, piktojo pono turtų Senadvario griuvėsiuose ieškojo ir vėliau pradingo. Matyti, kad ir jis į požemį pateko, o atgal iš to užburto rato išeiti negalėjo, – spėliojo Vladas.

– Balandžių Jono griaučiai, sakai? – išsigandęs paklausė Petras.

– Tai ką, – drąsiai kalbėjo Vladas, – ar jo kaukolės išsigandai?

– Taigi Balandžių Jonas, į tą patį ratą patekęs, iš jo jau nebeišėjo ir žuvo čia, supranti!

Dabar tai ir Vladas išsigando. Koridoriaus ratu bevaikščiojant, nudegė didesnė pusė žvakės, jau visai maža jos bebuvo likę.

– Petrai, duok ir man žvakę, bus šviesiau, tai geriau tą požemių ratą apžiūrėsime, – tarė Vladas.

– Žvakę, tuojau! – Petras griebėsi už kišenės ir liūdnai atsakė: – Žvakės su mūsų kastuvais lauke pasiliko.

– Tai nėra ko čia mums prie Balandžių Jono griaučių stovėti. Eime greičiau iš to užburto požemių rato! – sušuko išsigandęs Vladas.

Ir vėl nurینگavo vaikai koridorium pirmyn.

– Štai durys, pro kurias mes į užburto ratą patekome! Dabar tai išeisime! – džiugiai sušuko Vladas, rodydamas Petrai vos įžiūrimas sienoje mažas dureles.

Puolė vaikai prie durų, sutelkę jėgas, jas atidarė ir įėję nustebo: tai buvo kažkoks naujas, o ne jų matytas pirmas rūsys.

– Tai ne mūsų rūsys. Juk angos, pro kurią sulindome, čia nėra, – apsidairęs tarė Petras.

Atidžiau pasižvalgęs, ir Vladas įsitikino, kad tikrai jie į visai naują rūšį pateko. Ką dabar daryti? O čia ir žvakė jau visiškai baigia degti. Sunerime? vaikai dairėsi naujame rūsyje.

– Ir čia kažkokios skrynios prie sienos stovi. Gal pažiūrėsimė? – su baime širdyje nedrąsiai pastebėjo Vladas ir priėjęs pakėlė pirmosios didelės, geležimis kaustytos skrynios dangtį.

– Pinigai! – viską pamiršęs linksmi sušuko Vladas.

Pradėjo Vladas ranka semti pinigus ir juos į kišenes pilti. Priėjęs prie draugo, Petras greta pirmosios pamatė antrąją skrynią ir susidomėjęs pakėlė jos dangtį.

– Sidabras! Sidabriniai pinigai! – sušuko Petras, pamatęs skrynioje bebaigiančios degti žvakės apšviestas sidabrines monetas. Ir Petras ėmė piltis pinigus į kišenes. Pamatęs, kad Petras sidabrinus pinigus kraunasi, Vladas, prie jo pribėgęs, sau ją, kitą jų susižėrė ir į savo kišenę. Tuo tarpu jis pastebėjo dar vieną, kiek toliau stovinčią nedidelę skrynią. Prišokęs Vladas atvėrė ir ją.

– Auksas, tikras auksas! – sušuko Vladas ir drebančiomis rankomis pradėjo piltis į savo kišenes.

Metė Petras sidabrinus pinigus ir ėmėsi auksinių.

– O čia kas? – nustebo jis, drauge su auksu iš skrynios paku binęs ir seną odinį kapšiuką. – Kieno jis?

– Ar ne vis vien? Pažiūrėk, kas jame yra. Jei su auksu, tai kišk į kišenę! – patarė Vladas.

Petras įgrūdo jį į kišenę net nežiūrėdamas, kas jame yra. Tuo metu jo rankoje žvakė baigė degti ir ėmė svilinti pirštus. Neišlaikęs skausmo, sviedė Petras žvakės galiuką į šalį, ir staiga juos apsupo tamsa.

Tamsa sugražino vaikus į tikrovę. Nors ir surado jie piktojo pono turtus, nemaža pinigų į savo kišenes prisipylė, bet pasijuto esą ne šviesiame žaliuojančiame lauke, o tamsiame požemyje,

į kurį pateko ilgai klaidžioję užburto ratu. Kiek jie beklaidžiodami privargo, kiek prisikamavo! Bet tai jau praėjo. O šit kaip dabar jiems iš to rūšio ir užburto požemių rato išeiti? Žvakei užgesus, šis klausimas vėl ėmė varpyti² laimingųjų lobių ieškotojų smegeenis. Metė vaikai auksą sėmę. Vladas tyliai paklausė:

– O degtukų ar turi?

– Degtukų tai dar kiek turiu, – atsakė Petras, traukdamas iš kišenės dėžutę. Jis įžiebė vieną degtuką. Trumpai jis degė, ir vaikai jo šviesoje tepamatė atrastus piktojo pono turtus, niūrų rūšį ir išsigandusius vienas kito veidus. Degtukas užgeso, ir vėl vaikus apsupo tamsa.

Vaikai suprato baisią savo padėtį, ir jiems nei vario, nei sidabro, nei aukso pinigai jau neberūpėjo. Tuo metu jie be galo ilgėjosi šviesos, laukų ir gimtųjų namų. Bet kaip juos pasiekti? Stovėjo vaikai, tirtėdami iš baimės kaip drebulės lapai. Tos baimės nenumalšino nė dar keli Petro įžiebtai degtukai. Degtukui užgesus, jiems dar baisiau darydavosi. Tikras siaubas apėmė vaikus.

až

neseniai prakeiktųjų įlįsti šliaužti pasekdamas
degtukų traukdamas užgeso gimtųjų siaubas

Klausimai ir užduotys

- 1** Kur ir kada vyksta pasakojimo veiksmas? Apie ką pasakojama? Kas yra ištraukos veikėjai?
- 2** Kas paskatino vaikus ieškoti lobių?
- 3** Sudarykite ištraukos planą ir papasakokite, kas Petru ir Vladiui nutiko seno dvaro požemiuose.
- 4** Kodėl berniukai neilgai džiaugėsi rastu lobiu?
- 5** Kaip manote, ar pavyks vaikams išeiti iš užburto požemių rato?

² Varpyti – įkyriai skverbtis.

Ožys išgelbėtojas

Supratę savo beviltišką padėtį, siaubo apimti vaikai kuri laiką tylėjo. Pagaliau kiek atsipeikėjęs Vladas prašneko:

– Greičiau iš to rūsio ir nuo tų pinigų. Brūkštelk, Petrai, dar vieną degtuką, kad būtų matyti, kaip iš čia išeiti.

Dar vieną degtuką įžiebė Petras, ir vaikai tuojau smuko pro duris į siaurą koridorių. Čia savo pėdas grindinyje pamatė, kiek atsipeikėjo ir jau norėjo juo eiti, bet Vladas sulaikė Petrą sakydamas:

– Petrai, eikime dabar ne pagal mūsų pėdas, o prieš jas, tai gal greičiau iš to užburto rato išeisime.

– Eikime, – sutiko Petras.

Pradėjo vaikai priešinga kryptimi požemio koridoriumi slinkti. Tačiau anksčiau, apsišviečiant kelią žvake, eiti buvo daug lengviau, o dabar, visiškoje tamsoje, buvo labai sunku: kojos nuolat kliuvo ir vos vilkosi, galvą skaudėjo, kvėpuoti buvo sunku. Degtuką jie įsižiebdavo tik retkarčiais, norėdami apsidairyti, o paskui ir vėl kiūtindavo visiškoje tamsoje, nuolat čia į vieną, čia į kitą ratu einančio koridoriaus sieną atsitrekdami. Jau ilgai draugai taip patamsėje klaidžiojo, o koridoriaus galo kaip nėra, taip nėra. Ir priešinga kryptimi eidami, jie niekaip negali iš jo išeiti. Pavargę vaikai, vos vilkosi, o ypač nusikamavo Petras. Netrukus jis Vladui pasiskundė:

– Labai pavargau, nebegaliu toliau eiti.

Veltui prašė jį Vladas dar kiek paėjėti. Petras sustojo vietoje ir, įžiebęs degtuką, dairėsi.

– Vladai, žiūrėk, mes ir prieš savo pėdas eidami jau, rodos, du kartus užburtu požemio ratu apsukome. Štai kiek mūsų pėdų ir viena, ir kita kryptimi eina.

– Tikrai, dukart jau ir nauja kryptimi ratą apsukome, – atidžiai apžiūrėjęs grindinį, sutiko Vladas.

Tuo metu degtukas užgeso. Vaikai liko bestovį. Jų galvose sukosi klaikios, slegiančios mintys. Ką daryti, kaip iš tų tamsių požemių išeiti?

– Vlada, ką mes padarėme? – po trumpos tylos prakalbėjo Petras. – Juk eidami, kaip pats patarei, priešinga kryptimi, mes savo pėdas sumaišėme ir, kuria kryptimi dabar eiti, nežinome.

– Tikrai, kvailas buvau, – kiek pagalvojęs, atsakė Vladas. – Bet ar ne vis vien, kuria kryptimi mes tuo užburtu ratu vaikščiosime. Jei iš jo išeisime, tai ar ne vis vien, į kur eisime, o jei neišeisime, tai argi svarbu, kaip juo vaikščiosime.

– Tai gal ir mūsų Balandžių Jono likimas laukia, – verksmingai suvapėjo Petras.

– Negi stovėsime ir verkšlensime. Eikime, gal pagaliau ir išeisime, – drąsino draugą Vladas.

Kiek pastovėję ir atsipeikėję, vaikai vėl ėmė ringuoti tamsiu požemio koridoriumi, bet kaskart vis didesni nuovargi juto ir todėl vos besivilko. Po kurio laiko Petras vėl draugą sulaukė.

– Stok, nė žingsnio negaliu... – vos pratarė Petras ir susmuko ant dulkėto grindinio.

Kiek stipresnis, nors irgi vos besilaikęs ant kojų, Vladas visokiais būdais ragino draugą eiti: kėlė jį nuo žemės, tempė pirmyn. Bet Petras buvo viskam abejingas ir, nė žodžio neatsakydamas, gaudžiai verkė. Draugą betempdamas, ir Vladas galutinai nusikamavo. Atsisėdo ir jis verkdamas greta Petro. Iš užburto požemių rato išeiti vaikai jau visai vilties nustojo. Nebeturėdami jėgų kovoti su savo baisiuoju likimu, jie susiglaudę tyliai kukčiojo. Taip beverkdami, išvargę vaikai nejučiom užmigo.

Kiek laiko miegojo nelaimingieji lobių ieškotojai tamsiame, paslaptینگame Senadvario požemy ant dulkėto grindinio, atspėti sunku. Visiškoje požemio tamsoje, į kurią niekuomet neįsiskverbia joks saulės spindulys, laiko nuovokos visai netenki. Čia laikas tęsiasi be galo ilgai, minutės virsta valandomis, valandos dienomis, o dienos – mėnesiais. Taip jis slinko, kol vaikai judėjo, o kai užmigo, tai ir visai laiko nebejuto.

Iš sunkaus miego pirmasis atsibudo Petras. Nesusivokęs iš pradžių kur esąs, nustebo, kad taip ilgai naktis. Tačiau greitai prisiminė miegojęs ne savo minkštoje, šiltoje lovoje, o ant dulkėto

grandinio paslaptینگame Senadvario požemy. Prisiminė visus čia patirtus nuotykius: klaidžiojimą užburtu ratu, atrastuosius piktojo pono turtus, begalinį nuovargį ir baisų likimą.

– Ar tai ne sapnas? – klausė pats savęs Petras.

Deja, tai buvo ne sapnas, o baisi tikrovė. Dairėsi tamsoje Petras ir, išgirdęs, kad šalia ramiai knarkia Vladas, pažadino jį.

Ilgas miegas, nors ir ant dulkėto požemio grindinio, atgaivino vaikų jėgas, ir jie pasijuto esą žvalesni ir drąsesni. Dabar jiems tikrovė nebe tokia baisi atrodė.

– Ką mes darysime? Nejaugi čia liksime kaip Balandžių Jonas? – prašneko Petras.

– Kitos išeities nėra: reikia vėl eiti. Gal dabar išeisime, – patarė Vladas.

– Bet kur eiti? Juk iš to užburto požemių rato tikrai išeiti negalima.

– Ženkime, – drąsino draugą Vladas, – dabar tai tikrai išeisime. Argi užmiršai, kuriuo būdu Tomas Sojeris su savo draugu Finu iš landynės išėjo?

– Neatmenu.

– O jie, landynių sienos laikydamiesi, viena kryptimi ėjo ir išėjo. Tai ir mes ne požemio viduriu, o kuriuo nors pasieniu eikime.

– Pirmyn! – džiugiai pritarė draugo sumanymui Petras ir įžiebė degtuką apsidairyti. Bet koks nykus buvo silpnai apšviesto siauro požeminio koridoriaus vaizdas! Vaikai net apsidžiaugė, kai degtukas sudegė ir juos vėl apsupo tamsa.

– Dešinės sienos laikysimės, – patarė Vladas.

Pradėjo vaikai slinkti pirmyn. Tačiau dabar ilgai eiti negalėjo, greitai pavargo, o, be to, ėmė kamuoti alkis ir troškulys.

– Kaip norisi valgyti, – pasakė Vladas.

– Ir gerti, – atsiliepė Petras.

Svaigo galvos, silpo jėgos, kas žingsnis vis sunkiau kilo kojos. Kurį laiką vaikai slinko tylėdami.

– Tai piktasis ponas mums už jo paimtus pinigus kerštauja, – pagaliau rimtai tarė Vladas.

– Tikrai, tai jis kerštaudamas mus užburtu ratu vedžioja, – sutiko Petras.

Piktojo pono priminimas dar labiau pakirto Petro jėgas. Draugo nuomonei jis visiškai pritarė, o netrukus ir pats piktasis ponas jam ėmė vaidentis.

– Vlada! – baimingai sušuko Petras suklusęs. – Eina... Tai piktasis ponas. Ar girdi jo žingsnius?

Vaikai sustojo ir kurį laiką klausė, bet nieko neišgirdo. Požemy tvyrojo tylą. Jie vėl patraukė pirmyn. Po kiek laiko Petras ranka sulaukė Vladą ir tyliai sušnibždėjo:

– Tikrai piktasis ponas požemiu eina, aš jo žingsnius girdžiu. Štai klausyk.

Dabar ir Vladas išgirdo požemy tyliai tapsint. Bet kas gi galėtų tame klaikame požemy vaikščioti? Tikriausiai pats piktasis ponas! Ir Vladas, siaubo apimtas, sustingo vietoje.

– Tikrai tai piktasis ponas, – išsigandęs, vos bepajudindamas lūpas, atsakė Vladas.

O Petras iš išgąščio ir kvėpuoti nustojo, jo širdis ėmė smarkiai plakti. Paslaptieji žingsniai tamsiame požemyje kas kartą vis aiškiau ir stipriau tapsėjo. Pagaliau jie visai prisiartino.

– Piktasis ponas jau čia pat, – vos pratarė Petras.

– Bėkime! – sušuko Vladas ir, griebęs draugą už rankos, ėmė jį traukti. Kiek jėgų turėdami, vaikai pasileido bėgti tamsiu požemiu, bet paskubėti negalėjo, nes nuolat atsimušdavo į sienas. Kartą Petras taip smarkiai atsitrenkė, kad net parvirto. Drauge išsitiesė ant grindinio ir į jį įsikibęs Vladas.

Vaikams ėmus bėgti, kažkas, pamažu požemiu ėjęs, irgi pradėjo tekinas juos vyti. Pribėgęs prie suvirtusių vaikų, vaiduoklis garsiai ir linksmai subliovė.

„Tai ne piktasis ponas, o pats velnias!“ – iš pradžių pamanė Vladas ir dar labiau išsigando. O tuo metu vaikus prisivijęs gyvulys dar kartą kitą subliovė ir ėmė Vlado ranką laižyti. Iš karto Vladas nieko nesuprato. Truktelėjęs ranką, jis užčiuopo ilgus, standrius barzdos plaukus.

– Tai ožys, o ne velnias! – atsipeikėjęs sušuko Vladas ir rankomis pradėjo tą gyvulį čiupinėti. Kai jo pirštai palietė ilgus, į šonus užsiritusius ragus, Vladas visai atsigavo. – Ožys, Mendelio ožys, – nustebęs kartojo. – Petrai, Petrai, kelkis! Čia joks piktasis ponas, joks velnias! Tai ožys, tikras Mendelio ožys! – šaukė draugui Vladas.

Bet į linksmą draugo šauksmą Petras neatsiliepė: paslikas tįsojo ant grindinio. Nesulaukdamas draugo atsakymo, Vladas pradėjo jį purtyti. Bet Petras neatsigavo ir purtomas.

„Ar tik nebus miręs iš baimės, – išsigandęs pamanė Vladas ir pasilenkęs ėmė klausytis jo alsavimo. Išgirdęs tyliai alsuojant, nusiramino: suprato jis, kad Petras apalpo. – Bet ką dabar su juo daryti, kaip iš požemių išeiti?“

Kiek pagalvojęs, Vladas pradėjo ramiai stovintį ožį glostyti.

– Oželi, brangus mano oželi! Jei mūsų pasiilgęs tame požemyje atradai, tai išvesk mus į saulę, į laukus, parvesk mus namo. Namo, oželi, namo!

Ožys, tarsi tų Vlado žodžių telaukęs, kartą, kitą subliovė, apsisuko ir ramiai patraukė tamsiu požemiu. Paskutines jėgas surinkęs, Vladas griebė apalpusį Petrą ir ėmė jį vilkti paskui ožį. Netrukus ožys išvedė Vladą iš ratu ėjusio siauro koridoriaus į pirmąjį rūšį, per kurį vaikai į požemį buvo patekę. Čia jau ir šviesos kiek pro angą įspindo. Ožys greitai pro angą išlipo į lauką, o paskui jį ir Vladas ištraukė Petrą į dienos šviesą.

Apsidairė Vladas aplinkui: viskas kaip buvę. Ir diena tokia pat šilta, saulėta. Saulė jau į vakarus beeinanti. Laikas jau galvijus į ganyklą ginti. Kaip ilgai jiedu požemyje išbuvo, iš pradžių jis net negalėjo suvokti. Manė, kad vis dar ta pati diena. Pamatęs, kad reikia skubėti, Vladas visai stengėsi draugą atgaivinti, tačiau nei saulės šviesa, nei grynas oras, nei kepurėje atneštas iš upės vanduo Petro neatgaivino. Nors ir gyvas jis buvo, bet gulėjo be sąmonės, išbalęs. Ką su juo daryti? Reikia skubėti, o miestelis toli. Nenuvilksi jo tiek: jėgų per maža, o palikti jį apalpusį čia, prie griuvėsių, negalima. Tačiau Vladas greitai surado išeitį. Jis pašaukė čia pat ramiai besiganantį ožį, ant jo nugaros užvertė Petrą ir pats, jį prilaikydamas, į miestelį patraukė. Su tokiomis vaikų išdaigomis apsipratęs ožys ramiai žingsniavo su savo našta, ir netrukus mūsų drąsieji lobio ieškotojai pasiekė miestelį.

až

supratę apžiūrėjęs žingsnio tęsiasi požemy
išgirdęs pajėti paskutines sąmonės drąsieji

Klausimai ir užduotys

- 1** Kaip baigėsi pirmoji lobių ieškojimo diena?
- 2** Ko vaikai labiausiai baiminosi? Ką jie kaltino dėl juos ištikusios nelaimės?
- 3** Papasakokite, kaip vaikai elgiasi, ką galvoja ir jaučia, išgirdę paslaptinius garsus.

- 4 Iš kur tie paslaptingi garsai sklinda, kieno jie? Kaip keičiasi Vlado nuotaika, išsiaiškinus, kad tai ožys? Kas nutiko Petruui?
- 5 Kaip manote, iš kur požemy atsirado ožys?
- 6 Paaiškinkite, kaip šios ištraukos pavadinimas siejasi su turiniu.
- 7 Aptarkite, kokiomis charakterio savybėmis pasižymėjo Vladas ir Petras. Savo mintis argumentuokite, remdamiesi tekstu.
- 8 Raskite tekste ir išrašykite žodžio *eiti* sinonimus. Paaiškinkite, kokia jų reikšmė kūrinyje.
- 9 Ar šį kūrinį galima priskirti nuotykių literatūrai? Kodėl?

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Ką mena senieji dvarai? Pasidomėkite, ar jūsų krašte yra išlikusių dvarų arba jų liekanų. Jeigu turite galimybę, padarykite nuotraukų ir papasakokite, kokią istoriją jie mena.

Nuotykių literatūra – literatūros atmaina, įvairūs kūriniai, kuriuose daug veiksmo, įtampos, vienas ar keletas drąsių veikėjų, kovojančių su gamtos stichija ar žmonių pinklėmis. Nuotykių knygoje dažniausiai veiksmas vyksta ypatingoje aplinkoje – požemiuose, kalnuose, jūroje ir kitose vietose. Veikėjai kur nors keliauja, siekdami tikslo.

Kazys Saja

Žmigai, žmagai ir žmogynai

Audriui ir Ugniui seniai jau vakarais mama nebesekė pasakų. Tėtis patarė dvynukams patiems prieš miegą paeiliui papasakoti ką nors įdomaus. Vieną vakarą tegul seka pasaką Ugnius, o kitą – Audrius. Dar vėliau jiedu išmoko skaityti ir knygoje rasdavo gausybę įvairiausių nuotykių. Jų prisiskaitę, broliai atidėdavo knygą, užgesindavo šviesą ir įžengdavo į paslaptinę sapnų pasaulį, kur visi nutikimai kaip karuselė sukos apie juos.

Bet įdomiausia buvo tai, kad Ugnius ir Audrius regėdavo tuos pačius sapnus! Vos tik pajutę, kad jau minga, jiedu tuoj dairydavosi savo lazdelės keliauninkės – tarsi popieriuko, kuriuo knygoj pažymėtas neskaitytas puslapis.

Ryte pabusdami, jie tą lazdą išmeigdavo kokioj nors lengviau atpažįstamoj vietoj ir atsikėlę dar primindavo viens kitam, kaip ta vieta atrodo. Taigi, vakare atsilabanaktinę, broliai netrukus vėl susitikdavo ten, kur styrojo išmeigta jų vedlė lazdelė.

O toji lazda štai kaip atsirado.

Viešėdami kaime pas dėdę Petrą, vieną vasaros vakarą dvynukai kartu su pusbroliu Ramūnu ir jo draugais bendrovės sode žaidė „viens, du, trys“. Čia buvo galima slapstytis už medžių, įlįsti į dobilais apkrautus žaginius¹ arba atsitūpti už avilių.

¹ Žaginyš – lengva, nešiojama konstrukcija iš medinių karčių, skirta šieniui ar javams džiovinti.

„Prisimušti” reikėjo prie sargo namelio, stovinčio ant supliušusių guminių ratų.

Ugniui ir Audriui puikiai sekėsi. Jiems dar nė karto nereikėjo, įsikniaubus į namelio sieną, skaičiuoti iki trisdešimt ir ieškoti išsislapsčiusių draugų. Ir štai vieną kartą, kai broliai griausmingai suplojo į sieną – viens, du, trys! – staiga atsivėrė durys, ir iš namuko išvirto susivėlęs pusgirtis vyriškis palaidais marškiniais, pro kuriuos buvo matyti gauruota krūtinė su išstatuotu slibinu. Sargas ne sargas buvo apsiavęs tik vienu auliniu batu, o į kitą kažkodėl nelindo koja.

Berniukai išsigandę išlakstė kas kur. Dvynukams atrodė, kad tasai girtuoklis mėgins pagauti kaip tik juos, nes, audamas batą, sumaurojo:

– Palaukit!.. Tuoju ištirsiu – ar čia jūs iš tikro du, ar man akyse dvejinasi.

Ugnius ir Audrius įsiropštė į šakotą obelį, bet ir čia jiems pasirodė nesaugu: per daug ryškūs jų gėlėti marškinėliai. Tolėliau kūpsojo aukšta šieno stirta. Jiedu tartum žiurkėnai įsirausė į ją ir nuščiuvo. Įsiklausė. Jiems pasirodė, kad prie stirtos atšliupsi auliniai batai. Sustojo. Kažką murma. Skrebina degtukus. Užsi-rūkys... Lyg ir pakvipo degantis šienas. Ar tik tas paklaikėlis nesugalvojo užkurti visos kaugės?!

Taip ir yra! Tik šienas dar nenori degti. Persigandę broliai rausiasi gilyn į kaugę. Šienelis nepaprastai minkštas ir purus. Jiedu nemanė, kad stirta tokia didelė. Seniai turėjo prasikasti kiton pusėn!

Toliau šienas buvo toks purus, jog rodė, kad jie žengia per smulkaus išdžiūvusio atolo pūgą.

– Aš jau matau žemę ir žolę, – galiausiai tarė vienas.

– O aš – debesis ir dangų, – atsiliepė kitas.

Tačiau dūmų kvapas ir čia buvo jaučiamas. Apsidairę priemoj, pamatė žaižaruojantį laužą. Liepsnos plaikstėsi prie pat

²Kaugė – nedidelis šieno ar dobilų kūgis.

kuplaus³ storakamienio ąžuolo. Balkšvi dūmai smilko pro žaliuojančias šakas, todėl atrodė, kad visas medis šviečia šiurpia vaiduokliška šviesa.

Aplinkui šmėžavo turbūt kokie nors brakonieriai⁴, apsiavę ilgaauliais atraitotais žvejo batais. Prie upės, krūmuose, bolavo mašina, ant šakų buvo iškarstytas žolėm apkibęs tinklas. Dabar tie nenaudėliai, atokiau sustoję, svaidė į medį butelius, akmenis, pagalius... Paleidžia kas ką nutvėręs į ąžuolo šakas ir vis pasiklauso.

– Jūs girdit? – šūkavo vienas. – Jis ne šiaip sau girgžda – jis kalba! Jis kažką mums sako!

– Aš bijau... – buvo girdėti moters balsas. – Susirinkime daiktus ir važiuojam.

Ugnius su Audrium pastebėjo, kad medis iš tolo primena barzdotą milžino galvą. Papūtus vėjui prie žemės, sužėri lyg žaiz-

³ Kuplus – tankus, vešlus, šakotas.

⁴ Brakonierius – žmogus, kuris be leidimo medžioja ar žvejoja.

da rusenantis kamienas – kaklas, o vešli lapija kartais prasiveria tarsi burna, ir aiškiai girdėti dejonė:

– O žmigai, žmagai! O žmogynai!.. o žmigai, žmagai!..

– Vyrai, nebevarkit – važiuojam! – pagaliau tarė vienas, pamatęs, kad į juos piktai žiūri iš kažkur atsiradę du berniukai. – Jis tik tiek viso labo... žmigai ir žmagai... Daugiau nebeišgausit.

Pakėlęs aprūkusį puodą, padaužė į medį ir iškratė žuvienės tirščius. Kelnėta moteris, nukabinus nuo šakos, garsiai paleido magnetofoną. Kitas pasiėmė kirvį ir tarė jai:

– Tokį fenomeną reikia paženklini. Žiūrėsim, ką jis pagiedos mums kitą kartą.

– Ei, vaikūzai! – šūktelėjo tas, kur pasiėmė puodą. – Gal jūs ką nors žinot apie šitą medį?

– Žinom! – karingai atsiliepė tuodu.

– Tai ką jis čia stena? Kas tie žmigai? Kas tie žmagai?

– Jūs! – atsakė broliai.

– Tai gal senovėj taip vadindavo žmones? – tarė moteris, priltildžiusi magą. – Juk jis turbūt velnioniškai senas...

– Jūs ne žmonės, ne... – atsiduso medis. – Jūs tik žmigai, tik žmagai... žmogynai nelaimingi...

Tačiau brakonieriai jo nebegirdėjo. Vienas jau šnypštino pontoninę valtį, spausdamas lauk iš jos orą, kitas sudėjo tinklus, moteris nuo mašinos nušlavė visą glėbį vandens lelijų, kurios jau buvo spėjusios nuvysti. Kitoj pusėj, kur dūmai ne taip graužė akis, žmigas medžio tošyje buvo iškapojęs savo inicialus.

Broliams pasidarė gaila sužaloto ažuolo ir pikta, kad jie nieko negali tiems niekšams padaryti. Nenorėdami rodyti ašarų, jiedu atsistojo vienas vienoj, kitas kitoj ažuolo pusėj, prisiglaudė prie ruplėto kamieno ir truputį paverkė. Kai Audrius panorą apglėbti dūsaujantį medį, jo pirštai pasiekė Ugniaus pirštų galus. Taip ir stovėjo tylėdami, laukdami – gal ir jiems ką nors pasakys tyliai šlamantis medis.

Ir ažuolas prašneko. Vis patylėdamas, vis atsidusdamas ėmė porinti jiems:

– Vienas geras, labai geras, bet jau senas, daug pasaulio regėjęs žmogus... pasodino mane šalia savo trobelės... ir pririšo prie lazdos, kol sutvirtėsiu... Išaugau didelis... išroviau tą jo lazda, iškėliau aukštyn ir iki šiol tebesaugau... Įlipę atriškite, pasiimkite... Ji išves jus į pasaulį... Apsaugos nuo žmigių, nuo žmagų ir nuo žmogynų.

Lazda jau buvo apsitraukusi žalsvais pelėsiomis, tačiau dar tvirta, skambi, obelinė. Lenktasis jos galas buvo šiek tiek atsitiesęs, o kitas, ilgai buvęs žemėj, sutrūnijęs. Broliai tą nupuvusį galą gražiai nusmailino, pelėsius nušiūravo upės smėliuku ir abu pabandė rungtyniauti, kuris ilgiau išlaikys tą lazda stačią ant vieno piršto.

Nuostabus dalykas: lazda negriuvo nei greit bėgant, nei aukštai šokinėjant per akmenis! Su ja galėjai žygiuoti dvigubai ar trigubai greičiau. Antrasis be lazdos vos spėdavo vyti.

Kai jiedu, priėję geležinę tvorą, perbraukė lazda, plieniniai strypai⁵ suskambėjo kaip mamos gitara. Arba kaip... visai kaip žadintuvas...

Broliai, pajutę, kad tuoj atsibus, skubiai įsmeigė lazda ir apsidairė, kad atsimintų kur: aukšta geležinė tvora, už jos tarsi kažkokia pilis, o medžiuose gyva galybė kuosų.

až

įžengdavo atpažįstamoj ažuolo regėjęs buvęs
dvejinsai rungtyniauti inicialus kažkokia

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra pasakojimo veikėjai?
- 2 Iš kur vaikai turi vedlę lazdelę? Kuo ji ypatinga?
- 3 Papasakokite, kokius žmones dvyniai sutiko prie ažuolo.
- 4 Raskite tekste ir garsiai perskaitykite ažuolo aprašymą.

⁵Strypas – pagalys, stora lazda.

- 5 Kaip ąžuolas vertina poilsiautojus? Kaip jų elgesį vertina dvyniai?
- 6 Kokios problemos sprendžiamos šiame kūrinyje?
- 7 Ar pasakojami įvykiai yra tikroviški, ar tai tik dvynukų sapnas? Raskite tekste žodžius, kurie patvirtintų jūsų pasirinkimą.
- 8 Ar jūs sapnuojate? Prisiminkite savo įdomų sapną ir jį aprašykite.

Kaip pasaulyje nėra to blogo, kas neišeitų į gerą, taip nėra ir to gėrio, kuris nevirstų blogiu. (*J. Mikelinškas*)

Sąžinė yra laisvės potyris, per kurį žmogus įsisąmonina moralinę atsakomybę. Tu turi laisvą valią prisiimti atsakomybę. (*V. Juknaitė*)

Žmogus įprato visur jaustis šeiminku. Tu, žmogau, gamtoje esi svečias, toks pats svečias, kaip ir ta zylė, kaip ir ta skruzdė. Vienintelis tavo pranašumas – tai, kad turi protą ir laisvą valią prisiimti atsakomybę. (*G. Varnas*)

Vytautė Žilinskaitė

Riedučių skrydis

Iš kur jis atsirado – tas berniūktis su riedučiais? Nuo ryto iki vakaro duodasi asfaltuotais takais šalia aerodromo. Matyt, tie patogūs takai čia ir atviliojo. Vietiniai gyventojai jo nepažįsta.

– Kas jis per vienas? – pašnairuoja.

– Iš Brolių gatvės, – aiškina ponja Aurelija, viską apie visus žinanti. – Eidis vardu, viena ranka pritraukta poliomieli¹. Motina girtuoklė, o tėvas... – Ponja Aurelija paplasnoja abiem delnais.

¹ Poliomieliitas – virusinė liga, pažeidžianti nugaros smegenis, infekcinis paralyžius.

– Eitų laikraščius pardavinėti. Ar automobilių stiklų valyti, – burba gyventojai. – Maža, kad lėktuvai ausis išūžia, tai dar šitas su savo...

Atrodo, Eidis nė mokyklos nelanko, nes kada gi? Ant ratukų priešpieť, ant ratukų popiet. Čia pritūpdamas, čia išsitiesdamas sklendžia² kaip šikšnosparnis. Ims ir pašokęs ore apsisuks, jau skries atbulom, bet vėl apsisuks ir zigzaguos³ kaip slidininkas tarp lazdelių. Jau jau užlėks ant praeivio, bet paskutinį akimirksnį išsilenks ir nurūks, palydėtas aiktelėjimo arba keiksmo... Sykį pikta ranka nusviedė jam skersai kelio šakalį. Riedučiai užkliuvo, ir berniukas išsitiesė kryžiumi ant asfalto. Atsikėlęs nusišluostė kruvinus delnus į kelnes ir vėl leidosi į nepabaigiamas keliones.

Artėjant vakarui, jis patraukdavo namo – neskubėdamas, vis lėtyn... Kas jo taip nelaukė Brolių gatvėje? Juk dar niekas nebuvo jo pasigedęs, neatėjęs ieškoti, neraginęs:

– Eidi, namo!.. Mama barasi... Vakarienė aušta...

Niekas nematė jo valgant ar bent ledinuką čiulpiant. Liesas ir lengvutis it pripūstas oro, atrodo, ir mito oru. Išblukusių akių žvilgsnis bėgo nuo žmonių, niro į tolumas, kažko ieškodamas ir nesurasdamas...

Bet vieną sykį...

Tada jis kaip paprastai raitė aikštelėje sukinius, ir pasižiūrėti sustojo mergaitė. Laikė delne ilgą šokoladėlį ir lyg pakerėta spoksojo į ratukų siautimą. Net nusibraukdavo nuo kaktos geltonus karčiukus, kad netrukdytų žiūrėti. Kai Eidis stabtelėjo, pribėgo prie jo, perlaužė šokoladėlį pusiau ir ištiesė:

– Imk, gerai?

Eidžio šnervės išsipūtė nuo gardaus kvapo. Jau buvo beimaš sveikąja ranka, bet pažiūrėjo į pilkas mergaitės akis ir išdidžiai papurtė galvą:

– Neimu!

² Sklęsti – ištiestais sparnais skristi.

³ Zigzagas – vingiuota, laužtinė linija.

Mergaitė tirštai paraudo, o jis nuskuodė kaip laukinis elnias. Pilkaakė daugiau nepasirodė. Todėl nesužinojo, kaip dažnai berniukas po to sukiojosi aikštelėje ir vis dairėsi, lūkuriavo...

Bet buvo dar vienas dalykas, dėl kurio berniukas sukiojosi šalia oro uosto. Lėktuvai! Ypač pakylantys. Ryte rijo juos akimis, visas įsitempęs it styga. Ratams atsiplėšiant nuo žemės, pats pasistiebdavo, rodos, jau jau pakils...

Sykį aerodromo aptvare sužiojėjo⁴ skylė. Kas galėjo pradaužti blokų sandūrą? Eidis nusteбęs tyrinėjo skylę, sukdamas pusracių šalimais, kol sustojo. Ir nė pats nepajuto įlindęs į uždraustą zoną. O asfalto bekraštybė!.. Tačiau važinėtis nesiryžo, lūkuriavo. Tik tolumoje suūžė ir išniro lėktuvo snapas. Artėja, sukasi į šoną, pavažiuoja ir sustoja. Ūžia kriokia vis garsiau, nekantriau, tarsi kažko laukdamas ir ragindamas. Ir Eidis nebeištveria:

⁴ Žiojėti – būti prasivėrusiam.

pasileidžia jo link kiek įkabindamas. Jam priartėjus prie uodegos, lėktuvas, tarsi to laukęs, pasineša važiuoti. Greitai, greičiau, visu greičiu – o įkandin neatsilikdami riedučiai. Milžinas ir nykštukas – vienas paskui kitą – kurtinančiame užesyje, lyg lenktynių eitų. Šit jau lėktuvo ratai plėšiasi nuo žemės, plėšiasi ir riedučiai. Galinga oro srovė, o gal nežinoma jėga pasičiumpa ir neša, kelia berniuką aukštyn, aukštyn, prie bekraštės dangaus krūtinės...

Nuo oro uosto stoties skuba uniformuotas tarnautojas. Kažką šaukia, mosuoja lazdele. Atbėgęs ton vieton, kur pakilta lėktuvo, atidžiai dairosi. Aplinkui tuščia. Bet ne. Kažkas tolėliau kūpso, vos įžiūrimas. Tarnautojas prieina arčiau: nukritęs riedučių ratelis... Pakelia, apžiūri: visai nudilęs. Ir viskas. Nieko daugiau.

Lėktuvas jau tolokai. Už jo – taškelis.

Uniformuotas žmogus patraukia pečiais, nusviedžia ratelį tvoros pusėn ir sugrįžta atgal...

až

tolėliau žvilgsnis stabtelėjo sveikąja lūkuriavo
įkandin kurtinančiame užesyje atbėgęs

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas yra pagrindinis apsakymo veikėjas? Ką apie jį sužinojote?
- 2** Kodėl Eidis ištisas dienas važinėjasi riedučiais ir neskuba namo?
- 3** Raskite tekste ir garsiai perskaitykite sakinius apie berniuko išvaizdą.
- 4** Kaip manote, kodėl Eidis atsisako mergaitės siūlomo šokoladėlio?
- 5** Kodėl berniukas itin daug laiko praleisdavo šalia oro uosto?
- 6** Papasakokite, kaip supratote apsakymo pabaigą.
- 7** Paaiškinkite, kaip suprantate apsakymo pavadinimą.

- 8 Suformuluokite apsakymo temą.
- 9 Kokius jausmus patyrėte, skaitydami apsakymą? Argumentuokite savo pasisakymus.

Leonora Šileikienė

Mano tobulėjimo programa

Kriauklėje riogsojo nešvarūs indai. Karšto vandens srovė pliaupė tiesiai į didelį šaukštą ir tiško į visas puses.

Algis, užsigulęs ant palangės, rašė į naują storą sąsiuvinį:

Mano tobulėjimo programa:

1. *Kasdien daryti jogų gimnastiką.*

2. *Pirmiausia užbaigti nemalonių darbus.*

Vandens kliokimas trukdė rašyti. Algis pasiėmė šepetį ir pradėjo šveisti lėkštę po lėkštės. Kriauklė ištuštėjo, bet ant grindų liko bala. Berniukas koja nukabino skudurą, ištrynė grindis. Pasakui lyg kamuolį mestelėjo jį į viršų. Pataikė tiksliai. Skuduras pakibo savo vietoje.

Algis vėl užsigulė ant palangės.

3. *Nesikirpti plaukų*, – parašė jis, bet tuoj prisiminė matematikės priekaištą: „Jei mažiau galvotum apie plaukus, galėtum mokytis vienais penketais.“

Išbraukė Algis trečią sakinį. Ilgai ilgai galvojo, kol pagaliau parašė: 3. *Iš visų matematikų turėti penketus.*

– Kažin ar mokytoja leis auginti plaukus, jei trimestre bus algebros ir geometrijos penketai? – suabejojo Algis. Kai tik pagalvojo, kad reikės kirptis, praėjo bet koks noras tobulėti.

Po ranka pakliuvo didinamasis stiklas. Pabandė sugauti saulės spindulį. Ant laikraščio nutūpė juokingas saulės kiškutis. Kur jis sustodavo, likdavo ruda dėmelė...

Staiga laikraštis užsidegė, ir kažkokia nematoma jėga jį išmetė pro langą.

– Tikriausiai niekas nepastebėjo! – numojo Algis ranka. Pasukui atsisėdo prie stalo ir ėmė kraustyti iš portfelio knygas. Sučirškė durų skambutis.

– Rimas, – iš braižo¹ Algis pažino kaimyną.

Pravėrė duris. Rimas jį griebė už alkūnės ir įtraukė į savo buto koridorių.

– Jei nori išvengti bėdos, tylėk, – vos atgaudamas kvapą, matyt, ką tik užbėgęs laiptais, sušnibždėjo Rimas.

Algis nieko nesuprato.

– Kas atsitiko?

– Tylėk, einam į kambarį! Ten paaiškinsiu.

Prie Algio durų kažkas paskambino.

– Einu pažiūrėti.

– Neik, jei nori išvengti bėdos, – Rimas bandė jėga sulaikyti draugą.

Skambutis nenutilo. Algis atstūmė Rimą ir atidarė duris.

¹ Braižas – tam tikra maniera dirbti, kurti ką nors, stilius.

– Va, kur tu slapstaisi! – vos išvydusi Algį, pradėjo šaukti apatinio aukšto kaimynė. – Gaisrą sukėlei! Mano butą norėjai supleškinti!

– Kokį gaisrą? Aš nieko nepadegiau, – bandė gintis berniukas.

– Dar meluosi! Iš ano namo matė, kad tu! Dvi naujas paklodes ir pagalvę!.. Tik išnešiau į balkoną, ir sudeginai! Žmonės matė! Neišsiginsi!

Tik dabar toptelėjo Algiui galvon, kad degantis laikraštis galėjo nukristi į kaimynės balkoną... Tada įsikišo Rimas:

– Kaip jis galėjo padegti? Visą laiką pas mane buvo. O iš mūsų buto jūsų balkono nė nematyti.

Moteriškė valandėlei nutilo. Lyg ir suabejojo. Gal ir ne Algis? Visada toks geras vaikas...

– Mes visą vakarą uždavinį sprendėme. Nuo stalo nebuvo pakilę, – toliau aiškino Rimas.

– Nesikišk, – nutildė jį Algis. – Aš pro langą išmečiau degantį laikraštį...

Tik po savaitės Algis grįžo prie savo tobulėjimo programos. Ketvirto sakinio niekaip negalėjo sugalvoti. Ar *Neišduoti kalno paslapties*, ar tiesiog: *Išmokti pritrenkiančiai groti gitara?*..

– Algi! Algi! – kieme pasigirdo Kazio balsas.

– Ko staugi? – Algis išėjo į balkoną.

– Einam!

– Negaliu! Reikia dar uždavinius išspręsti.

– Tai aš ateisiu pas tave ir pasėdėsiu, kol tu spręsi.

– Geriau eik namo ir ten pasėdėk. Po valandos gali grįžti, – Algis užtrenkė balkono duris.

Tada sučirškė skambutis Rimo braižu.

– Žinai, ką sugalvojau? – dar tarpdury pradėjo Rimas. – Pusę uždavinių sprendi tu, pusę – aš. Kiek laiko sutaupysim!

– Šį semestrą negaliu, – atsisakė Algis.

– Kodėl?

– Pagal tobulėjimo programą, – numykė berniukas.
 – Oho! O kaip sekasi tobulėti? – pasišaipė Rimas.
 – Puikiausiai! – tuo pačiu tonu atšovė Algis. – Magnetofoną matysiu kaip savo ausis. Už apsvilintas paklodes mama keturiasdešimt rublių paklojo.

– Be reikalo mokėjo! – pasipiktino Rimas. – Juk komendantas sakė: pati kalta. Negalima balkone jokių skudurų laikyti.

– Šaukštai po pietų...

Visą valandą berniukai tyliai kovojo su uždaviniais.

– Algi! Algi! Ar baigėi? – vėl pasigirdo Kazio balsas.

– Palauk. Lipam žemyn.

Laiptais nugriaudėjo berniukų batai.

Algis, Rimas ir Kazys patraukė į slaptą, jiems vieniems teži-
 nomą vietą...

Kalno šlaite jie kasė urvą. Jau gerokai buvo įsirausę. Tilpo visi trys. Tik patalpa turėjo būti erdvesnė. Nusimetė berniukai striukes, pasičiupo paslėptus kastuvus ir ėmė kastis gilyn.

– Nebereikės groti laiptų aikštelėse, – džiūgavo Rimas. – Ateisim čia ir grosim, kiek norėsime.

– Aš ir gitarą čia laikysiu, kai nusipirksiu. Ko gero, namie neleis, – pasiguodė Kazys.

– Kvailys! – pasišaipė Rimas. – Gitara čia sudrėks. Tik groti į olą ateisim. Aš jau ryt atnešiu...

– Ne taip greit, – draugų įkarštį bandė atšaldyti Algis. – Dar lentom reikės paremti, kad žemės nebyrėtų. Matot, kaip byra, – kastuvu jis bakstelėjo į lubas.

Pabiro smėlis, paskui nukrito keli grumstai, atskilo ir didesnis luitas...

Algis čiupo lentgalį ir bandė prilaikyti byrančią žemę.

– Greitai atneškite pagalių! Čia reikia paremti!

Rimas ir Kazys strimgalviais² šoko iš urvo. Vos atsidūrė lauke, už jų subraškėjo, sudundėjo. Pabiro žemės, ir urvo nebeliko.

² Strimgalviais – per galvą, stačia galva, labai greitai.

– Algi! Algi! – ėmė šaukti Rimas.

– Algi! Algi! – springo ašaromis Kazys.

Kastuvai liko viduje. Berniukai bandė kasti rankomis.

– Mes taip per savaitę neprisikasim, – pirmasis atsitokėjo Rimas. – Bėgam pagalbos!

Berniukai pasileido bėgti. Kazys nebetvėrė, apsipylė ašaromis. Pradžioje pusbalsiu, paskui jau visu balsu ėmė šaukti:

– Gelbėkit!

– Kas nutiko? – juos sustabdė moteriškė.

– Draugą žemės užgriuvo! – vos atgaudamas kvapą išstenojo Rimas.

– Bėkit į statybas, o aš greitąją iškviesiu, – iš berniukų išvaizdos supratusi, kad bėda rimta, sumojo moteriškė, bet tuoj apsigalvojo. – Jumis gali nepatikėti. Bėgsiu ir aš.

Trys darbininkai griebė kastuvus ir bėgte pasileido kalno link.

Kai atvažiavo greitoji, darbininkai dar buvo prisikasę tik iki Rimo numestos striukės. O Algis buvo toliau – pačiame gale. Greitosios pagalbos vairuotojas irgi turėjo kastuvą. Kasė jau keturiese. Rimas lyg suakmenėjęs stovėjo ir kramtė apatinę lūpą, o Kazys garsiai verkė:

– Algi! Algi! Algeli!..

Algis buvo be sąmonės, išbalęs, aplipęs žemėmis...

– Nebegyvas! – sukūkčiojo Kazys.

– Gyvas! – atsakė gydytojas.

Į greitosios pagalbos mašiną įsėdo ir ta visiškai nepažįstama moteriškė. O Rimo ir Kazio nepaėmė.

Berniukai bėgo ir bėgo paskui mašiną, kol ji išnyko, palikusi dulkių debesį.

Iš veidrodžio į Algį žvelgė ištįsęs, giliai įkritusiom akim ir neatpažįstamai išbalęs trylikametis berniūkštis.

– Sudie, plaukeliai! – graudžiai pasišaipydamas iš savęs kalbėjo berniukas. – Algis nebeišpildys trečio tobulėjimo programos

žingsnio. Gydytojas dar dvi savaites neleidžia į mokyklą. Penketo iš matematikos nebus – sudie, ilgieji mano plaukeliai!..

Galva dar svaigo. Nesinorėjo nei skaityti, nei gulėti, nei iš viso ką nors veikti.

Algis priplojo nosį prie lango stiklo.

Du nepažįstami berniukai, matyt, trečiokai ar ketvirtokai, le-sino balandžius. Kai būrelis visiškai įjunko³, ilgšis sušuko:

– Čiupk!

Jo rankose spurdėjo balandis. Sugavo paukštį ir antrasis – be-kepuris.

Pats išsitraukė iš kišenės degtukų dėžutę. Žiebi degtuką, pri-kišo balandžiui prie uodegos. Degtukas užgeso. Įžiebi antrą.

– Ką jūs darot! Paleiskit balandžius! – pravėręs langą, sušuko Algis.

Vienas į jį nekreipė jokio dėmesio, antrasis parodė liežuvį.

– Na, palaukit! – riktelėjo jis, užtrenkdamas langą.

Kai Algis išbėgo į kiemą, bekepuris jau leido iš rankų už-siliepsnojusį balandį. Paukštis metėsi į viršų. Pakilo virš namų stogų ir pradėjo blaškytis.

O berniūkščiai ruošėsi padegti ir antrąjį balandį. Algis išplėšė paukštį jiems iš rankų. Pamėtėjo į viršų ir pasileido bėgti paskui pirmąjį liepsnojantį balandį.

Šis blaškėsi. Leidosi vis žemyn. Dar bandė pakilti, lyg ten, aukštybėse, galėtų nusimesti baisią svilinančią ugnį, bet nebetu-rėjo jėgų.

Algis sučiupo balandį jau pažemėje. Rankomis gesino ugnį ir guodė paukštį:

– Tuoj! Tuoj! Viskas bus gerai.

Paukštis dar suspurdėjo Algio rankose ir nurimo.

– Nebegyvas!

Norėjo numesti šalin, bet apsigalvojo. Lėtai, vos vilkdamas kojas, grįžo į savo kiemą.

³ Įjunkti – įprasti.

Abu berniūkščiai krepšinio aikštelėje spardė tuščią skardinę.
– Galvažudžiai! Žiūrėkit, ką jūs padarėte! – ištiesė jiems Algis balandį.

Ilgšis dar bandė nusišaipyti, o bekepuris įsistebeilijo⁴ į suan-
glėjusį beplunksnį paukštį ir tik dabar suprato, kad tai nebuvo
vien gražus fejerverkas. Jie iš tikro galvažudžiai... Mažylio akys
sudrėko.

– Užkask! – padavė jam Algis paukštį. Ir tik dabar pajuto, kaip
skauda apdegintas rankas. O kai pamatė, kad ir naujas megztinis
juodai išteptas, liūdnai atsiduso:

– Algi, Algi, kada gi tu pagaliau pradėsi tobulėti?..

až

išvengti padegti pritrenkiančiai įsirausę greitąją
ištįsęs užtrenkdamas antrąjį vilkdamas

⁴ Įsistebeilyti – įsižiūrėti, įsispoksoti.

Klausimai ir užduotys

- 1** Su kokiais veikėjais susipažinote, skaitydami apsakymą? Kuris iš jų yra pagrindinis?
- 2** Kodėl Algis norėjo tobulėti?
- 3** Palyginkite Algį ir Rimą. Kurio iš berniukų elgesys jums labiau patiko? Kodėl?
- 4** Apie kokią kalno paslaptį užsimena Algis?
- 5** Kokia nelaimė atsitiko, kasant šlaite urvą? Kaip pasielgė Algio draugai? Ką jūs darytumėte panašioje situacijoje?
- 6** Kaip jautėsi berniukas, grįžęs iš ligoninės? Dėl ko jis labiausiai jaudinosi?
- 7** Ką jis pamatė pro kambario langą?
- 8** Papasakokite, kaip Algis gelbėjo balandžius.
- 9** Kaip vertinate kieme pasirodžiusių berniūkščių poelgį? Ar jie suvokė savo veiksmų pasekmes?
- 10** Kuri kūrinio vieta jums buvo įdomiausia? Kodėl?
- 11** Apibūdinkite Algį. Koks jis? Kuo ypatingas? Kuo išsiskiria iš kitų vaikų? Kaip jam sekasi bendrauti su bendraamžiais? Ar išlieka savimi? Kokios gyvenimo vertybės jam svarbiausios? Pasakodami remkitės kūrinio žodžiais.
- 12** Padiskutuokite, kodėl verta mokytis ir tobulėti. Svarbiausias diskusijos išvadas užsirašykite į sąsiuvinius.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Nutikus nelaimei – labai svarbu žinoti, kaip elgtis ir kokių veiksmų imtis tam, kad apsaugotume savo bei artimųjų sveikatą ir gyvybę. Pasirinkite kurį nors nelaimingą įvykį, aprašytą spaudoje, pasitarkite klasėje ir sudarykite tokių veiksmų sąrašą. Būtinai apgalvokite ir tų veiksmų eiliškumą.

Būk geras. Blogų yra pakankamai.

Geras žmogus yra tas, šalia kurio lengviau kvėpuoti.

Melu pasišviesdamas, teisybės nepamatysi.

Sėkime gerumo sėklas kitiems, nes meilės vaisiai visada paliečia ir mūsų gyvenimus. (R. Gurkšnyš)

Vytautas Račickas

Prisiminimai apie 1965 metų pavasarį

Sutrumpinta

Mūsų klasėje buvo du stipruoliai. Juozas Navikas ir mano brolis. Abu jie buvo antramečiai ir ūgiu prilygo mokytojui Breivai. Niekas mokykloje nedrįso jų net pirštu paliesti. Juozas Navikas ir mano brolis buvo tikri draugai. Žinoma, ne vien dėl to, kad sėdėjo viename suole, prie galinio lango.

Aš sėdėjau su Vygandu Karaliumi, pačiu nelaimingiausiu mūsų klasės mokiniu. Jam nesisekė visi dalykai. O labiausiai istorija.

Mokytoja Mačiulienė anądien pakvietė Vygandą prie lentos. Tas stovi akis nudūręs, tyli. Gūžiasi lyg sušalęs kačiukas, po švarkelio apykakle slepia savo kairiąją ausį.

– Kas tave primušė, Vygandai? – dar prieš pamoką paklausė Navikas.

– Niekas neprimušė, – sukdamas šonan žvilgsnį, suinkštė Vygandas Karalius.

– Tai kodėl tavo ausis kaip bandelė?

– Lauckaus šuva įkando, tai ir išтино...

– Šuva?! – nusigando Ramunė. – Ar buvai pas daktarą? Ar tave paskiepijo?

Vygandas papurtė galvą.

– Viskas! – pliaukštelėjo rankom Ramunė. – Dabar tu, Vy-gandai, susirgsi pasiutlige! Tikrai tikrai. Tas Lauckaus šuva, ži-nok, pasiutęs. Sveiki šunys ausų nekandžioja.

Neišpešusi iš mokinio nė vieno žodžio, mokytoja Mačiulienė tikriausiai iš nevilties uždavė paskutinį klausimą, į kurį tikriausiai atsakytų kiekvienas pirmokėlis.

– Pasakykite, Karaliau, – visiškai rimtai tarė mokytoja, – kada pasibaigė karas?

Per istorijos pamokas mes dažniausiai lošdavome kortomis, nusirašinėdavome matematikos namų darbus, skraidindavome popierinius lėktuvėlius, vaikščiodavome po klasę. Mokytoja gar-siai pasakodavo apie karus, sukilimus ir darbo žmonių bruzdėji-mus, kartodavo karvedžių, vadų ir kitokių istorinių asmenybių pavardes, bet mums tai beveik nerūpėdavo.

– Tamsta mokytoja, nerašykit dvejeto! – imdavo klykti visa klasė, kai, mokiniui blogai atsakius, mokytoja Mačiulienė prisi-traukdavo žurnalą ir užsidėdavo akinius. – Nerašykit, kitą kartą jis išmoks...

Dažniausiai mes išprašydavome.

Išprašėme ir šįsyk. Mokytoja eilinį kartą pasigailėjo ir nepa-rašė Karaliui dvejeto. Tik pasakė, kad gėda nežinoti, kada pasi-baigė karas.

– Tamsta mokytoja, – staiga iš savo suolo pakilo Juozas Na-vikas. – Sakykit, ar teisybė, kad hitlerininkai belaisvius be jokios narkozės operuodavo?

Tai buvo žinomas Juozo Naviko triukas. Kol mokytoja atsa-kys, praeis keletas, o gal keliolika minučių. O mums šito ir terei-kia – kad tik greičiau skambutis, kad tik greičiau pertrauka.

– Taip, – mokytoja, žinoma, užkibo ant Juozo Naviko meške-rės. – Hitlerininkai su belaisviais darė tikrai žiaurius bandymus...

Mes klausėmės mokytojos pasakojimo, mūsų nugaromis bė-giojo skruzdėlės, o klasėje buvo tylu kaip niekad.

O kitą dieną mokykloje pasklido šturpi žinia – Kraujelį nušovė!

– Kas tas Kraujelis? – vienas kito klausinėjo vaikai.

– Kraujelio nežinot? Tai buvo didžiausias sribų¹ baubas. Jis, žinokit, nukepė šimtą dvidešimt...

– Navikai! – žaktelėjo mokytoja.

– Aš, tamsta mokytoja, penkiolika metų Navikas.

– Užsičiaupk!

Bet vaikai nenutilo.

– Ko šimtą dvidešimt?

– Sribų! Zuikių Kraujelis nemedžiojo.

– Ir lig šiolei išgyveno? Taigi jau šimtas metų, kai pasibaigė karas...

– Tuo didesnė garbė Kraujeliui!

– Navikai, užsičiaupk! – vėl subarė mokytoja.

Tačiau Juozas Navikas, visai nekreipdamas dėmesio į mokytojos pastabas, toliau pasakojo apie partizaną Kraujelį – kad jis buvo labai gudrus, taikliai šaudęs ir lyg koks bitlas² turėjo užsiauginęs ilgus plaukus. Kaip užsirišdavęs skarelę, užsisėgdavęs sijoną ir šitaip vaikščiodavęs, vaizduodamas moterį.

– O kur jis gyveno? – paklausė Vygandas Karalius.

– Bunkery, po grindimis.

– O kur tas jo bunkeris buvo?

– Sako, kad Velbišky, pas kažkokią bobutę...

– Velbišky? – Ramunė net išbalo. – Negali būti! Velbišky mano teta gyvena. Aš ten kiekvieną vasarą vaistažoles renku... O kaip tą Kraujelį susekė?

– Sako, kad iš palydovo³, – visiškai rimtai pareiškė mažasis Zabaliukas.

– Eik tu, palydove! – Navikas pavaišino mažylį nestipriu sprigtu. – Kraujelis užkandinėj alų gėrė. Prie to paties staliuko kažkoks kagėbistas⁴ sėdėjo.

¹ Sribas – sovietinės okupacijos metais bolševikų mobilizuotas asmuo kovai su ginkluotu pasipriešinimu sovietiniam režimui Lietuvoje.

² Bitlas – instrumentinio vokalinio ansamblio, atliekančio lengvąją muziką, dalyvis.

³ Palydovas – dirbtinis kūnas, įtaisas, skriejantis aplink planetą.

⁴ Kagėbistas – sovietų valstybės saugumo komiteto darbuotojas.

– Sako, Kraujelis ilgai nepasidavė?

– Dvi valandas atsišaudinėjo. Mat turėjo kulkosvaidį, šautuvą, du vokiškus automatus, kalašnikovą ir visą maišą granatų. Kai baigėsi šoviniai, išlindo pro kaminą ir vos nepabėgo, bet vienas sribas netyčia pamatė ir paleido iš automato ilgiausią seriją...

Mokytoja Mačiulienė tuo metu dėstė naujos pamokos medžiagą, bet visa klasė klausėsi Juozo Naviko. Kai jis baigė savo pasakojimą, mes su palengvėjimu atsidusome, lyg būtume išsivadavę iš baisios sribų apsupty.

Per ilgąją pertrauką jau žinojome, jog Kraujelis atgabentas į lavoninę. Navikas, Valickas, Šapoka, aš su broliu ir dar keletas narsuolių, taškydami balutes, pasileidome Basanavičiaus gatve. Baisiai knietėjo Kraujelį pamatyti.

Prie ligoninės jau mindžiukavo pulkelis vyrų bei moterų. O vienas kaimietis, nebudamas moterų tildymo, garsiai samprotavo, jog Kraujelio širdį reikėtų palaidoti Vilniuje arba Kaune, o kūną išbalzamuoti⁵ ir padėti po stiklu, kad po tūkstančio ar

⁵Balзамavimas – specialus mirusiojo kūno ir jo organų paruošimas, siekiant apsaugoti kūną ar organus nuo biologinio irimo.

kelių tūkstančių metų lietuviai, jeigu jie nebus dar kaip tokie išnykę, galėtų pasižiūrėti į tikrą patriotą, kuris dvidešimt metų vienas kaip pirštas kovojo už Lietuvos nepriklausomybę!

Deja, įsmukti į baltą lavoninės namuką mums nepavyko. Atburbė milicijos mašina ir visus išvaikė.

Parsliūkinę į mokyklą, radome seniai prasidėjusią fizinio lavinimo pamoką.

– Sveiki, džigitai⁶! Kur buvot? – kažkodėl visai negriežtai paklausė mokytojas Breiva.

– Kraujelio pažiūrėt, – lakoniškai atsakė Juozas Navikas.

– Kokio Kraujelio?

– Nagi to miškinio, kuris šimtą dvidešimt sribokų paklojo.

– Šimtą devyniolika, – pataisė mokytojas Breiva.

– Ne, – šoko ginčytis Navikas. – Lygiai šimtą dvidešimt. Man senelis sakė.

– Kiek metų tavo seneliui?

– Aštuoniasdešimt keli...

– Tu jam pasakyk, kad jis striumą⁷ išsitirtų!

Mokytojas Breiva visuomet taip sako, kai nori iš ko nors pasijuokti. Apskritai mokytojas Breiva turbūt yra antras vyras mokykloje (po Juozo Naviko, žinoma), kuris nebijo garsiai kalbėti apie Kraujelį, sribus ir Lietuvą. Navikas sako, kad jis namie, po grindimis ar kur, turi paslėpęs tikrą Lietuvos herbą – Vytį ir tikrą vėliavą – trispalvę.

Vis dėlto fizinio lavinimo mokytojas mus nubaudė. Paliko po pamokų.

až

anądien sušalęs kairiąją įkando lošdavome
šįsyk išbalzamuoti sprigtu patriotą

⁶ Džigitas – šaunus, drąsus Rytų tautų raitelis.

⁷ Striuma (struma) – skydinės liaukos padidėjimas, gūžys.

Klausimai ir užduotys

- 1** Kartu su mokytoju išsiaiškinkite, koku istoriniu laikotarpiu vyksta apsakymo veiksmas. Prisiminkite, ką apie šį laikmetį žinote iš istorijos pamokų.
- 2** Su kokiais veikėjais susipažinote, skaitydami apsakymo ištrauką? Kas yra įvykių pasakotojas?
- 3** Papasakokite, kaip vaikai elgdavosi istorijos pamokų metu. Kaip vertinate tokį jų elgesį?
- 4** Kokia šiurpi žinia vieną dieną pasklido mokykloje? Kaip reagoavo mokiniai?
- 5** Remdamiesi tekstu, papasakokite, ką sužinojote apie partizaną Kraujelį. Paieškokite apie jį daugiau žinių.
- 6** Kodėl mokytoja Mačiulienė draudžia Juozui Navikui kalbėti apie žuvusį partizaną?
- 7** Paašškinkite, kaip suprantate šiuos žodžius: „Kai jis baigė savo pasakojimą, mes su palengvėjimu atsidusome, lyg būtume išsivadavę iš baisios stribų apsupties.”
- 8** Kūrinyje vaizduojami du pedagogai: istorijos mokytoja Mačiulienė ir fizinio lavinimo mokytojas Breiva. Paašškinkite, kuo skiriasi jų elgesys ir santykis į okupacinę valdžią.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Papasakokite, ką žinote apie partizanų veiklą savo krašte. Jeigu turite galimybę, aplankykite partizanų Jurgio Krikščiūno-Rimvydo ir jo adjutanto Vytauto

Prabulio-Žaibo žuvimo vietą Šlynakiemio kaime, partizanų slėptuvę Jotvingių ir prūsų gyvenvietėje Ožkiniuose.

Juozas Erlickas

Dalykai, kurių niekada nesuprasiu

Suvokti niekaip negaliu
Žemėje aš daug ko:
Kaip gali būt ji apvali?
Už ką jinai mus traukia?

Galbūt esu nenormalus –
Nesugebu suprast aš,
Dėl ko jai reikia sukti mus
Aplinkui savo ašį?

Girdėjau, ir pati jinai
 Aplinkui Saulę sukas,
 O didelis Mėnulis – tai
 Iš paskos, kaip šuniukas.

Ir Saulė velka būrį
 Planetų. Kur? Pas ką?
 Kažkur vis tiek juk turi
 Būt kelio pabaiga.

Omega, Alfa, Iks ir Fiks –
 Vardų man pilnos ausys,
 O kur yra, tu pasakyk,
 Žvaigždelė tolimiausia?

O už tolimiausios – kas toliau? –
 Galvoju ir galvoju.
 Galvoju tol, kol pagaliau
 Visai galvot nustoju...

Begalvis lovoje guliu,
 Staiga matau pro miegą,
 Kad Žemė štai su Mėnuliu,
 Mane pametus, bėga.

Ir aš vejuos, lekiu kieman,
 Dairaus – o viskas vietoj.
 Tik sukasi galvelė man,
 Lyg tūkstantis planetų.

až

traukia kažkur žvaigždelė tolimiausia

Klausimai ir užduotys

- 1 Paaiškinkite eilėraščio pavadinimą.
- 2 Lyriniam herojui kyla įvairių klausimų. Kurie jo klausimai apie Žemę, kurie apie Saulę, o kurie apie žvaigždes? Kaip jie formuluojami – mokliškai ar naiviai?
- 3 Apibūdinkite lyrinio herojaus savybes ir vidinę būseną. Kaip jis pats save vertina?
- 4 Kokia pagrindinė eilėraščio tema?
- 5 Raskite eilėraštyje palyginimą ir įsmeninimą.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Parentkite vaizdo įrašą, parašykite trumpą kūrinį (pasakojimą ar eilėraštį) arba atlikite dailės darbą, jame pavaizduodami savo svarbiausius klausimus.

ĮVARDŽIO REIKŠMĖ IR GRAMATINIAI POŽYMIAI

Įvardis yra kalbos dalis, kuri nurodo asmenį, daiktą, ypatybę arba skaičių, bet jų nepavadina (*jis, tas, tokia, keli*).

Tam tikri įvardžiai tekste gali pakeisti daiktavardį, būdvardį ar skaitvardį. Pavaduodami kitas kalbos dalis, įvardžiai gali pakartoti jų giminę, skaičių, linksnį. Beveik visi įvardžiai kaitomi linksniais (*kokie – kokių, kokiems, kokius, kokiais, kokuose*), kai kurie jų turi giminę (*jis – ji, tas – ta, šis – ši*), gali būti kaitomi ir skaičiais (*jis – jie, tas – tie, ši – šios*).

Iš kitų kalbos dalių įvardžiai nedaromi. Bet iš įvardžių daromi įvardiniairieveksmiai (*tas – taip, tada; kas – kaip, kada, kur*). Tokierieveksmiai taip pat turi rodomąją reikšmę, bet jie nelinksniuojami.

Įvardžiai sakinyje gali eiti įvairiomis sakinio dalimis: veiksniu, papildiniu, pažyminiu, retai aplinkybėmis.

ĮSIDĖMĖKITE:

Įvardžio giminę deriname su daiktavardžio gimine (*šitas pasakojimas, šita knyga*).

Įvardis *katras* vartojamas, kai kalbame apie du asmenis, o *kuris* – apie tris ir daugiau asmenų.

Klausiamo: *Kelinta diena bus rytoj? Kuri valanda?*

Įvardžiai *koks, kuris, kažin kas, kas nors* nevartojami su *tai*.

1 Perskaitykite sakinius ir pasakykite, kuriuos žodžius pakeičia paryškinti įvardžiai.

1. Mergaitė staiga pajuto vasaros pabaigą. **Jai** teks dirbti darže, tėvas neleis žūti derliui. (B. V.) 2. Nesugalvojau nieko

kito, kaip tau savo spygliu parašyti ant tik išsiskleidusio klevo lapo. **Jis** toks minkštas, o kai išdžius, raidės jame matysis kuo puikiausiai. (S. P.) 3. Berniukas virpančiais iš susijaudinimo pirštais ima ledinuką, **kurį** ant padėklo **jam** tiesia šypsodamasi stiuardėsė. (V. Ž.) 4. Aš būsiu lakūnas, o **mano** lėktuvas tempis rogutes, šimtą rogučių, o ant **jų** sėdės tūkstantis berniukų ir mergaičių, ir žinai, kur mano lėktuvas **juos** nutemps? (V. Ž.) 5. Mūsų akys krypdavo į baltais katinukais pasipuošusius paupio gluosnius, nes **tu** išmintingų medžių žydėjimas ženklindavo pavasarį. (V. D.) 6. Glūdėdama prie žolių kupsto, paukštė sulaukė vakaro, po to **ją** apgaubė žvarbi naktis. (S. P.)

2 Dailiai nurašykite tekstą ir pabraukite įvardžius.

Ypatingas žodis

Senasis mokytojas nutilo ir susimąstęs ilgai žiūrėjo į krosnyje jau gęstančią ugnį. Tylėjau ir aš, nenorėdamas nereikalingais žodžiais sudrumsti tylos, į kurią sugrįžo atsiminimai apie šiurpią pušų našlių paslaptį. Iš susimąstymo mane pažadino paskutiniai tą naktį senojo mokytojo pasakyti žodžiai:

– Ši knyga – tai testamentas ir man, ir tau, ir visai mūsų tautai, kuri turbūt vienintelė visame pasaulyje turi į kitas kalbas neišverčiamą žodį: knygnešys...

A. Biliūnas

3 Parašykite reikiamą suskliaustųjų įvardžių linksnį.

nuo (aš)	pas (aš)	su (aš)
nuo (ji)	pas (ji)	su (ji)
nuo (jie)	pas (jie)	su (jie)
nuo (jos)	pas (jos)	su (jos)
nuo (jūs)	pas (jūs)	su (jūs)
nuo (tu)	pas (tu)	su (tu)
nuo (mes)	pas (mes)	su (mes)

Pavyzdys. Nuo manęs, pas mane, su manimi.

- 4 Parinkite ir įrašykite praleistus įvardžius.

Gerbk save ir kitus

Kodėl vienas žmogus patrauklus, o ▲ atgrasus ir atstumiantis? Kodėl su vienu siekiame bendrauti, ▲ pasiilgstame, o ▲ vengiame? Gal tai susiję su pagarba ▲ žmonėms? Pagarba sietina su ▲ žmogaus savigarba. Kas negerbia ▲ žmonių, ▲ negerbia ir ▲. ▲ žemindamas, žmogus pirmiausia pažemina ▲. Kai gerbi ▲, nepažeminsi ir ▲ žmogaus.

V. Žemaitis

*jo * savęs * kito * kitiems * kitą * save * kito * kity * kiekvieno
save * kitas * tas*

- 5 Perrašydami tekstą, kai kuriuos besikartojančius žodžius pakeiskite tinkamais įvardžiais. Kaip pasikeitė tekstas?

Apie miestelį ir jo gyventojus

Žemai papėdėje priešais miestelį tyvuliavęs ežeras miestelėnams atrodė panašus į jūrą. Kitas ežero krantas buvo vos matyti. Kai sutemdavo, švietė daugybė tolimo miesto žiburėlių. Žiburėliai atrodė lyg žybčiojančios žvakutės, o gal – kaip ant žemės nusileidusios žvaigždės. Žvaigždžių danguje virš miestelio buvo daugybė – regis, žvaigždės čia susirinko švęsti ypatingos šventės. Saulėlydžio aikštė buvo seniausia miestelyje, aikštėje stūksojo akmeninė bažnytėlė. Varpai džiugiai žadino septintą ryto, o vėliau mušė kiekvieną dienos valandą, tad niekam nereikėjo nešioti laikrodžių.

B. Mar

- 6 Perskaitykite sakinius. Raskite netaisyklingai pavartotus įvardžius ir juos ištaisykite.

1. Jam atsitiko kažkas tai negera. 2. Ar tu žinai, koks autobusas čia važiuoja? 3. Kažkoks tai nerimas apėmė, kai sūnus ilgai negrižo namo. 4. Mokytojas nutilo ir užsimerkė, lyg kažką tai netyčia būtų prisiminęs. 5. Aš tuoj supratau, kad jis kažkuo tai nepatenkintas. 6. Pasakyk, kelinto šiandien. 7. Čia buvo užsukęs kažkoks tai žmogelis.

ĮVARDŽIŲ SKYRIAI

Pagal reikšmę skiriami 7 įvardžių skyriai: **asmeniniai**, **sangražinis**, **savybiniai**, **parodomieji**, **pažymimieji**, **klausiamieji** ir **santykiniai**, **nežymimieji**.

Įvardžių grupė	Pavyzdžiai
Asmeniniai	<i>aš, mes, tu, jūs, jis, jie, tamsta, pats</i>
Sangražinis	<i>savęs</i>
Savybiniai	<i>mano, tavo, savo, manas, tavas, savas, manasis, manoji, tavasis, tavoji, savasis, savoji, maniškis, maniškė, jūsiškis, jūsiškė</i>
Parodomieji	<i>tas, ta, tai, šis, ši, šitas, šita, šitoks, šitokia, anas, ana, toks, tokia, tas pats, ta pati</i>
Pažymimieji	<i>kitas, kitoks, visas, visoks, kiekvienas, niekas, joks, nė vienas</i>
Klausiamieji ir santykiniai	<i>kas, kuris, kuri, koks, kokia, katras, katra, keli, kelios, keleri, kelerios, kelintas, kelinta</i>
Nežymimieji	<i>kažkas, kažin koks, kas nors, kai kas, kai kuris, bet kuris, šis tas, šioks toks, kelintas, keletas, keliolika, vienas kitas</i>

1 Perskaitykite tekstą. Raskite ir išrašykite įvardžius, nurodykite jų reikšminę grupę.

Rudens popietė

Ar yra kas nors gražiau kaip šiltos ankstyvo rudens popietės? Saulei jau neliko nė ketvirtadalio kelio, ir ji iš šono atsargiai

šildo jums veidą. Jūs nejaučiate ore vasaros tvankos, bet vien ramią šilumėlę, kuri jus gaivina, kuri jus skatina judėti, juoktis ir dainuoti. Suartos rugienos kvepia drėgna žeme. Nuganytos pievos sausai atsiliepia po jūsų kojomis. Jūs galite eiti, kur akys neša – nieks nieko jums nesakys, ir niekur jūs nerosite jokios kliūtis. Kur ne kur parudavusių linų ruožas, kur ne kur pajuodavusių dobilų sklypas, kur ne kur dar tebežaliuojančių bulvių laukas. Bet per jį žengdami didelės skriaudos nepadarysite. Rudens laukų laisvė plati ir miela kaip jūsų norai, kaip jūsų svajonės.

V. Mykolaitis-Putinas

Pavyzdys. Kas nors – nežymimasis.

2 Raskite ir nurašykite įvardžius. Su penkiais pasirinktais įvardžiais sugalvokite ir parašykite po sakinį.

kas nors, sau, du, kur ne kur, kažkada, graži, greitai, keliolika, septynių, manimi, savyje, išpuikusi, vidury, abu, prieš, anas, kiekviena, poryt, šiame, pusantro, mūsų, ant, ta pati

3 Perskaitykite psichologo V. J. Černiaus mintis. Ko pageidauja mokiniai iš savo mokytojų? Vietoj klausimų tinkamai pavartokite asmeninio įvardžio *aš* formas.

1. Nusišypsokite, kai (ką?) pamatote.
2. Žinokite (kieno?) vardą ir pavardę. Kreipkitės (į ką?) vardu.
3. Klausykite (ko?), kai (kas?) kalbu.
4. Pasakykite (kam?), kad (ko?) pasigedote, kai (kas?) nebuvo mokykloje.
5. Pažinkite (ką?). Pastebėkite (kieno?) gabumus, interesus. Atkreipkite (į ką?) dėmesį.
6. Duokite (kam?) kasdien galimybę ką nors pasiekti, kad ir nedaug.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Aptarkite pateiktas mintis: kas ir kodėl jums aktualu? Pagalvokite, ko galėtų pageidauti jūsų mokytojai. Parašykite kelis sakinius.

- 4 Nurašykite tekstą, įrašydami praleistas raides ir tinkamus įvardžius: *jos, juose, savo, jų* arba *jais*.

Bitės

Bitės gyvena aviliuose – auksinius* miestuos*. Jos ▲ dovanomis malon* pa*vairina žmogaus stalą. Bitės neprijaukintos, nors ▲ gyvena sode, avilyj*. Žmogus negali pakeisti ▲ prigimties, ▲ elgesio ir instinktų, kuriuos išu*dė gamta. Bitės ūsel* mažyčiai, bet ▲ telpa lytėjimo, uoslės ir klausos organai. Ūseliais bitė atpaž*sta kitą bitę, ▲ girdi, užuodž* žiedus.

R. Budrys

- 5 Perskaitykite tekstą ir nurodykite, kurios kalbos dalys yra paryškinti žodžiai.

Paukščių balsai

Dangaus aukštybėje **vienas** per **kitą** tilindija vieversių varpeliai. Krūmuose **čirškauja smulkūs** paukšteliukai, **kuriuos** iš balso ne tik atskirti, bet ir pažinti sunku. Tačiau **viską** stelbia varnėnų **švilpynės** iš keturių **mūsų** kiemo inkilų. Tyli tik **vienišas** gandras, **kuris** šį rytą kur buvęs nebuvęs atskrido ir nusileido **ant** kluono stogo. Stovi ir **priekaištingai** žvelgia **mano** pusėn.

R. Sadauskas

- 6 Kaip suprantate šias patarles? Raskite tinkamą paaiškinimą ir nurašykite jį kartu su patarle. Įvardžius pabraukite.

1. Vagie, kepurė dega.

- a. Jeigu žiopososi į kitų nelaimės, tave patį apvogė.
 - b. Tavo elgesys išduoda, kad esi padaręs ką nors bloga.
 - c. Tu greitai nupliksi, nes esi blogas žmogus.
2. Lenk medį, kol jaunas.
 - a. Vaiką reikia auklėti, kol jis dar mažas.
 - b. Visada atsiras norinčiųjų pasinaudoti tavo nuolaidumu.
 - c. Nepasiduok įkalbinėjamas, nes gailėsies.
 3. Ne mano kiaulės, ne mano pupos.
 - a. Tu esi labai nemandagus.
 - b. Tai visiškai ne mano reikalas.
 - c. Jei kiaulės iškniso tavo pupas, esi pats kaltas.
 4. Aukštai lėksi, žemai tūpsi.
 - a. Jei žinai savo vertę, jokios nelaimės nebaisios.
 - b. Jei ko nors nori, nesėdėk rankas sudėjęs.
 - c. Nebūk per daug išdidus, nes nežinai, kas tavęs laukia.
 5. Ne viskas auksas, kas auksu žiba.
 - a. Ir turtingas gali būti negražus.
 - b. Turėdamas pinigų, gali gauti bet ką.
 - c. Tas, kas atrodo geras, nebūtinai toks yra iš tikrųjų.
 6. Kaip miške šauksi, taip miškas atsilieps.
 - a. Jeigu ką nors pametei, ieškok ir rasi.
 - b. Kaip elgiesi tu, taip ir kiti elgsis su tavimi.
 - c. Nemėtyk savo daiktų bet kur, tada nereikės ieškoti.

ĮVARDŽIŲ RAŠYBA

Sudėtingiausia yra asmeninių įvardžių rašyba. Kaitant šiuos įvardžius, kai kuriais atvejais keičiasi ne tik galūnės, bet ir žodžio šaknis (pvz., *aš* – *manęs*, *mes*; *tu* – *tavęs*, *jūs*).

Įsidėmėkite, kaip linksniuojami asmeniniai įvardžiai *aš*, *tu* ir sangražinis įvardis.

Linksniai	Vienaskaita			Daugiskaita		
V.	aš	tu	–	mes	jūs	–
K.	manęs/ mano	tavęs/ tavo	savęs/ savo	mūsų	jūsų	–
N.	man	tau	sau	mums	jums	–
G.	mane	tave	save	mus	jus	–
Įn.	manimi	tavimi	savimi	mumis	jumis	–
Vt.	manyje	tavyje	savyje	mumyse	jumyse	–

Įvardžiai neturi šauksmininko linksnio, nes jie neina kreipiniais.

Kiti įvardžiai daugiausiai linksniuojami kaip ir kitos linksniuojamosios kalbos dalys. Jų galūnės paprastai sutampa. Pvz., įvardžiai *tas, ta, šitas, šita, anas, ana* linksniuojami kaip būdvardžiai *mažas, maža; kuris, bet kuris* – kaip *didelis; kuri, bet kuri* – kaip *švelni* ir t. t., todėl įsidėmėti reikia ypač vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko galūnes.

vns.	V.	tas	ta	šitas	šita	kuris	kuri
vns.	G.	tą	tą	šitą	šitą	kuri	kurią
dgs.	V.	tie	tos	šitie	šitos	kurie	kurios
dgs.	K.	tų	tų	šitų	šitų	kurių	kurių

Pastaba. Kai kurios šių įvardžių vyriškosios ir moteriškosios giminės formos sutampa.

ĮSIDĖMĖKITE:

Vieni įvardžiai rašomi kartu, kiti – skyrium.

1. Kartu rašomi įvardžiai: *kažkas, kažkoks, kažkuris*.
2. Atskirai rašomi įvardžiai: *kažin kas, kažin kuris, kai kas, kai kuris, bet koks, bet kuris, kas nors, šioks toks*.

Skyrium rašoma ir dalelytė *ne*: *ne kas, ne aš, ne koks, ne kažin koks, kas ne kas, koks ne koks*.

1 Išlinksniuokite žodžių junginius: *toks gilus upelis, ši įdomi pasaka*.

2 Nurašykite patarles, suskliaustuosius įvardžius parašykite reikiamu linksnium.

1. Pavargusiam miegas už (viskas) brangesnis.
2. Į (kuri) pusę vėjas pučia, į (ta) ir linksta.
3. Besirūpindamas (kiti) laime, rasi ir (savoji).
4. Aš (tu) klausiu apie miltus, o tu kalbi (aš) apie tiltus.
5. Kur (mes) nėra, ten ir upės pienu plaukia.
6. (Kokie) kas išaugina vaikus, su (tokie) ir džiaugsis.
7. (Koks) krėslė sėdi, (tokia) ir giesmę giedok.
8. (Koks) šiaudai, (toks) ir grūdai.

3 Parašykite šešis sakinius, kuriuose įvardžiai *mūsų, toks, visas, kažkas, tavo, toks pat* eitų su dalelyte *ne*.

4 Padarykite įvardžių su duotais žodžiais ar žodžių dalimis.

Įvardžiai	Su <i>nors, bet, kai, kažin</i>	Su <i>kaž-</i>
kas		
koks		

5 Įrašykite praleistas raides, įvardžius pabraukite. Kokių įvardžių čia daugiausia?

Mano kiemo eglė

Kai j* pasodino kiem*, tarp kit* medžių, man*s dar nebuvo. Tik vėliau, kai ta eglė pasistiebė auk*čiau gryčios, aš ją

pamačiau pro savo vaikystės lang*. Ir buvo ji man lyg at*jusi iš pasakos apie Žilvin* – žalč* karal*. Žiūrėdamas į egl*, aš matydavau, kaip ji u*siriša skar*, kaip eina prie neregėtos, nežinomos jūros, išvysta kraujo put*. Did*lės ir šviesios vaikystės akys. Jos mato tai, ko nemato suaugusieji.

V. Račkaitis

6 Pavartokite tinkamą įvardžių *kažkas, kažin kas, kažkoks, kažin koks* formą.

1. Tuo tarpu ▲ pravėrė pirkaitės duris, ir jose pasirodė dvi mažos vaikų galvelės. (J. B.) 2. ▲ netoli mūsų laužą susikūrė. (K. S.) 3. Aš žiūriu į išlakų medį, ▲ stebuklu išsaugojusį savo viršūnę. (V. D.) 4. Iš tenai pradeda ▲ plonu balseliu verkti. (J. B.) 5. Vieną kartą ▲ žmogus ieškojo arklio. (tts.) 6. ▲ balsai, tartum, verksmas ir klyksmas pasigirdo. (J. B.) 7. Atvažiavo prie upės nuo kaimo pusės ▲ žmonės. (r.) 8. Buvo akimirky, kai aš ▲ ilgėjausi. (B. Rdz.) 9. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar gyventojai sugebėtų suteikti pirmąją pagalbą, ar patiems yra tekę būti situacijoje, kai pirmosios pagalbos ▲ reikėjo. (r.)

7 Perskaitykite sakinius. Raskite įvardžius ir juos išnagrinėkite lentelėje. Jeigu žodis neturi kurio nors požymio, padėkite brūkšnij.

1. Šis ruduo mane pasitiko su naujais iššūkais. 2. Staiga išgirdau kažkieno žingsnius. 3. Visą dieną ieškojau savo draugo, bet neradau. 4. Mums labai svarbi jūsų nuomonė. 5. Nepasakyčiau, kad esu bailė, bet ir drąsuole manęs nepavadintum. 6. Kiekvienas savo prekę giria. 7. Sėkmė priklauso nuo gebėjimo dirbti su žmonėmis ir savimi.

Įvardis	Skyrius	Giminė	Skaičius	Linksnis	Kuo eina sakinyje
šis	parodomasis	vyr.	vns.	V.	pažyminiu

PRIELINKSNIŲ REIKŠMĖ

Prielinksnis yra nekaitoma kalbos dalis, kuri eina su vardžodžio linksniu ir parodo linksniuojamojo žodžio ryšį su kitais žodžiais (*ant, už, po, prie*).

Prielinksniai sakinyje atskirai jokiais reikšminėmis sakinio dalimis neina, gali būti tik sudėtinis jų komponentas.

Prielinksniai vartojami su kilmininko, galininko ir įnagininko linksniais.

Prielinksniai su kilmininku

Prielinksnis	Reikšmė	Pavyzdžiai
ant	vieta veiksmo atlikimo būdas objektas, į kurį nukreiptas veiksmas	<i>Ant aukšto kalno stovėjo pilis. Gintarėlį tau nešu ant delno. Supykau ant draugo.</i>
be	būdas išskyrimas	<i>Kas siuva be adatos? Iki mokslo metų pabaigos liko mėnuo be kelių dienų.</i>
dėl	priežastis tikslas nuolaida	<i>Jaudinuosi dėl egzaminų. Kovoja dėl pirmos vietos. Dėl manęs gali ir neateiti.</i>

Prielinksnis	Reikšmė	Pavyzdžiai
greta	vieta	<i>Eina greta tėvo.</i>
iki, lig(i)	laiko riba vietos riba	<i>Skaitė knygą ligi nakties. Užpustė kelią iki namų.</i>
iš	vieta (kryptis) šaltinis, iš kurio kas gaunama priežastis, veiksmo atlikimo būdas	<i>Vėjas pučia iš rytų. Sužinojau iš knygų. Verkia iš laimės. Supratau iš pusės žodžio.</i>
nuo	vieta (kryptis) laikas priežastis	<i>Nukrito nuo stalo. Luja nuo ryto. Medis nulūžo nuo vėjo.</i>
link	kryptis	<i>Skubu namų link.</i>
dėka	palankios veiksmo baigties priežastis	<i>Tiek daug žinau mokytojų dėka.</i>

Kiti su kilmininku vartojami prielinksniai: *anot, pirma, prie, pusiau, šalia, tarp, toliau, žemiau, viduj, vidury, vietoj, virš, kiaurai, skersai, abipus, anapus, šiapus*. Pvz.:

1. **Anot** Giedriaus, Jonas su tuo nelaimingu įvykiu neturėjo nieko bendra. 2. Kaimynas **prie** namo įrengė vaikams baseiną. 3. **Šalia** miško tyvuliavo nedidelis ežeriukas. 4. **Tarp** mokinių sklido gandai, kad į mokyklą atvyks penki „Žalgirio“ krepšininikai. 5. **Virš** medžių skraidė mums neregėti paukščiai. 6. **Skersai** kelio perbėgusi juoda katė atneš nelaimę. 7. **Anapus** tvoros augo baltųjų alyvų krūmas. 8. Draugas gyvena **šiapus** miško.

Prielinksniai su galininku

Prielinksnis	Reikšmė	Pavyzdžiai
apie, aplink	vieta apytikris laikas apie ką kalbama	<i>Sutūpėme apie / aplink laužą. Grįžo apie šeštą valandą ryto. Pasakojau apie kelionę.</i>
į	kryptis į ką krypsta veiksmas tikslas	<i>Nukeliavo į miestą. Parodė į dešinę. Atsakė į klausimą. Nuejo į susirinkimą.</i>
pas	vieta	<i>Atostogauju pas senelius.</i>

Kiti galininko prielinksniai: *pagal, palei, paskui, paskum, per, prieš, priešais, pro.*

Prielinksniai su įnagininku

Prielinksnis	Reikšmė	Pavyzdžiai
su	buvimo kartu santykiai būdas laikas daikto požymis	<i>Į mišką ėjau su draugu. Sėdėjo su knyga rankoje. Jonas keliasi su gaidžiais. Šalia stovi vaza su gėlėmis.</i>
sulig	požymis (lyginant pagal aukštį, didumą)	<i>Vandens sulig keliais. Sulig kamuoliu didumo.</i>
ties	vieta	<i>Liepa augo ties langu.</i>

- 1 Išrašykite prielinksnius kartu su linksniuojamaisiais žodžiais. Žodžiu paaiškinkite jų reikšmę.

Katinas Micius

Šarūnas lengviau atsikvėpė. Vengdamas ilgesnių kalbų, metė ant stalo šakutę ir spruko pro duris. Iš paskos nėrė ir Micius, kuris jau buvo iki soties prisidėęs. Berniukas kieme ilgai nesidairė. Nedelsdamas patraukė prie ežero, kur pirtelėje jo turėjo laukti Mindaugas. Gal būtų net nebežvilgtelėjęs į tėvų sodybą, jei ne katinas Micius. Katinas tapeno iš paskos, kažką paslaptinai murkdamas.

– Miciau, namo! – varė katiną Šarūnas. Tačiau tas neklausė. Sekė iš paskos, ir tiek. O kai berniukas sustojo, ruošdamasis rintai pamokyti katiną, Micius pribėgo prie jo ir ėmė trintis į kojas. Šarūnui pyktis nelauktai dingo. Jis pasilenkė, glostė katiną ir kuždėjo:

– Miciau, suprask... Negaliu aš čia ilgiau būti.

V. Dautartas

Pavyzdys. Ant stalo.

- 2 Sugalvokite po sakinį su šiais žodžiais, pavartodami prielinksnius *į, iš, nuo, per, prie, pro, už*.
užlįsti, perjoti, išimti, praeiti, įlįsti, pernešti, pridėti, praplaukti, prisiglausti, nušokti, nukabinti, išskristi, įjoti

- 3 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides, pabraukite linksnius su prielinksniais. Viršuj parašykite, koks tai linksnis.

Prie pilies

Virš Mindaugo pilies ėmė aušti.

Mieguista N*ris plu*dė savo vandenį pro miškingą kalv*, iš vienos pusės sustiprintą didel* žemių pylimu. Šen bei ten matėsi sodybvietės, virš šiaudin* stog* kur ne kur raitėsi ankst*vas pusryč* dūmas, rūke šaižiai sukly*davo gaidys. Saulė dar nebuvo pasirodžiusi, o į pamišk*s pro pilies vartus

piemenys jau ginė mauroj*nčius galvijus, baikšč*s avis, besigrūdančias viena ant kitos.

Nuo Šventaragio slėnio vėj*s atnešė saldų deginamo medžio kvap*. Matyt, žyniai kurstė aukur*.

R. Šerelytė

- 4 Nurašydami įrašykite tinkamas suskliaustųjų žodžių junginių formas.

1. (Link kaimas) važiavo dviratininkų būrys. 2. (Kitapus upė) gyvena siuvėjas. 3. (Dėka Andrius) mes vėl čia susirinkome. 4. Inga stovėjo (greta mes). 5. Daugelisėjo (link giraitė). 6. Mokyklą baigiau (sesuo dėka). 7. (Palei kelias) augo labai senas ažuolas. 8. Vagys pasislėpė (po tiltas). 9. (Šalia mokykla) pasodinome beržų giraitę.

- 5 Parinkite ir įrašykite praleistus prielinksnius.

Už lango

Motina, pati gerai nežinodama ko, užlipo ▲ aukšto, priėjo ▲ mažyčio langelio ir ilgai žiūrėjo ▲ senas egles. Daugiau iš čia beveik nieko nebuvo matyti, dar viena ažuolo šaka, ir kiek toliau, ▲ nedidelės kalvelės pamiškėj, nenupjauti, gyvulių ir žmonių išmindžioti, pajuodavę dobilai. ▲ šitą langelį ji dažnai matydavo dukterį ▲ mažąja. Ji ne sykį matė, kaip mažoji puldavo seseriai ▲ glėbį ir kaip ta mažąją apkabindavo, pakeldavo ▲ žemės ir imdavo sukti ▲ save.

J. Aputis

*ant * į * prie * ant * su * nuo * apie * pro * į*

- 6 Įrašykite praleistus prielinksnius.

Brunas

Paskui Brunas atsidūrė cirke. Jo direktorius buvo neblogas žmogus... Brunas pasakojo, kad jis niekada ▲ jo nepyko, nešaukė, ▲ kiekvieną gerai atliktą numerį duodavo cukraus gabaliuką. Jie keliavo ▲ cirku daug metų, Brunas net nežino,

kaip ilgai. Tačiau atėjo laikas, kai jis jau negalėjo vartytis kūliais, jam buvo sunku važiuoti dviračiu. Kai ▲ jo svorio sulūžo kelintas dviratis, direktorius nusivedė Bruną ▲ savo kambarį cirko koridoriaus gale ir pasodinęs ▲ fotelio ilgai kalbėjo. Brunas klausėsi ir nesuprato, kodėl direktorius taip padarė – juk galėjo kalbėti ▲ jo narvo.

S. Paltanavičius

TAISYKLINGAS PRIELINKSNIŲ VARTOJIMAS

Kartais prielinksniai vartojami ne pagal lietuvių kalbos taisykles, todėl padaroma prielinksnių vartojimo klaidų. Įsidėmėkite kai kurių prielinksnių taisyklingą vartojimą.

Prielinksnis ant vartojamas	Prielinksnis ant nevartotinas
1. Veiksmo ar buvimo vietai kieno nors paviršiuje nusakyti: <i>Padėjau knygą ant stalo.</i>	Ji puikiai griežia ant smuiko (= <i>smuiku</i>). Nuvažiavo ant stoties (= <i>į stotį</i>), bet pavėlavo ant autobuso (= <i>į autobusą</i>).
2. Reiškiant veiksmo atlikimo būdą, susijusį su paviršiumi: <i>Vaiką laikė ant rankų.</i>	Paprašė pakeisti batus ant mažesnių (= <i>į mažesnius; mažesniais</i>). Kraujospūdis 120 ant 80 (= <i>120 ir 80; 120 su 80</i>).
3. Su veiksmožodžiais <i>pykti, niršti, rėkti, bartis, širsti</i> žymint asmenį, kuriam skiriamas neigiamas veiksmas: <i>Supyko ant kaimyno.</i>	Batai ant aukštų kulnų (= <i>aukštais kulnais; aukštakulniai batai</i>). Atidėkim šį reikalą ant pirmadienio (= <i>pirmadieniui; iki pirmadienio</i>). Pakvietėme svečią ant pietų (= <i>pietų; pietauti</i>).

Prielinksnis **pas** vartojamas nurodant kieno nors buvimo vietą ar judėjimo kryptį. *Gyvenu pas tėvus. Einu pas draugą.*

Prielinksniai **apie, aplink** dažniausiai žymi vietą, aplink kurią judama, bėgama, apie kurią kažkas yra išsidėstę ratu. *Nusprendė leistis į kelionę aplink pasaulį.*

Prielinksniu **apie** žymimas apytikris laikas, kiekis, vieta. Jį vartojame norėdami nusakyti, apie ką galvojame, kalbame. *Mindaugo sugautas ungurys svėrė apie keturis kilogramus. Kiekvienas svajojame apie malonią šilumą.*

Prielinksnis **į** rodo kryptį į vidų arba apytikrį laiką. *Važiuosiu į miestą. Į vakarą pradėjo lyti.*

Prielinksnis **prie** vartojamas norint pabrėžti vietą netoli ko. *Žygio metu ilsėjomės prie ežero.*

Prielinksnis **dėka** paprastai vartojamas su asmenis žyminčių daiktavardžių ar įvardžių kilmininku kaip polinksnis (po linksnio einantis prielinksnis). *Tėvų (Jų) dėka baigiau mokslus.*

Polinksnis **dėka** nevertotinas veiksmo būdai, sąlygai, priešasčiai reikšti. *Didelių pastangų dėka (= **Didelėmis pastangomis; Labai stengdamiesi**) darbą baigėme laiku.* Kai kalbama apie blogą baigtį arba nepalankią būseną, priešasčiai reikšti polinksnis **dėka** keičiamas taip: *Jo dėka (= **Per jį; Dėl jo**) nukentėjau. Rūkymo dėka (= **Rūkydami**) jaunuoliai gadina sau sveikatą.*

1 Raskite sakinius, kur prielinksnis *ant* pavartotas klaidingai. Klaidas ištaisykite.

1. Vos šešerių metukų ji drąsiai sėdo ant žirgo.
2. Kai erelio pati atidarė duris, ant slenksčio ji išvydo tigrą.
3. Susitaupykite pinigų ant ekskursijos.
4. Kam baries ant katinėlio?
5. Jei ant palangės atskrido balandis ir šoka arba tupi, netrukus galite sulaukti svečių.
6. Važiuojam ant dviejų dienų į Vilnių.
7. Iš pradžių jie pykosi, bet ant galo susitaikė.
8. Keletą avių ugniagesiams teko išnešti ant rankų.
9. Mano brolis dirba ant sunkvežimio.

2 Nurašykite sakinius, parinkdami tinkamus žodžius ar žodžių junginius.

1. Mes viską (savo kailiu; ant savo kailio) patyrėme. 2. Buvo-me susitarę rinktis (ant geležinkelio stoties; geležinkelio stotyje). 3. Vaidas groja (keliais instrumentais; ant kelių instrumentų). 4. Išsikeičiau zlotus (į eurus; ant eurų). 5. Pirk (pas mane; iš manęs) uogų. 6. Maisto (ant šešių žmonių; šešioms žmonėms) turėtų pakakti. 7. Knygą pasiskolinau (iš Emilijos; pas Emiliją). 8. Pinigus moka du kartus (per mėnesį; į mėnesį). 9. (Prie progos; Progai pasitaikius) užėikite pas mus į svečius. 10. (Pas Ingą; Ingos) gražūs plaukai.

3 Parinkite ir įrašykite praleistus žodžius ar žodžių junginius.

1. ▲ pradėjo šuva loti. 2. Ji nerimavo ir jaudinosi ▲. 3. Kaip man nuvažiuoti ▲? 4. Labai skubu, noriu spėti ▲. 5. Nustatyta, kad kompiuteriniai žaidimai daro neigiamą įtaką ▲. 6. Šiemet išmokau groti ▲. 7. Senelei nebeužteko pinigų ▲. 8. Eilėraščių reikia išmokti ▲. 9. Susirgęs visada kreipiuosi ▲. 10. Sesuo paprašė pakeisti batus ▲.

*į mažesnius * apie vidurnaktį * pirmadieniui * į gydytoją vaistams * vaikų psichikai * gitara * dėl savo sesers į klasės draugų susitikimą * į autobusų stotį*

4 Ištaisykite prielinksnių vartojimo klaidas.

1. Vaikystėje visi labai mėgome žaisti į slėpynes. 2. Reikia skirti daugiau dėmesio į sveikos gyvensenos įgūdžių lavinimą. 3. Tas gražias gėles jis pirkto pas gatvės prekeivį. 4. Užėik rytoj, nes dabar pas mane visai nėra laiko. 5. Prie progos aptarsime šiuos reikalus. 6. Kodėl kasdien reikia priminti apie tavo pareigas? 7. Tėvų elgesys visada daro įtaką į vaikus. 8. Prie aukštos temperatūros reikia gulėti lovoje. 9. Mes viską ant savo kailio patyrėme. 10. Tik didelių pastangų dėka ji pajėgia išstarti keletą suprantamų žodžių.

JUNGTUKO REIKŠMĖ IR VARTOJIMAS

Jungtukas yra nesavarankiška, nekaitoma kalbos dalis, kuri jungia sakinio dalis arba sakinius.

Pvz.:

Mergaitė stovėjo ir šypsojosi (jungia du vienaarūšius tarinius).

Artinosi rytas ir aušra nušvietė padangę (jungia savarankiškus sakinius į vieną sudėtinį).

Jungtukai ne tik jungia sakinio dalis ar sakinius, bet dažniausiai rodo ir tam tikrus jų reikšmės santykius, pvz.: *Melagis pasaulį pereis, **bet** nesugrįš* (priešprieša). *Metas tau važiuoti namo, **nes** ilgokas kelias* (priežasties santykis). ***Kai** tik jis pasirodys, pasakysiu jam visą teisybę* (laiko ryšiai).

Pagal tai, kokio savarankiškumo sakinius jungia, jungtukai skirstomi į **sujungiamuosius** ir **prijungiamuosius**.

Sujungiamieji jungtukai *ir, o, bet, arba, ar, tačiau, tad, taigi, tik, nei* jungia vienaarūšes sakinio dalis arba savarankiškus, klausimais nesusijusius sakinius. *Važiavome geru, **bet** kalnuotu vieškeliu*.

Prijungiamieji jungtukai *kad, jog, ar, kol, jei, jeigu, nes, kadangi, nors, vos, lyg, tarsi, tartum* ir kt. jungia priklausomus sakinius, kurie paprastai atsako į sakinio dalių klausimus. *Niekad nemaniau, **kad** galima taip pasiilgti namų*.

Jungtuko funkcijas sakinyje dažnai atlieka kai kurios dalelytės (*ar, nei, tarsi, tartum, tegul, tik, vos, lyg, nors*). Prielinksniu ir jungtuku gali būti *iki* ir *ligi*, jaustuku ir jungtuku – *o*. Norėdami nesupainioti jungtuko su dalelyte, prielinksniu, jaustuku, turime žiūrėti, ar žodis atlieka jungimo funkciją (ar jungia sakinio dalis bei sakinius). Pvz.: *Ieškokite teisingo, **o** ne tiesaus kelio*. – jungtukas. ***O**, paklausykit vakarais, kai marių bangos nerimauja*. (M.) – jaustukas.

ĮSIDĖMĖKITE:

Nevartokite jungtuko *jei* (*jeigu*) su bendratimi sąlygai reikšti, pvz.: *Jeigu kalbėti (= Jeigu kalbėsime; Kalbant) atvirai, netikiu, kad jis pasitaisys.*

Jungtukas *kad* su bendratimi netinka tikslui reikšti, pvz.: *Kad apsisaugoti (= Kad apsisaugotume; Norėdami apsisaugoti) nuo gripo, turime pasiskiepyti.*

Nevartokite dalelytės *gi* jungtukų *o, bet, tačiau* reikšme, pvz.: *Nubėgome į trobą. Gi (= O; Bet; Tačiau) jo čia nėra.*

- 1 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides. Pabraukite jungtukus.

Turguje

Miesto turguje visko tiek daug, kad aprai*sta akys ir apkursta ausys. Čia net pamiršti, kas pats esi, iš kur atvaž*vai. Žmonės juda kaip skru*dėlės skru*dėlyne – ir tarp ankštai sugrūst*vežim*, ir ilga gatve, besileidž*nčia į kalną, ant kurio stūkso didžioji bažnyč*. Miestiečiai skiriasi nuo kaimieč* – gražiau apsirengę, batuoti ir vaikštinėj* sau be jokio darbo. Jie raukydamiesi ragauja iš kaimo atve*tas g*rybes: šaukštais kabina grietinę, lauž*sūrius, derasi dėl kainos ir vis peikia. Kvep*dulkėmis ir obuol*s, kuriais u*versti vežimai. O kai įsiklausai į nenutrūkstant* daugyb*s balsų gausmą, tai ir nebegirdi visai nieko.

R. Kašauskas

- 2 Panaudodami tinkamus jungtukus, du sakinius sujunkite į vieną.

1. Saulė nusileido. Vyrai grįžo namo. 2. Praėjo penkeri metai. Sesuo nesirodė. 3. Julija įėjo į namus. Niekas jos nepastebėjo. 4. Ji tylėjo. Aš nieko nesakiau. 5. Saulė jau buvo pakrypusi į vakarus. Aš grįžau iš miško. 6. Baigėsi pamokos. Mes neskubėjome namo. 7. Juodi debesys nuslinko. Lietus

nesiliovė. 8. Mantui nusibosta didmiestis. Berniukas norėtų gyventi kaime.

Pavyzdys. Kadangi saulė nusileido, vyrai grįžo namo.

- 3** Parinkite ir įrašykite tinkamus jungtukus ir jungiamuosius žodžius.

Labas ir sudie

Norėdami patyrinėti, ▲ žmonės susitinka ir atsisveikina, nuvykome į Vilniaus tarptautinį oro uostą. Paklausite, ▲ būtent ten, ▲ ne į geležinkelio ▲ autobusų stotį? Todėl, ▲ traukiniai ▲ autobusai šiais laikais yra įprastas dalykas, ▲ jais išvykstančius retai išlydime, ▲ štai lėktuvas – kas kita. Jis dažniausiai reiškia kur kas tolimesnę kelionę. Nepaisydami mokslininkų statistikų ▲ kitų tarnybų pateikiamų duomenų, ▲ važiuojant automobiliu avariją patirti kur kas didesnė tikimybė nei ore, lipdami į lėktuvą mes nervinamės. ▲ jei koks gedimas? ▲ jei vėl bagažo skyriuje kokia pelė, ▲ ieškos dvylika valandų ir neleis lėktuvui pakilti?

R. Žaržojutė

*ar * ir * kaip * kad * kodėl * kurios * bei * o*

- 4** Nurašydami sakinius, pasikartojančius jungtukus, kur galima, praleiskite arba pakeiskite sinonimiškais.

1. Bet štai vieną dieną iškrito pirmas sniegas, bet po kelių dienų jo jau buvo pilna visur. 2. Nenoriu, kad mama sužinotų, kad aš negrišiu. 3. Simas, išgirdęs, kad Vaidas jį nori paskusti auklėtojai, nenorėjo tikėti, kad draugas taip galėtų pasielgti. 4. Ir pirmas ledas upę apdengė. Ir vieną šaltą žiemos rytą dėdė Tomas išsiruošė pažvejoti. 5. Jei būtum rimtai kalbėjęs, jei būtum apie tai anksčiau užsiminęs, gal būčiau tekėjusi už tavęs. 6. O žmonės kad pliekė vilką, net uodega nutrūko. O vilkas liko be uodegos.

- 5** Baikite rašyti sakinius.

1. Mums reikėtų susitikti, kad ▲. 2. Jeigu aš tau nepaskambinčiau, ▲. 3. Jie džiaugėsi, kad ▲. 4. Jei tu norėsi, ▲. 5. ▲

kad pasveikintume jus ir jūsų šeimą. 6. Kažin kur žaibavo, bet ▲. 7. Būkite atidesni, nes ▲.

Pavyzdys. Mums reikėtų susitikti, kad galėtume ramiai aptarti fizikos konkurso sąlygas.

6 Patarlėse įrašykite praleistus prielinksnius ir jungtukus.

1. Žodžiu – ažuolus varto, darbu – ▲ skiedros nepakelia.
2. Tinginys ▲ darbo paskutinis, ▲ prie valgio pirmutinis.
3. Darbas yra gyvenimo druska: jisai ne tiktai saugo ▲ sugedimo, ▲ duoda ir skonį.
4. Atsargi kalba ▲ pikto žmogaus apsaugo.
5. Baimė ▲ meile drauge nevaikščioja.
6. Žmogaus gyvenimas ▲ ledą slidesnis.
7. Arklį pažinsi ▲ dantų, žmogų – ▲ kalbų.
8. Būk darbštus, kaip skruzdėlė, ▲ tvarkingas, kaip bitė.

7 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides. Prielinksnius pabraukite vienu brūkšniu, jungtukus dviem.

Bajoro duktė jau ruošėsi gulti, kai sode pasigirdo niekuomet negird*ta daina. Ji pribėgo prie lango ir jį prav*rė, kad galėtų pamatyti daininink*. Mergina tikėjosi, kad čia dainuoj* koks nors kunigaikštis ar grafas, atvykęs į sod* jos palinksminti. O kaip nusivylė, kai pamatė, kad puikus dainininkas – ne koks didž*nas, bet paprastas jos tėvo sodin*nkas. Ji nusuko akis nuo vaikinio, u*trenkė langą ir aukštai pakėlusi graž* galvą i*didžiai nuėjo į savo kambarį.

Lietuvių pasaka

8 Nurašykite sakinius, parinkdami tinkamus žodžius ar žodžių junginius.

1. (Kad laimėti; Kad laimėtume) varžybas, reikia daug treniruotis.
2. (Kad išvengti; Norėdami išvengti) infekcinių ligų, prieš valgį plaukime rankas.
3. Mes grėbėme lapus, (gi; o) mergaitės tvarkėsi viduje.
4. (Kad pasiekti; Kad pasiektume) užsibrėžtą tikslą, turime daugiau dirbti.
5. Nubėgome

į paupį, (bet; gi) jo ir čia nebuvo. 6. (Jei tikėsime; Jei tikėti) psichologais, tik laimingi tėvai gali užauginti laimingus vaikus. 7. (Kad priimti; Norint priimti) galutinį sprendimą, reikia dar pasitarti su specialistais.

VI. GYVENU NE VIENAS

Liutauras Degėsys

Vasaros paukštis

Baltas vasaros paukšti,
Paukšti dienos gražume,
Tu manęs dar palauki –
Pasiimk ir mane!

Žydinčio medžio pavėsy
Tau apsisuko galva,
Aš tave palydėsiu,
Kelkis, paukšti, eiva.

Per užsnūdusį sodą
Bėkim, lėkim greta,
Kelią tykiai parodys
Mums upelė greita.

Paukšti žiedų pavėsy,
Paukšti dienos gražume,
Paukšti, skrendas į šviesą,
Pasiimk ir mane!

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokius vaizdus regėjote, skaitydami eilėrašį?
- 2 Ką pasako eilėraščio pavadinimas?
- 3 Su kuo kalbasi lyrinis herojus? Apie ką?

- 4 Kokius jausmus ir mintis jums sukėlė eilėraštis?
- 5 Kurios eilėraščio eilutės rimuojasi?
- 6 Raskite eilėraštyje metaforą.

Liudas Dovydenas

Žvaigždžių skaitymas

Ištrauka iš apysakos „Naktys Karališkiuose“

Antrą dieną po pietų netikėtai užklupo lietus. Vartėm vakarykščiai nupjautą šieną, netoliese mūsų šieną vartęs Mikutis Lankelis ėmė švilpauti. Tai dėdė ir subarė, girdi, lietų prišvilpsi, Mikuti.

Taip ir buvo. Nuo vakarų iš už miško ūmai išsivertė toks papilkęs debesiukas kaip geras sermėgos¹ skvernas. Lyg ir suko jis Steponių kaimo pusėn, bet ar jam galva apsisuko, ar tas Mikučio švilpiniavimas, – tas sermėgos skvernas užsiritu stačiai ant Karališkių. Ir kad pradės lyti, kad jau ims telžti² čiurlėmis³!

Manėm, kad tas netikėtas debesiukas, išsipliaupęs, kiek jam patinka, nukeliaus savo keliais, ir mes vėl imsime džiovinimo, pjovimo. Bet kur tau, paskui jį atsekė visai juodas debesis, ir šis jau visai atsidėjęs ėmė lyti. Ir valandą, ir dvi, kol atėjo naktis.

Mes visi, dėdė, Simonas, Jokūbas, Emiliutė ir Kristina, sulindome į būdą, Jokimo ir mano padarytą. Kas neturėjo būdos, lindo po krūmais, šieno prisimetę į vidų, gulė po ratais.

Kai aptilo lyti, aš nuėjau prie miško įlinkimo, kur Mikučio dvi seserys ir motina užsikūrė ugnį ir virėsi vakarienę, miltų kukulius ir ant keptuvės lašiniuose kepė duonos riekutes.

¹ Sermėga – viršutinis vyrų ir moterų pilko, rudo ar balto milo drabužis, ilgumo iki kelių.

² Telžti – smarkiai lyti.

³ Čiurlė – čiurkšlė (srovė).

Mikutis, atsitūpęs klusniai, nuo ugnies užkaitusiu veidu, laukė riebios duonos. Aš artėjau seilę rydamas, nes visam plačiam plote, drėgnam ore po lietaus kvėpėjo ruginė duona lašinių kvaptyje⁴.

Mikučio motina, žila jauna moteris, pasodino prie ugnies ir ant delno dėliojo mums kiek praušusias duonos riekutes.

Mikutis plepėjo, kaip ta miltienė, verdanti juodame puode. Aš iš pirmo susitikimo prisirišau prie Mikučio. Jis ėjo tryliktus, už mane trejais metais vyresnis, bet buvo žemesnis ir plonas kaip vijurkas. Jo rieta nosis buvo strazdanota, aukšta kakta taip pat nužerta pilkšvai gelsvais šlakais, o jo plaukai žibėjo variu, sukdamiesi apie ausis, kurios buvo didelės ir atvėpusios⁵. Jo viena koja buvo kiek trumpesnė, bet kai jis visada riedėte riedėdavo, tai tu, žmogau, ir nepastebėsi. Jo keturios seserys viską aptriūsdavo⁶, tai jis sau turėjo gražaus laiko ir vis sakėsi, kad dar nebaigęs skaičiuoti žvaigždžių.

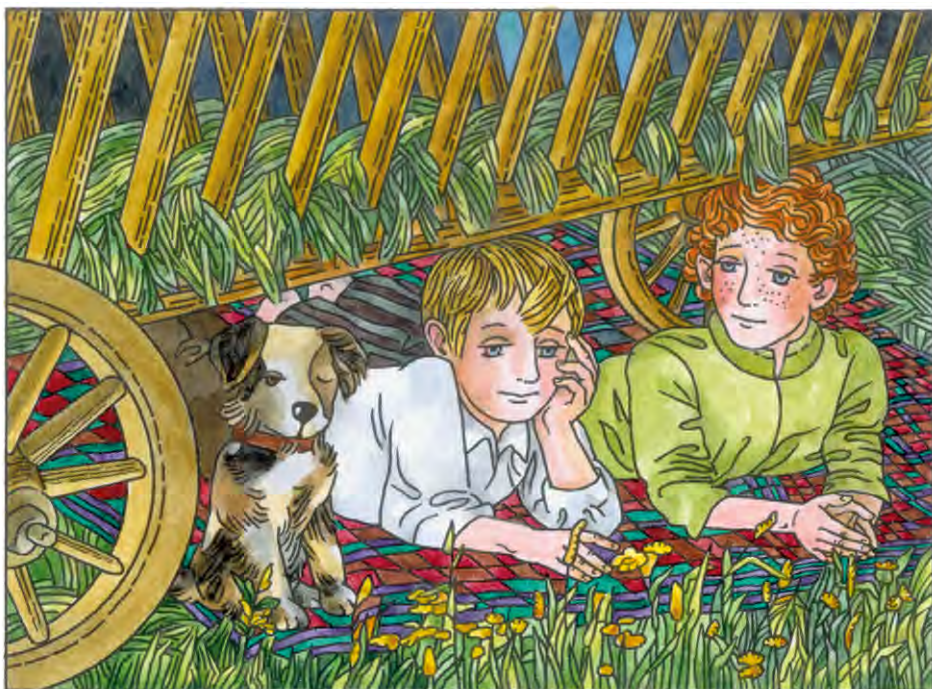
Kai pavalgėm keptų duonos riekučių, mudu sugulėm po vežimu, kurio dugne buvo primesta neišdžiūvusio šieno, – stogas nuo saulės ir lietaus. Ant žemės buvo paklota vilnoniai užklotai, pagalvės, kur rangėsi ir jų mažutis šuniukas Pipsis. Toks margas ir viena akim aklas, bet jau kibus kaip pipiras. Tik labai gražiai prašomas Pipsis leido ir man kojas pakišti po vežimu ir, pasirėmus ant rankų, žiūrėti į padangę, kur buvo daug skaisčių žvaigždžių, kokios būna po lietaus.

– Aš jau visą šiaurę suskaičiau, – prabilo Mikutis, savo labai galias žalias akis įsmeigęs į pietų dangaus pusę. – Tu gali suskaičiuoti, jei netiki, – jis man paduoda ilgą virvutę, sumazgytą daugybe mazgelių. – Kai aš suskaitau šimtą žvaigždžių, tai vieną mazgelį sumezgu. O kai šimtą mazgelių turiu, tai užmezgu vieną didelį mazgą, ir jis yra žvaigždžių šimtas šimtų. Ar tu tai gali suprasti?

⁴ Kvaptis – kvapas.

⁵ Atvėpusios – atlinkusios.

⁶ Triūsti – dirbti, darbuotis.

Aš suskaitau du šimtu mažų mazgelių ir dvidešimt devynis didelius. Tai tiek jau suskaityta Mikučio žvaigždžių.

– Matai šitą lanką, – rodo Mikutis iš blindės⁷ sulenktą puslankį. – Tai aš jį velku per dangų ir skaitau žvaigždes. Be tokio lanko tai viskas labai susijaukdavo. Kad tu būtum geras, tai tu man padėtum skaityti.

Kai aš paklausiu, kodėl jis nori žvaigždes suskaityti, Mikutis atsako:

– Praėjusią žiemą Šedys paklausė skerdžių Vaitiekų, – tas, ką turi šimtmetį kalendorių ir gali Bibliją skaityti, – tai Vaitiekus nežinojo, kiek yra žvaigždžių. Ir jis prasižiojo, kad nieks negali suskaityti žvaigždžių. Tai aš pasakiau, kad aš suskaitysiu. Bus darbo, bet gal netrukus aš Vaitiekui nublokšiu po kojų visus mazgus ir mazgelius, ir tegu jis žino, kad aš suskaičiau. Tai bus juoko. Ar ne?

⁷ Blindė – gluosnių rūšis.

Mikutis skaito žvaigždes ir iš reto pasakoja apie paparčio žiedą, kurio jis norįs rytoj ieškoti visam plačiam miške. Jis taip įsileidžia pasakoti apie paparčio žiedą, kad ir skaityti žvaigždes užsimiršta. Ir staiga pašoka:

– Argi aš ne kvaišena paskutinis! Nagi, kai mes rasim paparčio žiedą, tai mes viską žinosim! Viską: ir marių gilumą, ir dangaus aukštumą, ir kiek žvaigždžių yra visam skaisčiam danguje. Mes žinosim, ką žmonės galvoja, kaip jie atrodo, kai guli lovoje po patalais, mes matysime per sieną, per miško medžius ir kalnus matysime žvėrį, paukštį, mašaliuką. Ar tai nebus gerai?

Taip, tai bus tikrai gerai. Abu atsigulam aukštiekninki ir pro ratų kraštinę matome dangaus žvaigždes, toli aukštybėse spindinčias. Ir jų ten gal tūkstančių tūkstančiai, visokio mirgėjimo, visokio dydžio, kaip sako Vaitiekus.

Mikutis atsidūsta, pasikaso pakaušį ir vėl žiūri į dangaus platybes.

– Va, tu žinai, kai aš rasiu paparčio žiedą ir viską galėsiu, ir viskas bus man, tai aš pirksiu auksinius batus ir iš karvelio plunksnų pasidarysiu sermėgą. Tu gali dabar spėti, kur aš keliausiu, ką aš darysiu?

Aš visaip spėliuju, bet kurgi tu atspėsi Mikutį, kuris viską žino, taip nuostabių dalykų sugalvoja.

– Aš ir tau įtaisysiu auksinius batus ir žąsino plunksnas, – kalba Mikutis, akimis nusekdamas ant Sūrmaišelio nukritusių žvaigždę. – Su tais auksiniais batais mes skrisime ant tolimos žvaigždės, kuri ten ant dvišako beržo viršūnės plazda. Ant tos tolimos. Kodėl auksiniai batai? Nagi, brolyti tu mano, ant auksinės žvaigždės negali užsirioglinti kaip koks girtuoklis ar kūtvėla, tu turi būti su auksiniais batais, su lengvais švariais plunksnų rūbais apsisiautęs. Ir tave ten, ant žvaigždės, priims kaip protingą, apsukrų vyrą, ko gero, gali pakviesti tave ant karaliaus sosto. Ir tau bus ne gėda sėdėti ant sosto, gal net šalia karalienės ar karalaitės. Bet tu, vyre, dar nežinai, ką reik daryti, kai tave pasodina greta karaliaus?

Ne, aš to nežinau, nes man dar neteko būti greta karaliaus.

– Tu nežinai, Vaitiekus pasakojo apie narsų kareivį Petrą, kuris buvo greta karaliaus, kurį paklausė, kuris atsakė ir kuris pasidarė karaliumi ir vedė karalaitę. O kodėl taip atsitiko?

Bet aš prašau papasakoti apie narsų kareivį Petrą, nes man neteko girdėti, nesgi aš esu ne šio kaimo ir tik porą kartų mačiau skerdžių Vaitiekų.

– Tai gerai, tu dabar gali išsitiesti, nes mūsų Pipsis išbėgo kažin kur palakstyti. Tai tu dabar klausyk. Atėjo kareivis Petras prie miesto vartų, o ten karaliaus sargyba stovi ir neleidžia. Tai kas daryti. Jis pasikaso pakaušį ir sako: „Aš noriu matyti karalių.“ Tai kareiviai ir klausia: „O ko gi tu nori nuo karaliaus?“ Petras, daug svieto matęs ir keliavęs, atsakė: „Esu aš kareivis Petras, dvidešimt aštuonerius metus nešiojau kardą ir iš kareiviškos kišenės duonos trupinius valgiau.“ Ir Petrą nuvedė pas karalių, o karalius buvo labai aršus⁸. Jau kad pažiūrės į Petrą, jau kad nusmelks! O Petras, svieto matęs, tai jis ir sakys: „Ciesoriau didis, aš turiu tau ką pasakyti. Kai ką, ko tu nežinai.“

Ir dabar Mikutis apsako, ką narsus kareivis Petras pasakė:

– Buvo tai trys dalykai: „Ko negali sunaikinti ugnis, kas greičiausiai skrenda ir ko nesudildo laikas motinos širdyje?“ Paklausė Petras karalių, bet ir karalius buvo ne iš maišo iškratytas, tai jis išsisuko, tardamas: „Narsus kareivi Petrai, tu esi mano svečias, tu esi pavargęs, tai tu turi pailsėti, o vėliau, kai pailsėsi, mes pasikalbėsime.“

Ką darys Petras, jis nuėjo gulti. Jį labai minkštai paguldė, nes karalius miega net ant trijų pagalvių, tai tiek ir Petru davė. Bet Petras buvo nekvailas kareivis, tai jis guli užsimerkęs, miegančiu dedasi, bet galvoja, kas bus ryta, nesgi ir karalius duos klausimus.

Tuo metu karalius susišaukė savo valstybės vyrus galvočius ir gudruolius, ir visi sprendė, kaip atsakyti į kareivio Petro klau-

⁸ Aršus – smarkus, piktas.

simus. Barzdoti, galvoti, visokie svieta vaikšteivos⁹ susimetė apie karalių, bet nesurado atsako į Petro klausimus.

„Gudrus kareivis, o man bus labai nekas, jei aš jam neatsakysiu”, – kalbėjo karalius. Ką daryt?

– Nagi karaliaus gudročiai sugalvojo, jie būtų ne gudročiai, jei nesugalvotų, – pasakojo Mikutis. – Nagi keli gudročiai nemačiomis palindo po kareivio Petro lova ir jiems gerai išėjo, nes per miegus Petras prasitarė atsakymus. Ir kai rytojaus dieną susirinko prie karaliaus sosto, karalius Petruai atsakė. Spėk, ką atsakė?

Visaip spėliuju, bet kur tau atspėti. Ir Mikutis šypsosi savo šlakuotu veidu, jam, matyt, gera, kad aš neatsakau.

– Tai ot, vyre, su karalium reik mokėti, aš tai žinau, nes man mama papasakojo. Ir štai karalius atsako: „Laiko negalima sugadinti ugnyje, greičiausiai skrenda mintis, laikas negali sunaikinti motinos meilės.” Tai ir buvo atsakymai į Petro klausimus. „Teisybė, karaliau, nors ir karalius esi, bet galvą turi, ne tik karūną”, – atsakė narsus kareivis Petras. Tada ir Petras turėjo atsakyti į tris karaliaus užklausimus. Tai ir paklausė karalius: „Kas yra vertingiausia mano valstybėje, kas niekad nenusileidžia mano valstybėje, kas geriausiai šveičia kardą?”

Susimąstė kareivis Petras, net jo kakta raukšlių pančiais susiraizgė. Tai ne juokai, su karalium reik mokėti.

– Petras atsakė, gerai atsakė, – pasakoja Mikutis. – Petras paėmė taurę vyno ir tarė: „Išgerkim už geriausią daiktą karaliaus valstybėje, tai, taip sakyti, išgerkim už darbo rankas.” Ir tai buvo atsakymas į pirmąjį klausimą. Ir karalius patvirtino, kad ir arklas, ir pasėtas grūdas, ir karūna ant karališkos galvos padaryta darbo rankų. Matai, Petras pataikė atsakyti! – džiūgauja Mikutis, pasidėjęs galvą ant abiejų rankų. – Bet pasakyk, koks turi būti antras atsakymas?

Aš visaip spėliuju, bet nepataikau.

⁹ Vaikšteiva – bastūnas, kas vaikštinėja be darbo.

– O Petras žinojo ir pasakė karaliui: „Tavo valstybėje, karaliau, niekad nenusileidžia vargas.“ Baisiai persigando visi karaliaus tarnai ir tarnaitės, bet karalius atsakė, kad tai tikra tiesa, nes jo šalyje saulė teka ir leidžiasi, bet vargas nuo saulėlydžio iki užtekėjimo gyvena jo šalyje. O į trečią klausimą Petruui buvo vieni niekai atsakyti, nes jis buvo narsus kareivis, tai jis ir atsakė: „Narsa geriausiai šveičia kardą.“

Man dar ilgai pasakoja Mikutis apie tai, kaip narsus kareivis Petras labai patiko karaliui, kaip už jo išleido dukterį ir kaip gražiai karalius baigė savo dienas, atidavęs kardus ir žagres kareivio Petro valdymui.

až

nupjautą atsitūpęs saulėlydžio skaisčių
žąsino matęs keliavęs leidžiasi ugnyje

Klausimai ir užduotys

- 1** Kada ir kur vyksta pasakojimo veiksmas?
- 2** Kas yra pagrindiniai ištraukos veikėjai? Kuriuo asmeniu pasakojami įvykiai?
- 3** Šioje ištraukoje rašytojas daugiausia pasakoja apie Mikutį. Ką apie jį sužinojote? Kuo jis ypatingas? Kaip atrodė?
- 4** Kodėl Mikutis nusprendė suskaičiuoti visas žvaigždes? Ar pavyks berniukui jas suskaičiuoti?
- 5** Kodėl Mikutis sakė, kad skristi į žvaigždes reikia tik su auksiniais batais ir plunksnų rūbais?
- 6** Dar kartą perskaitykite ir pasekite pasaką apie narsų kareivį Petrą.
- 7** Kokias mįsles užminė Petras karaliui? Raskite tekste ir perskaitykite atsakymus. Kaip į šiuos klausimus atsakytute jūs?

- 8 Paaiškinkite, kodėl karaliaus valstybėje vertingiausias daiktas yra darbo rankos.
- 9 Raskite tekste sakinių su palyginimais. Nurašykite juos, palyginimus pabraukite.
- 10 Paaiškinkite posakį „ne iš maišo iškratytas“.
- 11 Parašykite Mikučio charakteristiką. Pasistenkite įterpti ir rašytojo sukurtą berniuko išvaizdos aprašymą.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pasidomėkite, kaip atrodė šienapjūtė seniau. Suraskite šienapjūtės dainų. Kas jose apdainuojama?

Romualdas Lankauskas

Kelionė aitvaru anapus Didžiojo miško

Ištraukos

Gal jūs nepažįstate Ramūno ir Rūtos, bet aš juos gerai pažįstu. Mūsų miestelyje nebuvo nė vieno, kuriam nebūtų tekę su jais susidurti ar ką nors apie juos girdėti. Ramūnas dar buvo vadinamas Erelio plunksna (galbūt todėl, kad vienu metu smarkiai skaitė knygas apie indėnus), o Rūta – Pepe Ilgakojine (galbūt to-

dėl, kad buvo smarkiai išdykusi ir vis prasimanydavo įvairiausių išdaigų, kartais gana kvailų, ir jūs patys tuo įsitikinsite, kai pasakysiu, kaip ji elgdavosi).

Štai, pavyzdžiui, Rūta, užuot perėjusi kelią, kai automobilis būdavo pravažiavęs, iššokdavo prieš pat jo nosį, ir išsigandęs vairuotojas turėdavo staigiai stabdyti, vos neatsitrenkdamas nosimi į priekinį stiklą. Dažnas labai įpykdavo dėl tokių netikėtų pokštų, imdavo piktai bartis ir grūmoti. Kai kas, iššokęs iš mašinos, net vytiis mėgindavo, norėdamas iškaršti jai kailį. Bet pavyk vėją laukuose! Rūta liovėsi šitaip kvailiojusi tik tada, kai kartą per plauką nepakliuvo po automobilio ratais ir pati labai išsigando.

Bet ne apie tai bus toliau kalbama, o apie Ramūną ir jo aitvarą.

Mat Ramūnas buvo labai pamėgęs daryti aitvarus ir leisti juos pavėjui. Ta aistra galop jį visiškai užvaldė: ištisas valandas, kai turėdavo laisvo laiko, darydavo aitvarus, klijuodavo juos iš plonų sausų medžio juostelių ir popieriaus ar kitų medžiagų. Na jis stačiai pakvaišo dėl tų aitvarų. Ir kokių tik nepagamindavo, – didelių ir mažų, baltų ir išmargintų įvairiausiomis spalvomis!

Jis nekantriai laukdavo vėjuotų dienų, kad galėtų aitvarus leisti į orą. Vėjas pasičiupdavo juos, pakeldavo aukšty, imdavo blaškyti į visas puses ir nešti greitai plaukiančių debesų link, o Ramūnas, laikydamas rankoje ilgą aitvaro uodegos galą, bėgdavo iš paskos, nesitverdama džiaugsmu. Jam tai būdavo pačios smagiausios valandėlės. Jo plačiai atmerktos akys žibėdavo, ir jis, užvertęs galvą, ilgai žvelgdavęs į dangų, kur plazdėdavo vėjo nešamas aitvaras.

Vieną giedrą sekmadienio popietę jis pasakė Rūtai, gyvenusiai kaimynystėje:

– Aš pasidarysiu tokį aitvarą, su kuriuo bus galima skristi. Ir tada nulėksiu anapus Didžiojo miško pasižiūrėti, kas tenai yra.

Rūta gardžiai nusijuokė, tai išgirdusi.

– Et, niekus šneki.

– Be reikalo tu juokiesi. Greit įsitikinsi, kad aš sakiau tiesą. Va imsio ir tau įrodysiu.

– Ne, tai neįmanoma, – nesiliovė tvirtinusi Rūta.

– Neįmanoma? Tik jau ne man. Aš žinau, ką kalbu.

– Čia jau gryna tavo fantazija, – nusišaipė Rūta ir paniekinaimai numojo ranka.

– Be fantazijos žmogus nieko negali, – atrėžė jai Ramūnas. – Kai aitvaras bus gatavas, aš tau jį parodysiu. O dabar dink iš akių ir man netrukdyk.

Rūta nebūtų Rūta, jei nepaleistų miestelyje gando, kad Ramūnas ketina pasidaryti ne paprastą aitvarą, bet kažkokį ypatingą, kuris pajėgtų jį nuskraidinti anapus Didžiojo miško, kur niekas iš vaikų nebuvo apsilankęs ir nežinojo, kokie žmonės tenai gyvena. Bet gal jų nebuvo? Gal toje vietoje plytėjo¹ dykynė ar telkšojo didžiulis ežeras? Gal vien laukiniai žvėrys bėgiojo? Jaunesnioji Rūtos sesutė buvo įsitikinusi, kad ten medžių drevėse gyvena linksmi žmogeliukai stambiomis nosimis, mintantys riešutais, uogomis ir kažkodėl dar brangiausiais ir gardžiausiais šokoladiniais saldainiais.

Spėlioti galėjai kiek tinkamas. Vis dėlto kokia nauda iš to, jei pats savo akim neregėjai ir girdėjai tik visokias keistas kalbas, dažnai didžiai prieštaringas ir neaišku ko vertas?

Tuo tarpu Ramūnas tuoj pat įniko daryti ypatingą aitvarą, praleisdamas prie jo dienų dienas. Buvo vasaros atostogų metas, laiko jis turėjo pakankamai, todėl ir aitvaras per kelias smarkaus darbo savaites buvo baigtas. Ramūnas taip atsidėjęs plūkėsi prie aitvaro, kad jo niekas nebesutikdavo nei miestelyje, nei paežerėj besimaudančių vaikų būry. Be abejo, ne tas jam dabar rūpėjo.

Kai Rūta išvydo Ramūno aitvarą, ji net apstulbo: aitvaras buvo toks didelis, į nieką nepanašus, kad nežinojai, su kuo jį palyginti. Nebent su kažkokiu keistu paukščiu ar šiaip nematytu neregėtu padaru, kokius įmanoma tik susapnuoti. Jis buvo sudurstytas iš daugybės popieriaus ir plonos medžiagos gabalų. Kiekvienas iš jų švietė skirtinga spalva ir mirgėjo visokiais piešiniais, tad iš

¹ Plytėti – būti plačiai nusidriekusiam.

tiesų atrodė ne šios žemės padaras, gal veikiau atklydęs čia iš kitos planetos.

Rūta įsikando dailiai supintos kasos galą ir ėmė jį kramtyti – ji visada taip darydavo, būdama gerokai susijaudinusi.

– Na, ką dabar pasakysi? – išdidžiai paklausė Ramūnas.

– Nemaniau, nemaniau... – sulemeno ši. – Tik pamanyk! Kas galėjo įsivaizduoti... Kada tu skrisi?

– Greit, – tarė Ramūnas. – Palauksiu, kol pakils stipresnis vėjas, ir tuoj leisiuosi į kelionę anapus Didžiojo miško.

– O mane ar paimsi kartu?

Rūtai labai rūpėjo atsidurti anapus Didžiojo miško, nes nė sykio nesilankė ten, ir pamatyti, kokie už jo miesteliai ar miestai, apie kuriuos žmonės įvairiausiai kalbėjo ir spėliojo.

– Nežinau, – ėmė truputį pūstis Ramūnas. – Gal paimsiu, jei vietos užteks.

Jis parodė į krepšį keleiviams, pritvirtintą prie aitvaro uodegos, bet Rūta jau buvo supratusi, kam jis skirtas.

Dienos, lyg tyčia, pasitaikė saulėtos ir ramios, nepūtė nė menkiausias vėjelis, todėl jie nekantravo, laukdami vėjo. O jo kaip nebuvo, taip nebuvo. Aitvaras gulėjo daržinėje, kad jo kartais nesulytų užėjęs lietus, nors lietaus sunkiai galėjai tikėtis: dangus buvo giedras ir vaiskus².

Tik po geros savaitės medžių lapai ėmė smarkiai virpėti, ir danguje atsirado baltų debesėlių. Vėjas tolydžio kilo, stiprėjo, ir debesys vis greičiau skriejo dangumi virš aukštųjų žalių kalvų.

Tas be galo nekantriai lauktas laikas pagaliau atėjo. Reikėjo ruošti skrydžiui. Jie nutempė aitvarą ant pačios aukščiausios kalvos ir pritvirtino prie medžio, kad vėjas netyčia jo nepasičiuptų ir nenuneštų. O vėjas buvo palankus, nes pūtė į Didžiojo miško pusę.

Ramūnas liepė Rūtai pasiimti truputį maisto ir vandens, bet ji dar pasiėmė ir seną savo lėlę, gulėjusią sandėliuke tarp nereič-

² Vaiskus – skaidrus, permatomas.

kalingų rakandų jau bene trečius metus, sakydama, kad ją staiga prisiminė ir norinti turėti su savimi drauge, – taip jai būsią ramiau toje pavojingoje kelionėje, juk nežinia, kas ir kada gali atsitikti.

Labiausiai jaudinanti buvo ta akimirka, kai Ramūnas atrišo aitvaro uodegą su pintine, kai aitvaras, vėjo pagriebtas, ėmė kilti vis aukštyr ir aukštyr į padangę, iš pradžių vilkdamas pieva pintinę. Bet netrukus ji jau nesiekė žemės. Tarpelis, skyręs juos nuo pievos, vis didėjo, ir aitvaras lėkė tolyn, palikdamas užpakaly kalvą.

Rūta iš susijaudinimo buvo it žado netekusi, Ramūnas taip pat.

Iš tiesų aitvaras tebekilo į padebesius. Stiprus vėjas nešė jį dideliu greičiu.

Vėjas švilpė ausyse, akys ašarojo. Ir išgąstis jau buvo praėjęs.

Tiesą pasakius, nebuvo kada būgštauti, nes labai norėjosi darytis į šalis, o kaip nesinorės, jei nepaprastai toli buvo matyti, jei

apačioje plytinti žemė su ežeru, upe ir upeliūkščiais, su laukais, kalvomis ir pievomis atsiskleidė prieš juos stulbinančiu, tiesiog kvapą gniaužiančiu grožiu.

Nešami vėjo, jie pasiekė Didįjį mišką, kuris žaliavo apačioje plačiai ir toli nusidriekęs. Paukščių būriai, gal aitvaro pabaidyti, kilo aukštyn iš jo ir pulkais iš paskos lydėjo aitvarą, nors jiems sunkiai sekėsi neatsilikti, – taip greitai aitvaras lėkė.

Užtat keliautojai netruko perskristi Didįjį mišką, ir tada suprato atsidūrę kitame krašte, visai nepanašiam į tą, iš kurio buvo pakilę į aukštybes; kur nepažvelgtum, visur kyšojo smarkiai rūkstantys fabrikų kaminai, neapsakoma daugybe kelių zujo nesuskaičiuojami automobiliai, aukštyn stiebėsi didžiuliai betoniniai namai. Baigiantis miškui, jie pamatė, kad medžiai buvo pa juodę ir be lapų, – todėl labai stebėjosi.

Vėjas silpnėjo.

Žmonės gatvėse sustodavo ir baisiausiai nustebę žvelgdavo aukštyn į aitvarą su keleiviais. Jie rodė į jį rankomis ir kažką rėkavo, bet aitvaras vis lėkė tolyn, kol pasiekė didelį parką miesto centre, kol pintinė atsitrenkė į medžio šakas ir įstrigo tarp jų, o aitvaras, tarytum staiga būtų netekęs jėgų, nusklendė žemyn, nutūpė ant žemės ir sustingo, nė kiek nebejudėdamas.

– Bet kokie čia to medžio lapai? Jie plastmasiniai, bet taip sumaniai padaryti ir gerai nudažyti, kad atrodo lyg tikri. Tai bent keistenybės.

Jie labai stebėjosi, čiupinėdami plastmasinius lapus, bet, matyt, be reikalo, kadangi jų dar laukė daug netikėtumų, kai išlipo iš pintinės ir medžio. Parke nesilksėjo nė vienas žmogus! Ir kodėl? O juk parkas atrodė gana gražus, itin rūpestingai sutvarkytas.

Gėlės jame taip pat buvo plastmasinės, nors ir be galo spalvingos. Vadinasi, jos žydėjo visada, niekuomet nenuvysdamos! Bet kokia nauda iš tokių gėlių, jeigu jos nekvepia ir iš naujo nepražysta?

Palikę parke aitvarą (žmonių čia nebuvo, vadinasi, niekas negalėjo į jį kėsintis), jie patraukė pasižvalgyti po nepažįstamą

miestą. Gatvės buvo kaip gatvės, tiesios ir asfaltuotos, bet jau šaligatviai! Tik pamanykit, – jie buvo padaryti iš kažkokios minkštos medžiagos ir judėjo, slinkdami į priekį, o žmonės, stovėdami ant jų, važiavo tolyn viena šaligatvio puse, kita grįždami atgal.

Jie nebevaikščiojo! Ne, šiek tiek vaikščiojo, kai reikėdavo užsukti į parduotuvę arba kavinę, bet čia durys pačios atsiverdavo ir užsiverdavo už nugaros, vos prie jų prieidavai.

Jie dar kelias valandas klaidžiojo po didžiulį ūžiantį, klaidaus triukšmo pilną miestą, kol nuovargis galutinai pakirto kojas, o troškulys pasidarė nebepakeliamas, ir tada nutarė grįžti į parką prie aitvaro. Gal dešimt kartų pasiklausę kelio, tą vietą vargais negalais atsekė ir labai apsidžiaugė, kad aitvaras tebegulėjo ten, kur jie buvo palikę.

Susirado pintinėje bandeles ir butelį su vandeniu. Užkandę ir atsigėrę, vėl atgavo jėgas. Ir sėdėdami ant suoliuko svarstė, ką toliau daryti. Galop Ramūnas nusprendė grįžti namo.

Bet kaip grįžti? Štai dėl ko jie suko galvas, nieko dora nesumėdami; nepūtė nė menkiausias vėjelis, ir aitvaras nė nekrustelėjo tą tvankią pavakarę. Pagaliau vienos dienos rytą ėmė kilti vėjas ir vis tolydžio stiprėti.

Vakarop jis pasidarė toks smarkus, kad kėlė aitvarą į orą. Tačiau skristi iš parko buvo kur kas sunkiau, nei skristi nuo kalvos...

Baimė atlėjo tik tada, kai jie pamatė gerai pažįstamas žaliuojančias kalvas (ant vienos ganėsi tetos karvė) ir artėjantį miestelį su didele kūdra pakrašty, kur ant kelmo sėdėjo paštininkas, ramiai sau meškeriodamas karosus. Jis spoksojo į plūdę ir nė nepastebėjo atlekiančio aitvaro. Užskridus virš kūdros, Ramūnas kišeniniu peiliuku nupjovė virvę, kuria buvo pririštas krepšys su keleiviais prie aitvaro uodegos.

Krepšys nukrito į vandenį prieš pat paraudusią nuo saulės paštininko nosį, – taip tėškėsi, kad paštininkui iš rankų meškerė iškrito, o pražiota burna vis nepajėgė susičiaupti.

Savaime suprantama, paštininkas tą dieną nebesugavo nė menkausio karosiuko, todėl bambėdamas nudūlino į savo trobą.

Ramūnas dairėsi aitvaro, laukdamas, kol jis nukris į pievą, bet vėjas mestelėjo aitvarą aukštyn, šis kilo ir kilo be paliovos į mėlyną dangų, sparčiai toldamas nuo miestelio, ir netrukus visiškai ištirpo tarp baltų debesų. Jam buvo gaila aitvaro, nors ir labai džiaugėsi sugrįžęs namo.

Jeigu jūs rastumėt aitvarą, nukritusį už daugelio kilometrų, būtinai praneškite Ramūnui. Jo adresas: Ramūnas Špokas, Svajonių miestelis, Karosų gatvė. Numerį aš pamiršau, bet Ramūną paštininkas gerai pažįsta, tad laišką jam būtinai įteiks.

Šituo galit neabejoti.

az

plazdėdavo neįmanoma fantazija netrukdyk
nebesutikdavo gulėjusią nenuvysdamos
neabejoti pakrašty sugrįžęs rastumėt įteiks

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra pagrindiniai apsakymo veikėjai?
- 2 Kodėl Ramūną vadino Erelio plunksna, o Rūtą Pepe Ilgakojine?
- 3 Kokia aistra buvo užvaldžiusi berniuką?
- 4 Papasakokite, kaip jausdavosi Ramūnas, leisdamas savo aitvarus.
- 5 Kokį aitvarą jis nusprendė pasigaminti? Ką apie tai manė Rūta?
- 6 Raskite tekste ir perskaitykite, kaip atrodė naujasis Ramūno aitvaras.
- 7 Ką vaikai matė, skrisdami aitvaru? Kaip jie jautėsi?
- 8 Ką vaikai pamatė anapus Didžiojo miško? Raskite ir perskaitykite, kaip atrodė kraštas ir miestas, į kurį atskrido Ramūnas ir Rūta.
- 9 Kaip manote, kodėl už miško medžiai buvo pajuodę ir be lapų, o miestas toks keistas?

- 10 Autorius pabaigoje nurodo Ramūno adresą, kuriuo reikėtų grąžinti rastą aitvarą. Ką šis adresas mums paaiškina?
- 11 Kuri apsakymo ištrauka jums labiausiai patiko? Kodėl?
- 12 Suformuluokite kūrinio temą ir pagrindinę mintį.
- 13 Parašykite rašinį tema „Žmogus be svajonių kaip paukštis be sparnų“.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Sugalvokite kuo daugiau būdų, kaip leisti laisvalaikį su draugais be telefono ir kompiuterio.

Pats geriausias kelias žmonėms, prikaupusiems per daug neigiamų emocijų – tiesiog prisiminti, kas buvo vaikystėje. Aš nežinau nė vieno žmogaus, kuris neturėtų nė vieno gero vaikystės prisiminimo. Kažkaip tada mokėdavome džiaugtis.

J. Šeduikytė

Juozas Erlickas

Norėčiau

Norėčiau turėti, vaikeliai,
Marga, spalvotą maišelį.
Ten aš surinkčiau visus
Seniai išsapnuotus sapnus.

Kurgi, o kurgi jūs dingot,
Mano sapnai stebuklingi?..
Ak, tai liūdėčiau, tai verkčiau,
Jeigu paspruktų Amerikon...

Ieškau tarp slyvų ir tujų –
Niekur surast negaliu jų...
Gal jie sušoko į puodą?
O gal palindo po šluota?

Gal jie dulkėtoj palėpėj
Laukia manęs pasislėpę?
Tyli tarytum šešėliai,
Liūdi kaip vystančios gėlės.

Laukia ir dairo į kelią, –
Bet neturiu aš maišelio...
Per žalią, per baltą sniegą
Laikas kaip vieškeliai bėga...

Jeigu sapnai stebuklingi –
Paprastas maišas netinka!
Sapnui baltam tartum gulbės
Liūdna į maišą nuo bulvių.

Reikia, kad maišas tas būtų
Iš ryto rūko pasiūtas.
Dar – iš dangaus mėlynumo,
Gimtojo trobesio dūmo.

Iš juodo grumsto – dugnelis.
Iš kregždės skrydžio – raištelis.
Lopas iš juodbėrio žirgo
Ir – truputėlis – iš cirko.

Štai jeigu tokį turėčiau,
Aš juos surasti galėčiau –
Patys atlėktų, sulįstų
Grazūs, greitai kaip Vaikystė.

Ir, ant pečių užsimetęs
Maišą kaip dvidešimt metų,
Eičiau per pievas, laukus
Pas rugiaveidžius¹ vaikus.

Ir, atsirišęs maišelį,
Tuoj kiekvienam po sapnelį:
Tiems, kas vidurnaktį verkia,
Tiems, kurie serga.

Aš išdalinčiau gražiausius,
Skraidančius ir juokingiausius.
Ženkit pirmyn, broliai Grimai!
Sprukit šalin, broliai Gripai!

¹ Rugiaveidis – labai šviesaus veido, gelsvų plaukų.

Šypsos vaikelis užsnūdęs –
Mano sapnai gero būdo.
Ašarą kaip akmenuką
Išneša šimtas nykštukų.

Žengia nykštukai į žygi, –
Tartum rugius kerta Ligą.
Tįso ji pasiligojus –
Leiskis, vaikelį, į kojas...

...Ieškau ant vieškelio kelio
To stebuklingo maišelio.
Jeigu žinai, kas galėtų pasiūti,
Užeik: Lietuva. Pirmas butas.

až

manęs pasislėpę vieškeliai sulįstų atsirišęs tįso

Klausimai ir užduotys

- 1 Apie ką svajoja lyrinis herojus? Ką jis daro, kad jo svajonė išsipildytų?
- 2 Raskite ir perskaitykite eilutes, kurios nusako, koks turėtų būti sapnų maišelis. Paaiškinkite šių žodžių prasmę.
- 3 Kam eilėraščio žmogus dovanotų pačius gražiausius sapnus? Kodėl?
- 4 Paaiškinkite žodžių „Ženkit pirmyn, broliai Grimai! / Sprukit šalin, broliai Gripai!” prasmę.
- 5 Ar viskas, apie ką rašo poetas, įmanoma gyvenime? Kodėl?
- 6 Lyrinis herojus nurodo savo adresą. Ar įmanoma jį aplankyti?
- 7 Kas jums eilėraštyje buvo ypač gražu? Kokius jausmus ir mintis jis sukėlė?

- 8 Raskite, kokius daiktus ir su kuo lygina poetas.
- 9 Sakoma: „Gyvenu lyg sapne.“ Papasakokite, koks turėtų būti gyvenimas, kad ir jūs taip galėtumėte pasakyti. Savo pasakojime pavartokite palyginimų bei kitų vaizdingų posakių ar žodžių.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pristatykite labiausiai jums patikusią eilėraščių knygą. Paaškin-
kite, kodėl būtent šią knygą rekomenduojate perskaityti ir kitiems.

Poezijos kūrinių kalba

Poezijos (kaip ir kitos grožinės literatūros) kalba pasižymi meninės raiškos priemonių – epitetų, vaizdingų veiksmažodžių, palyginimų, perkeltinės reikšmės posakių ir kt., gausumu.

Pvz.:

Mėnesiena

Tos Birželio naktys –
**nuskaidrėje, šviesios –
veriančios ir tiesios,
kaip pelėdų akys.**

Kur **Diena užsnūdo,**
tik **Mėnulis žino** –
žvelgdamas į krūmą
žydinčio jazmino.

A. Marčėnas

Išskirtinė poezijos formos ypatybė yra ritminė eilučių struktūra, vadinama **eiliuota kalba**, todėl poezija regima ir skaitoma kaip vienodai ritmiškai eilutėmis parašytas tekstas.

Posmas (strofa) – vieningos struktūros, intonacijos, ritmikos, užbaigtos prasmės eilučių derinys, darniai pasikartojantis eiliuotame kūrinyje kaip pagrindinis vienetas. Posmų gali būti rimuotų ir nerimuotų, gali būti dvieilių, trieilių, ketureilių ir t. t. Kartais eilėraščių sudaro vienas tam tikros struktūros posmas arba kelių posmų derinys (pvz., sonetas).

Ritmas – tolygus kalbos garsų (pvz., ilgųjų ar trumpųjų skiemenų) ir / ar intonacinių elementų (pvz., kirčiuotų skiemenų) pasikartojimas, sakinių sandaros panašumas.

Pvz.:

O lelija
suknia nauja,
tau kasoje
šviesos gija...

J. Vaičiūnaitė

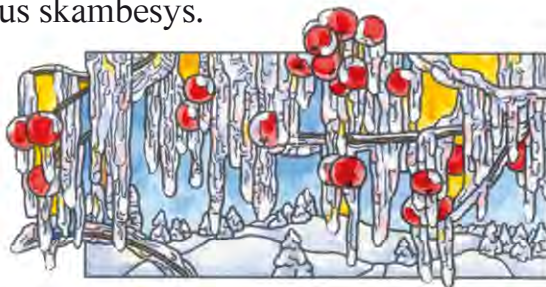

Rimas – poezijos eilučių pradžios arba pabaigos žodžių skiemenų vienodas arba panašus skambesys.

Pvz.:

Tamsioj nakty
ledu virsti
tokia skaisti,
tokia grakšti...

J. Vaičiūnaitė

Rimų išsidėstymo tvarką strofoje vadiname **rimavimu**. Rimavimas būna įvairus. Keturių eilučių strofa gali būti surimuota trimis būdais:

1. Gretutiniu:

Ant mano delno guli duonelė,	a (10)
Ant mano delno juoda riekelė.	a (10)
Tai verks duonelė, jei aš tingėsiu,	b (10)
Jei aš tingėsiu – jos nemylėsiu.	b (10)

J. Degutytė

2. Kryžminiu:

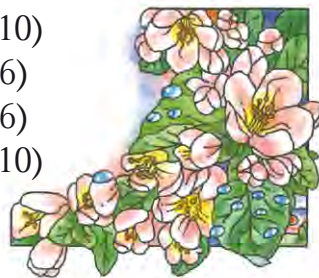
- Niekur nematyta, a (6)
 Auksu nulieta, b (5)
 Slibiniais kinkyta a (6)
 Rieda karieta. b (5)

S. Nėris

3. Gaubiamuoju:

- Buvo linksmas ir karštas gegužis. a (10)
 Saulė leidos lėtai. b (6)
 Sodai snigo baltai, b (6)
 Ir upokšniai nenuoramos ūžė. a (10)

P. Širvys

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas būdinga poezijos kūriniių kalbai?
- 2** Paaiškinkite, kas yra rimas. Kokie gali būti rimavimo būdai?
- 3** Pabandykite sukurti eilėraščių, kuris atitiktų eiliuotos kalbos reikalavimus: rimuotųsi eilučių pabaigos, posmai būtų melodingi, tekstas lyrinis.

Romualdas Kalonaitis

Paslaptinga sala

Vasarą į naujai perdažytus stovyklos namus autobusais suvažiavo vaikai iš Plungės, Telšių ir iš dar toliau.

Jie ėjo keturiese: Ginta, Domas, Joris ir truputį jaunesnė Gintots draugė Vika.

– Mūsų šaunusis ketvertukas, – vakare juokais tarė vadovė, jiems parėjus miegoti.

Kitą rytą jų niekas kitaip ir nevadino.

Štai kas nutiko po poros dienų.

Šaunusis ketvertukas ėjo vos įžiūrimu žvejų takeliu, išilgai ežero kranto į šiaurę. Vėjas pūtė iš vakarų, nešė baltus debesis.

– Jori, matai medžių kuokštą? Ten sala, – tarė Domas.

– Mūsų ežere daug salų, – įsiterpė Ginta. – Ir visos turi vardus. Šita vadinama Pliksale.

– Iki jos koks kilometras, – žinovo balsu tarė Joris, – bet aš nuplaukčiau.

– Tik nesigirk, – nusijuokė Ginta. – Ežero vanduo šaltas, juodas ir gilus... O dugne – prasmegusi pilis. Pilies vaiduokliai griebtų už kojos, murkt, ir nėr tavęs. Niekas neišgelbėtų...

– Aš vaiduoklių nebijau, – atkirto Joris. – O ežere nuplaukti kilometrą visai nesunku. Paplauki paplauki, atsiguli ant nugaros, pailsi ir vėl plauki.

– Iš mamos girdėjau kitą legendą, – nedrąsiai prabilo Vika. – Saloje buvo pilis, o joje gyveno karalaitė. Ji vėliau paskendo ežere, tik neatsimenu kodėl...

– Vakare prie laužo papasakosiu legendą apie Platelių karalaitę, – paslaptingu balsu atsiliepė Domas. – Ir dar kitų pasakojimų apie ežerą. Kadais po ežero vandeniui buvo slaptas kelias – kūlgrinda¹. Jis vedė į pilį. Va, ten toli Pilies sala. Už jos matyti jachtklubas. Toje saloje dar dabar yra pilies liekanų. Aš ten buvau su tėveliu ir mačiau.

Joris tylėjo, bet jam labai parūpo nuplaukti į Pilies salą ir pasižiūrėti pilies liekanų.

Po geros valandos šaunusis ketvertukas jau siūbavosi didelėje eigulio valtyje.

Pliksalė juos pasitiko medžių šlamesiu.

– Oi, kokia paslaptinga ši sala! – šnibždėjo Vika.

Vandenyje kaip slibinų uodegos vingiavo plikos medžių šaknys, nuo kranto į ežerą buvo nuvirtę kamienai, tarytum nežinomų galiūnų paliesti. Saloje nėra takelio, vien žolė ir kurmiarausiai.

¹ Kūlgrinda – akmenimis ir medžio rąstais grįstas slaptas kelias per pelkę, ežerą ar upę, vedantis į pilį.

– Čia tikriausiai ir stovėjo pilis, – pratarė Ginta.

– Aišku, čia, kurgi kitur, – paskubėjo įsiterpti Joris.

– Šitoje vietoje buvo didysis pilies bokštas, o pilies rūmai toliau, štai ten. Dabar ta vieta apaugusi medžiais, – paaiškino Domas. – Dar toliau, prie pat kranto, stūksojo du mažesni sargybos bokšteliai. O nuo kranto į pilį po vandeniu vedė slaptas takas – kūlgrinda. Kai nuo Plungės pusės pasirodydavo kryžiuočiai, visi žmonės taku sueidavo į pilį gintis.

– Žiūrėkit, vaiduoklis! – išgąstingai riktelėjo Joris, rodydamas Vikai keistai susipynusią šaknį, prie kurios buvo užrašas „Salos šeimininkas“. Vika iš netikėtumo krūptelėjo, o trijulė nusijuokė.

Jie smagūs grįžo į salos aikštelę, bet per tą laiką smarkiai pritemo, ir aikštelė pasikeitė neatpažįstamai. Po medžiais, kur pirma buvo krūmai, juodavo keistos figūros. Šakų šlamesys virto paslaptingu šnabždesiu, lūžtančios šakos – sėlinančiais žingsniais.

Vaikai pritilo. O čia dar lašas po lašo prasidėjo retas lėtas lietus.

– Na tai kur stovėjo pilies rūmai? – padrąsinamai pirmasis prašneko Joris.

– Eikit paskui mane, – nenusileido Joriui Domas ir žengė į tankmę.

Tuo metu per dangų tvykstelėjo žaibas, ryškiai nušviesdamas visas pakrūmes ir žolę. Mergaitės sukliko.

– Kas ten? – sušuko Domas. – Man atrodo, kad už to medžio pamačiau praviras duris! Tikrai durys! Į požemį. Ne jau nematėt?

Joris pirmasis pribėgo ir stumtelėjo. Durys sugirgždėjo ir prasisvėrė. Už jų buvo tamsu. Vaikai suėjo į vidų ir nedrąsūs sustojo. Ūmai duryse kažkas trakstelėjo, trinktelėjo ir nutilo.

Domas patraukė rankeną.

– Vaikai, – išsigandęs šūktelėjo jis. – Durys užsitrenkė. Kaip mes iš čia išeisim?

Jis atidžiai, meistro žvilgsniu, apžiūrėjo duris, ieškodamas, kur ir kaip jas būtų galima atrakinti ar atidaryti. Tačiau duryse nepastebėjo jokios užrakto žymės ir net skylės raktui. Tik toje

vietoje, kur turėtų būti rakto skylė, Domas išvydo varinę lentelę su užrašu. Jis pasilenkė ir perskaitė: „Prašom nelaužyti durų. Išėjimas kitoje pusėje!”

– Greičiau eime, – paragino Vika. – Jau geriau kęsti lietu, negu drebėti čia iš baimės.

Ketvertukas nuskubėjo koridoriumi. Bet už kelių žingsnių koridorius šakojosi į tris puses – į priekį, į kairę ir į dešinę. Vaikai stabelėjo.

– Kur eisime? – paklausė Domas.

– Tiesiai, – tvirtai atsakė Joris.

Už kelių žingsnių jie pasuko į dešinę. Bet, nuėjus porą metrų, koridorius vėl šakojosi. Vika pradėjo verkšlenti:

– Niekad mes iš čia neištrūksim! Eisim, eisim, kol mirsim!

– Vaikai, mes grįžome prie tų pačių durų. Va lentelė, – liūdnai tarė Domas.

– Kažkoks labirintas, – nusiminė Ginta.

– Reikia laužti duris, – nusprendė Domas. – Metalinės jos. Su kuo gi mes galim laužti? Net plaktuko neturim. Beviltiška... Pala, reikia apžiūrėti tas duris.

Jis atidžiai ėmė akimis tirti kiekvieną papuošalų vingį vingelį, kiekvieną iškilimą ir įdubimą. Raktui skylės jis niekur nerado, bet...

– Žiūrėkit, kaip mes iškart nepastebėjome! – ūmai sušuko jis, rodydamas į devynis langelius eilėmis po tris. Langeliuose vaikai pamatė nulius, o po langeliais buvo devynios nedidelės juodos rankenėlės.

– Šitomis rankenomis valdomas užraktas, – pagyvėjęs tarė Domas, – kaip geležinkelio stoty, automatinėse bagažo saugojimo kamerose.

Joris, nieko nelaukdamas, čiupo už vienos rankenos ir pradėjo sukti. Sukama rankena trakstelėjo, ir po kiekvieno trakstelėjimo langelyje pasirodydavo kitas skaitmuo.

– Berniukai, juk reikia žinoti, kokius skaičius atsukti, kad durys atsidarytų, – sulaikė Jorį Ginta.

– Taip, tavo tiesa, – tarė Domas. Jis kone verkdamas žiūrėjo į skaičius langeliuose ir į rankenėles. Jo žvilgsnis nejučiom nuklydo aukštyn. O ten, netoli viršutinio durų krašto, jis pamatė lentelę su tamsuojančiomis raidėmis.

AAA
+BBB
CCC

Joris balsu perskaitė raides.

– Kokia nesąmonė. Argi tai paaiškinimas? Langeliuose jokių raidžių nėra, tik skaičiai. Kaip mes galim atsukti tris A, tris B ir tris C?..

– Ne, Jori, – beveik sušnibždėjo Domas. – Nieko nesupranti. Čia kaip uždavinys – raidės reikia keisti skaičiais. Čia užšifruotas raktas! Oho! Visai kaip nuotykių romane! Trys A plius trys B turi būti trys C. O kokius skaičius rašyti? Tai galvosūkis!

Jis susimąstė. Joris irgi neva susimąstė, bet jam į galvą nėjo jokia mintis apie skaičius.

Ginta abejodama tarė:

– Vienodos raidės – tai vienodi ir skaičiai. Trys A – trys vienodi skaičiai, trys B – taip pat, C – taip pat...

– Šitai aišku, – atsiliepė Domas. – O kokie? Juk yra dešimt skaitmenų.

– ABC, – garsiai perskaitė Vika. – Abėcėlės pradžia. Gal ir skaičiai iš eilės patys pirmi?

– Gera mintis! – sušuko Domas. – A, B ir C eina paeiliui, todėl ir skaičiai turi rikiuotis vienas paskui kitą...

Jis patylėjo.

– O dviejų pirmųjų suma turi būti lygi iš eilės trečiam skaičiui. Vienas plius du yra trys! – nušvitęs sušuko Domas. – Jori, surink tris vienetus, po jais tris dvejetus ir trejetus.

Joris mikliai sutraškėjo rankenėlėmis. Kai tik jis atsuko paskutinį trejetą, duryse kažkas spragtelėjo, ir jos tyliai atsivėrė.

– Valio! – nepaprastai nudžiugę, sušuko vaikai.

až

šlamesys kęsti laužti uždavinys galvosūkis

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas yra šio pasakojimo veikėjai? Perskaitykite jų pokalbį einant ežero krantu. Ką galite pasakyti apie šiuos vaikus?
- 2** Kuo prasidėjo vaikų nuotykis? Kas ir kuo sudomino draugus?
- 3** Papasakokite, ką vaikai pamatė, nusiyrę į salą.
- 4** Kodėl sala, ypač vakare, o dar lyjant ir žaibuojant, buvo paslaptinga? Atsakydami remkitės teksto žodžiais.

- 5** Papasakokite, kaip vaikai atidarė paslaptinę duris. Kaip jie įminė durų užrakto mįslę?
- 6** Turbūt pastebėjote, kad šiame kūrinyje daug rašytojo išmonės. Kas paimta iš tikrovės, o kas yra išgalvota, fantastiška?

– Kur mes? – nustebo mergaitės, o jų balse jau nebeskambėjo džiaugsmas. – Čia ne Pilies sala. Mes patekome kažkur kitur...

– Mes vėl spaštuose, – beveik su ašaromis akyse tarė Vika. – Kaip kokioj pelkėj – klimpstame vis gilyn ir gilyn... Ta pilis apgaulinga. Aš nenoriu jos nė matyti.

Jie atsidūrė mažame priangyje. Čia buvo prieblanda, bet Domas tuoj pat pamatė veidrodėlį ir uždengiamą žibintą.

„Jeigu į vieną pusę siena prasiveria, zuikučiu suradus judančią plytą, gal į kitą tas pats“, – pamanė Domas. Jis atidžiai apžiūrėjo sieną, pro kurią jie ką tik išėjo, ir rado, ko tikėjosi, – sulig pečiais kyšojo vienos plytos galas su griovelium. Vidury priangio akmeninėse grindyse buvo iškeltas nežymus ratukas. Domas pastatė į jį užžiebtą žibintą, kurio plyšį atsuko į atsikišusią plytą, o ant jos uždėjo veidrodėlį. Zuikutis sušvito priešingoje sienoje, ir Domas spustelėjo tą vietą. Plyta paklusniai sujudėjo, ir nežinomas mechanizmas pastūmė sienos dalį.

Visi sėkmingai persikraustė į paskutinę patalpą. Domas pribėgo prie durų į laiptus ir ėmė ieškoti spynos bei jos galvosūkio. Viskas buvo savo vietose. Domas perbėgo akimis sąlygą: „Į koridorių sugrįši, jei ratukus su raidėmis atsuksi taip, kad susidarytų daiktavardis iš trijų raidžių.“

Po šiuo neilgu paaiškinimu geltonavo žalvariniai ratukai – kiekvienas su septyniomis raidėmis. Virš jų juodavo strėlės. Įprasčiausios rūšies uždavinys šioje pilyje. Bet nei gramatikos, nei literatūros Domas mokykloje per daug nemėgo, todėl... Jau geriau būtų sprendęs skaičiavimo uždavinį. Tačiau uždavinio nepasirinksi. Domas įtemptai ėmė galvoti, kokie daiktavardžiai gali būti iš trijų raidžių.

Šuo, upė... Ir turbūt viskas? Jis pasirinko su raidėmis ratuose. Deja, nei vieno, nei kito neįmanoma atsukti. Ką daryti? Suraukęs antakius, jis kažką sušnibždėjo kartą, kitą, ir pagaliau... Domas vikriai pasuko ratukus, – durys atsidarė. Jis jau norėjo žengti pro jas, bet atšoko išvydęs grėsmingą reginį. Už durų stovėjo pilies prievaizdai, sargai, tarnai.

– A! – žvėrišku balsu suriko prievaizdas. – Griebkit jį, jis išlaužė spintas su slaptosiomis lentelėmis! Mes jį sutrinsim į miltus!

Visa gauja puolė prie Domo. Berniukas apsisuko ir, nėręs atgal į kambarėlį, užlindo už šaulių mašinų nugarų. Nieko nelaukęs Domas sušuko:

– Apginkit mane nuo šitų plėšikų!

Pirmasis šaulys mašina, sulaikęs prievaizdą, keliskart jį stipriai papurtė ir paleido. Prievaizdas, it galvos netekęs, svyrinėdamas nušleivojo koridoriu.

Išvaikę sargus, šauliai mašinos tučtuojau sustingo abipus durų. Pirštų galais pro juos praėjęs, Domas apsidairė koridoriuje. Ramu... Jis galėjo toliau ieškoti – pirmiausia draugų, paskui ir įėjimo į Kaukolių labirintą.

– Likit sveiki, mielieji šauliai! – draugiškai pamojo jis robotams. – Nežinau, ar dar jus pamatysiu...

Tie nė nekrustelėjo. Domas dar kartą įdėmiai apžiūrėjo visus koridorius, svarstydamas, kuriuo geriau eiti, ir, išvydęs laiptus aukštyn, pasuko į juos.

Bet ką pamatė Joris, kad taip nudžiugo? Prieš jo akis atsivėrė žvakių apšviestas kambarys su knygų spintomis šonuose, o prie žvakidžių ant grindų sėdėjo... ne kas kitas, o Ginta ir Vika! Iš džiaugsmo Joris vos susilaikė nepašaukęs mergaičių, bet prisiminė pilies pavojus ir klastas. Geriau pažiūrėjęs, berniukas pamatė ant Gintos ir Vikos rankų grandines. Persirangęs į vidinę židinio pusę, prisišliejęs šešėlyje, jis apžvelgė visą kambarį, – trys odiniais drabužiais

apsirengę pilies tarnai, išsidrėbę ant kėdžių, snūduriavo, o ketvirtasis susirūpinęs žiūrėjo į bebaigiančias sudegti žvakes.

Kaip išlaisvinti mergaites? Ginta tuo metu tiriamai pažvelgė į židinio pusę. Joris sumosavo abiem rankom, bijodamas, kad jos žvilgsnis nenuklystų kitur. Ir pagaliau Ginta jį pamatė, – suvirpėjo, priglaudė pirštus prie lūpų, atsargiai dirstelėjo į sargus ir kažką pasakė Vikai.

Ženklaus Joris paklausė, kodėl surakintos mergaitėms rankos. Ginta popieriuke užrašė kelis žodžius, žiūrėdama į nesnaudžiantį sargą, suglamžė jį ir parideno židinio link. Popieriuje spausdintom raidėm buvo parašyta:

JEI NORI PASISLĖPTI BIBLIOTEKOJE, ATSKAIČIUOK NUO ŽIDINIO KAIRĖJE PUSĖJE PENKTĄ KNYGŲ SPINTĄ, TUOMET ŠEŠTĄ NUO APAČIOS LENTYNĄ, IŠTRAUK IŠ JOS KNYGĄ, ANT KNYGOS NUGARĖLĖS ĮSPAUSTAS RAKTAS.

„Kaip šitai suprasti?“ – sumišo Joris. Jis pakėlė popierių, parodė Gintai ir klausiamai trūktelėjo pečiais. Ginta kažką sušnibždėjo Vikai ir parodė Joriui apversti popierių. Joris apvertė ir perskaitė žodžius:

„Jori, prievaizdas, juodasis katinas ir šitie keturi pabaisos įsi-veržė į biblioteką ir prirakino mus prie žvakidžių, kad nedingtu-me, kol jie suieškos požemius, į kuriuos mus įgrūs. Bibliotekoje dar gyvena paslaptinga būtybė, nenorinti pasirodyti. Ji mums ant staliuko padėjo laišką, parašytą slaptaraščiu. Mes tik dabar jį per-skaitėm, – laiške parašyta, kaip pasislėpti už lentynų. Jeigu tu galėsi, užlįsk ten ir lauk progos mus išvaduoti. Bet žinok – kie-kvieną minutę gali pasirodyti prievaizdas ir katinas... Tada mums baigta. Ginta.”

Šį tą dabar supratęs, Joris vėl apvertė popierių ir dar kartą perskaitė keistą nurodymą.

„Jeigu aš užlįsiu už tų knygų, tai mergaičių tikrai neišgelbė-siu”, – pamanė jis.

Ūmai iš viršaus prieš pat jo nosį žemyn nusklendė kitas po-pierėlis. Joris iš netikėtumo net krūptelėjo – tai buvo iš knygos išplėstas lapas: „Raktą nuo grandinių turi storiausias snaudžian-tis sargas.”

Berniukas pažiūrėjo į sargus, paskui į mergaites. Slaptai pri-eiti jokios vilties, be to, vienas sargas nė sekundę neužsnūsta, dairosi išvertęs akis. O jei... Jei Vika ir Ginta atsistotų ir užpūstų žvakes? Tamsoj kiltų sąmyšis, Joris pačiuptų raktą, išlaisvintų mergaites, ir visi pabėgtų pro židinį. Reikia rizikuoti, nes jis – vienintelis mergaičių vaduotojas.

Joris vėl pažvelgė į mergaites, kurios nenuleisdamos akių, klausiamai žiūrėjo į jį. Ženklausiai parodė, kad jos užpūstų žvakes. Kai abi susiprotėjo, tuoj pat paklusniai atsistojo. Budintis sargas taip pat atsistojo, jas atidžiai sekdamas. Joris įsitempė, pasirengęs tą pačią sekundę pulti artyn. Mergaitės kiek pastovėjo nieko ne-darydamos ir, vikriai apsisukusios, pūstelėjo į žvakes.

– Negalima, draudžiama! – subliuvo sargas.

Akimirka, ir biblioteka paskendo tamsoj.

Subildėjo kėdės, tarnai vienas per kitą šūkavo, lakstė tamsoj, kliuvinėdami ir trunkydami baldus.

Joris apgraibom žengė į priekį.

– Ginta, Vika, – pusbalsiu šūktelėjo jis. Balsas skendo triukšme, bet mergaitės jį išgirdo.

– Jori, – šūktelėjo ir Ginta, – nepasimeskim!

Jis sumosavo rankomis, ir jo dešinė atsirėmė į Viką.

– Turbūt nieko neišeis, – sušnabzdėjo mergaitė. – Tuoj jie ant mūsų užgrius, ir baigta...

Iš tikrųjų tamsoje pro juos pradundėjo sunkus sargo kūnas, laimė, jų nepalietęs. Už poros žingsnių triukšmavo kiti.

– Tūpkit ant grindų ir stenkitės išsisukti iš sargų, – liepė joms Joris, o pats, ištiesęs rankas į priekį, kaip apsvaigęs čiūžtelėjo triukšmaujančiųjų link.

Staiga kažkas atsitrenkė į Jori, šis pakišo koją ir žmogysta dribo ant grindų. Ant išsitiesusio sargo neatsargiai užgriuvo jo bičiulis. Berniukas atšoko nuo jų ir... nugara atsitrenkė į trečiąjį sargą.

– Brolau, nesiblaškyk taip smarkiai, – šūktelėjo šis, palaikęs Jori saviškiu. – Ko jaudintis, mergaitės tvirtai prirakintos, o raktas man prie diržo!

Štai kur jis! Joriui suspurdo širdis. Tiesiog savaime, neturėdamas laiko nė gerai apsisvarstyti, jis griebėsi nematomam sargui už liemens. Reikėjo ieškoti žaibiškai, antraip viskas baigta... Joris apgraibom nučiuožė delnu iki sargo diržo, palietė raktą ir vikriai jį ištraukė...

až

spąstuose sąlygą bebaigiančias sąmyšis
tikrųjų trečiąjį nenuleisdamos ieškoti

Klausimai ir užduotys

- 1 Vaikai paslaptingoje pilyje patyrė daugybę nuotykių, įminė ne vieną mįslę, tiksliai išsprendė uždavinius, nes kitaip nebūtų išėję iš pilies. Papasakokite, kaip perskaitytoje ištraukoje Domas sprendė galvosūkį.
- 2 Kas nutiko Gintai ir Vikai?
- 3 Kokią užduotį turėjo atlikti Joris?
- 4 Kodėl rašteliuose, kuriuos gavo Joris, viskas nupasakota, nurodyta labai tiksliai?
- 5 Kuris vaikų nuotykis jums labiausiai patiko ir įsiminė? Ar įveiktute pasakojime pateiktas užduotis?
- 6 Kaip manote, kodėl šiuos vaikus vadino šaunioju ketvertuku? Kokiomis būdo savybėmis jie pasižymėjo?
- 7 Kas, jūsų manymu, yra šauliai mašinos ir Kaukolių labirintas?

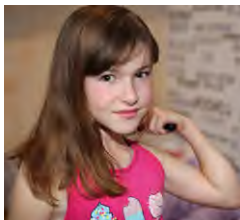

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Mėgstate galvosūkius? Įsivaizduokite, kad jūsų klasė tapo paslapčių arba pabėgimo kambariu. Sukurkite žaidėjams įdomių klausimų ir užduočių. Dirbkite grupėmis.

Jeigu jums įdomu

Jeigu jus sudomino šauniojo ketvertuko nuotykiškai paslaptingoje saloje, perskaitykite visą Romualdo Kalonaičio knygą „Šaunusis ketvertukas prasmegusioje pilyje”.

Bitė Vilimaitė

Daug vaikų

Petrė susirado naują draugę. Ji taip pat mokėsi antroje klasėje, tiktai „c”. Ji turėjo gražų vardą – Beatričė. Petrė lydėjo ją po pamokų namo. Beatričė gyveno senamiestyje, geras kelio gabalas Petrei, gyvenančiai centre, – na, bet ko nepadarysi gerai draugei. (Jos draugauja jau dvi dienas.)

Mergaitės ėjo „koja už kojos”, taip pasakytų Petrės senelė, ir pasakojosi apie save.

– Mūsų daug vaikų, – kalbėjo Beatričė. – Trys vyresnės seserys: viena lanko muzikos mokyklą – smuikininkė, antra baletu, trečia tokia nutrūktgalvė – užsimanė į jaunųjų parašiutininkų būrelį. Dar turiu keturis brolius, visi gabūs technikai. Namuose nėra kur dėti tranzistorių, kuriuos jie patys padarė. Ir apskritai viskas mechanizuota: vonia sukasi, lovos, paspaudus mygtuką, prisiploja prie sienų, durų skambutis groja melodiją iš „Karmen”...

– O kodėl vonia sukasi? – nustebo Petrė.

– Sakykim, nori pasiekti muilą nuo lentynėlės, patrauki grandinę, ir vonia apsisuka aplink.

– Kaip puiku, – tarė Petrė. Jai sukosi galva nuo daugybės brolių ir seserų, kuriuos turėjo Beatričė. – Kaip jūs ir sutelpate viename bute?

– O kaip netilpsi? Yra du kambariai, ant kurių durų prikaltos lentelės: berniukų kambarys, mergaičių kambarys. Pas mus

kariška tvarka: visi daiktai savo vietoje, kitaip prapultume. Prieš-kambaryje laikome tik batus – visą krūvą batų. Na štai ir atėjome.

Jos stovėjo prie rusvo namo su gana apleistu kiemu.

– Lekiu, – tarė Beatričė, – šiandien mano eilė raikyti duoną pietums...

– Gal tau galima padėti? – pasiūlė Petrė.

– Oi, ką tu. Duonos raikymas pas mus irgi mechanizuotas. Paspaudi mygtuką, ir kepalas susismulkina.

Beatričė nulėkė. Petrė, spardydama naujais batukais ledokš-nius, paniurusi ėjo namo. Jos senelė džiūgaudama čiupo ją į glėbį.

– Skambino mama ir tėtis, – tarė ji. – Jiems gerai sekasi. An-samblis rytoj išvažiuoja į Varšuvą. Vadinasi, jau greit grįš, tiesa, Petre?

– Vadink mane Pjetra, – tarė Petrė gižiai¹.

Senelė niekuo nesistebėjo.

– Pjetra tai Pjetra, – tarė šypsodamasi. – Eik valgyti.

Tačiau vakare ji apstulbo radusi ant Petrės kambario durų priklijuotą popieriuką: „Mergaitės kambarys”.

Beatričės nebuvo mokykloje. Beatričė turbūt susirgo. Pe-trė kaip viesulas lėkė į senamiestį. Štai rusvas namas. Ji žinojo Beatričės buto numerį. Paspaudė skambutį. Jokios melodijos iš „Karmen”, – skambutis neveikė. Petrė pasibeldė. Už durų kažkas sušlamėjo, pasisuko raktas, ir pati Beatričė pasirodė tarpdury. Ji buvo apsirišus gerklę, kalbėjo kimiu balsu.

– Tu? – nudžiugo. – Eikš į vidų.

Ji įsitempė Petrę į mažą priemenėlę, kurioje mėtėsi viena pora purvinų Beatričės aulinukų; paskui į vienintelį kambarį, kur lovo-je miegojo storas, pusamžis žmogus.

– Tėvelis iš naktinės pamainos, – sukuždėjo Beatričė. – Jis dirba kepykloje – bandelių meistras.

¹ Gižus – suniuręs, nepatenkintas.

Petrė apstulbusi dairėsi. Paskui prasižiojo kažko klausti, bet Beatričė jai kuštelėjo:

– Ša, sėskimės už stalo ir susirašinėkime raščiukais.

Petrė susižavėjusi žiūrėjo į ją.

– Na, pradėdam, – šnipštelėjo Beatričė ir ėmė skubiai rašyti:

– Kas tave nustebino?

Petrė akimirką galvojo ir atrašė:

– Kad šimet ankstyvas pavasaris.

až

šiandien užsimanė šimet mygtuką įsitempė

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką apie savo namus draugei pasakojo Beatričė? Kuo Beatričės pasakojimas Petrei patrauklus?
- 2 Kaip manote, kodėl mergaitė tiek prifantazavo apie savo namus, kur „daug vaikų“?
- 3 Kodėl Petrė namie pareikalavo, kad ją vadintų Pjetra?
- 4 Kodėl Petrė, nesutikusi draugės mokykloje, skubėjo ją aplankyti?
- 5 Papasakokite, ką mergaitė pamatė, atėjusi į Beatričės namus.
- 6 Kodėl Petrė, pamačiusi Beatričės butą, nieko jos neklausinėjo ir nepriekaištavo? Ką ji suprato?
- 7 Remdamiesi tekstu, pasvarstykite, ar tikrai Beatričėi nemieli jos namai.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Padiskutuokite, kodėl žmogui svarbūs namai, šeima, jo kilmė.

Kur ramu, ten tėvai, kur duonelė, ten namai.

Geriau sudžiūvusi duona savo namuose, negu daugybė valgių ant svetimo stalo.

Vaikystė mus persekioja kiekvieną liūdesio ir ilgesio valandą, mes bėgame prie jos lyg prie šaltinio, tenai niekada netrūksta vandens, nes tik vaikystėje mes esame tikri dievai ir tik vaikystėje galime iškasti šulinius trokštančiams pagirdyti. (*J. Aputis*)

Sigitas Geda

Jotvingių žemė

Parvažiavau namo gegužės mėnesį,
Ir aiškiai buvo galima matyti
Boružės, gulinčios po akmenėliais,
O prie upelių landžiojo karvytės.

Kvėpėjo alksnių luobu¹. Žmonės
Sodino bulves. Lyg kokia dvasia
Vaikai, arkliai ir traktoriai, ir kovarniai²
Pleveno prie pat žemės, vagose.

¹ Luobas – stora medžio žievė.

² Kovarnis – varnų šeimos juodas paukštis.

Ten buvo vandenys. Mėnulio pusė.
Koplytstulpiai ir peršviestas genys.
Žalių šakų erdvė skrajojo pušys.
Raudonas kaimas. Baltas gyvulys.

Subėgę mano seserys ir broliai
Dar pasakyt norėjo man kažką.
Aš juos paglosčiau šviečiančia ranka.
Jau užė žalias ažuolo altorius.

Klausimai ir užduotys

- 1 Apibūdinkite eilėraščio vyksmo vietą ir laiką. Raskite nurodytiems teiginiams tinkamas citatas.
- 2 Kokius vaizdus regi į gimtinę sugrįžęs lyrinis herojus?
- 3 Kurie vaizdai yra kasdieniški, tikroviški, o kurie paslaptingi, fantastiški?
- 4 Raskite eilėraštyje mitologinių įvaizdžių.
- 5 Suformuluokite eilėraščio temą ir pagrindinę mintį.
- 6 Prisiminkite, ką žinote apie jotvingius. Pasidomėkite poeto S. Gedos biografija ir paaiškinkite eilėraščio pavadinimą.

Vytautas Misevičius

Pirmasis pasimatymas

Meilė! Iš pirmo žvilgsnio! Kad žinotumėte, ji mane apėmė mokyklos salėje kaip gaisro liepsna. O mano širdis krūtinėje pasidarė karštesnė negu tūkstantis Afrikos saulių... Saulė, aišku, šviečia visiems, bet vis vien daugiau tiems, kas gyvena pietuose...

Mokyklos orkestras užgrojo svajingą valsą, ir aš, sukaupęs drąsą, iškviečiau ją šokiui. Kai pradėjome sukstis, kojos staiga nustojo jausti žemę. Aš taip ir pasakiau jai.

– O, – atsakė ji, – todėl nejauti žemės, kad visą laiką lipi man ant kojų...

Aš labai nuraudau.

– Danukas, – išmikčiojau.

– Valentina, – pasakė savo vardą ir ji.

Paskui ją vaišinau limonadu. Atkimšinėjau butelį po butelio ir vis pyliau jai. Kai, galutinai apsvaigęs nuo meilės, atidariau septintą butelį, Valentina nusikvatojo.

– Liaukis vaišinęs!.. – tarė ji. – Man nuo to limonado jau akyse burbuliukai šokinėja...

Paskui lydėjau ją namo. Ji tylėjo, ir aš tylėjau.

Taip palaimingai pratylėjome iki pat namų, kol aš išdrišau po savaitės paskirti jai pasimatymą.

Ištisą savaitę tik apie ją galvojau, ją sapnavau.

Nulėkiau į pirmąjį pasimatymą kaip su sparnais. „Pasakysiu jai, kad myliu! – tvirtai nusprendžiau. – Būtinai pasakysiu!”

– Labas, Danuk! – pasisveikino jinai.

Aš atsakydamas kažką kvarktelėjau lyg varlė. Ir nutilom abu.

Tik ėjom, ėjom ir tylėjom, tylėjom...

– Gražus vaizdas, – parodžiau į kažkokio smėlio krūvas.

– A... Taip... – atsakė ji. Ėjom, ėjom ir vėl ėjom...

– Puikus oras... – dabar prakalbo ji.

– Girdėjau, per radiją pranešė, – pratęsiau kalbą, – rytoj griaustinis gali būti...

– Ir trumpalaikis lietus, – atsiduso ji. Ėjom ir tylėjom.

– Gal atsisėsim, – pasiūliau, vos bepavilkdamas kojas. Atsisėdom.

Viršum galvos sklandė¹ kregždės. Šokinėjo žuvys iš vandens. Kvepėjo žiedų kvapų prisotintas oras. Gera!

– Valentina... – springau savo nedrąsa.

– Kas... Taip? – vos girdimai sušnibždėjo ji.

– Aš... Aš...

¹ Sklęsti – ištiestais sparnais skristi.

Jos akys nukrypo į nežymų lopelį mano bate.

– Aš... turiu... – Ir staiga netekau kvapo.

– Ką turi? Sakyk! – ji nusigandusi pažiūrėjo man į akis.

– Turiu prisipažinti... jog aš, aš... – užsimerkiau, kad nieko nematyčiau, – jog aš niekuomet neišdrįsčiau... skristi į mėnulį... – išpoškinau nei į tvorą, nei į mieta.

Iš gėdos vėl užsimerkiau. Užsimerkiau, laukiau, ką ji man dabar pasakys. Bet vietoj žodžių išgirdau tik žvėrišką urzgimą. Pašokau, – priešais mus urzgė nežinia iš kur atsibastęs didžiulis šuo! Klektelejau² atgal iš netikėtumo.

Valentina virpėdama prisiglaudė prie manęs.

– Apgink, Danuk! – sušuko. – Jis pasiutęs!

Pasiutusią šunų tai jau bijau... Kad tik tas dičkis nuo mūsų pasitrauktų! Su juo reikia kuo švelniau elgtis...

– Na, eik sau! Eik, šunyti... sau... – išstenėjau. Šuo tik pravėrė kraugeringus³ nasrus ir sulojo. Aš – krust, o jis vėl savo:

– Vau!.. Vau!.. Vau!..

Siekiu akmens – šuo tigro dantis parodo.

Bandau tolyn ropoti – jis, nusitvėręs už kelnių, atgal partempia.

– Gelbėkit! – apsiverkia Valentina.

Bet gelbėti nebuvo kam: aplinkui – nė gyvos dvasios.

– Kas tu per vyras! – atsigrėžė ji į mane jau su piktumu. – Negali mergaitės apginti!

Aš tyliu. Ką aš galiu, – juk nepradėsiu šunies kandžioti.

– Žinai ką, – staiga pagyvėjo ji. – Tu bėk, o jis tegul tave vejasi!.. Tada aš pasislėpsiu... Ir namai man netoli...

– Ačiū už patarimą, – atrėžiau pasipiktinęs. – Aš visai nesirengiu su savo paties mėsa pasiutusio šuns šerti!

– O aš nesirengiu su bailiu draugauti! Bailys, bailys! – sušnypštė jinai.

– Tu pati bailė! – atsikirtau.

² Klekteleiti – skubiai, staigiai atsisėsti.

³ Kraugerys – plėšrūnas.

Besižodžiuodami nė nepamatėm, kaip prie mūsų priartėjo moteriškė su vaikų būreliu.

– Šuo! – verksmingu balsu suklykė mano svajonė. – Gelbėkit!

– Rudi, eikš čia! Ciu, ciu, – pašaukė vaikai pabaisą kaip niekur nieko. Rudis suvizgino uodegą. Atsigręžęs į mus, dar kartą vamptelėjo ir nubėgo.

– Be reikalo jūs, vaikeliai, nusigandote, – šypsojosi moteriškė. – Rudis pažaisti su jumis norėjo... Jis mūsų darželio numylėtinis...

Mano sapnų princesė sulig tais žodžiais plykstelėjo kaip ugnis ir, matyt, dar kažko išsigando, kad, sušukusi: „Viešpatie! To dar trūko!“, – leidosi į kojas.

Patrypčiojau vietoje nesuprasdamas, ko ji vėl išsigando. Ir tada, kad žinotumėte, už nugaros išgirdau balsą:

– Labas vakaras, Dunduli!

Taip netikėtai mane pasveikino mokytojas Strakšys. Pasveikino ir kandžiai pridūrė:

– Su panelėmis vaikštinėjat? O kas pamokas ruoš?

– Pamokas... èè... jau paruošiau... O čia, tamsta mokytojau, – mikčiojau, – jokia panelė, čia... mano... sesuo...

– Ką? – apstulbo Strakšys. – Sesuo? Aš, kiek atsimenu, nesu tavo tėvas! Ir nebūsiu. O toji panytė – tikrų tikriausia mano duk-tė! Finalas, kaip matote, nedžiaugsmingas...

Galiu pridurti, kad prisiminęs tą bjaurų vaikų darželio šunpa-laikį, į savo slaptą dienoraštį didelėmis raidėmis įrašiau: „Ko ver-ta tokia meilė, kurią kiekvienas šuo gali ant uodegos galo nusi-nešti...”

a
ž

pirmąjį radiją pratęsiai paruošiau
nesuprasdamas nedžiaugsmingas bjaurų

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra pagrindiniai apsakymo veikėjai? Kas yra įvykių pasa-kotojas?
- 2 Koks jausmas užvaldė Danuko širdį?
- 3 Raskite tekste ir perskaitykite, su kuo berniukas palygina meilę ir savo įsimylėjusią širdį.
- 4 Kodėl vaikams nesisekė kalbėtis?
- 5 Ką norėjo Danukas pasakyti Valentinai? Ką jai pasakė? Kodėl?
- 6 Papasakokite, kodėl vaikai susipyko.
- 7 Kokią dar nesėkmę tą dieną išgyveno Danukas?
- 8 Paaiškinkite žodžių „Ko verta tokia meilė, kurią kiekvienas šuo gali ant uodegos galo nusinešti...” prasmę.
- 9 Paaiškinkite frazeologizmo „nei į tvorą, nei į mieta” reikšmę.
- 10 Kokia šio kūrinio nuotaika? Kodėl?
- 11 Pasirinkite labiausiai jums patikusią apsakymo ištrauką ir ją su-vaidinkite.

Gendrutis Morkūnas

Tikroji tiesa apie Katšunį

Ištrauka iš knygos „Vasara su Katšuniu“

Ir kitą rytą Bernardas su katšuniu gurkšnojo pieną. Pienas ir vėl buvo šiltas, nors ką tik ištrauktas iš šaldytuvo. Šį kartą jis kvepėjo purienomis.

Bernardas nežinojo, kas yra purienos, tad apie jas jam papasakojo katšunis. Tyliu, truputėlį dūzgiančiu balsu jis pasakojo apie tai, kaip, galų gale pasibaigus žiemai, ištirpusio sniego vandeniui užliejus pievas ir ėmus kaitinti saulei, pražysta purienos. Šiaip jos būna beveik nematomos. Galima visą vasarą vaikščioti po pievą, kurioje auga purienų, ir jų nepastebėti – jos tokios kuklios, kad jas užgožia kitos žolės. Tačiau pavasarį, kai oras pasidaro beveik toks pats karštas, bet dar ne toks permatomas kaip vasarą, purienos pražysta. Kitos žolės dar tik svarsto, kokius lapelius skleisti, o purienos žydi visu smarkumu. Iš dangaus šviečia visai vasariška saulė, kvepia ką tik sušilusi žemė, o iš vandeniui užlietu pievų tvokste tvoskia purienų geltonumas. Ne vienam tada norisi kristi kur nors ant sauso kalnelio ir užmigti. Kaip liepos mėnesį.

– Bet niekada to nedaryk, – savo pasakojimą baigė katšunis.
– Gali susirgti plaučių uždegimu.

– Koks tavo vardas? – paklausė Bernardas.

– Tu mane jau pavadinai katšuniu. Man tai patinka, – atsakė katšunis.

– Bet norėčiau žinoti tikrąjį tavo vardą, – neatlyžo¹ Bernardas. Jis žinojo, kad prasivardžiuoti negražu. Visus reikia vadinti tikraisiais vardais.

¹ Atlyžti – nustoti pykti, nurimti.

Iš to, ką katšunis pasakė, Bernardas suprato, kad jis skaito mintis.

– Aš jau sakiau, kad katšunio vardas man patinka. Pagalvok apie tuos, kurie savo vardų nemėgsta. Jie kankinasi, girdėdami savo vardą. Sugalvoja sau net pravardes. Pažinojau vieną berniuką, kuris savo vardo nekentė. Beje, tas vardas buvo visai normalus, ir tūkstančiai berniukų būtų džiaugęsi, jeigu būtų turėję tokį vardą. Ko tik jis nedarė, kad tik niekas jo nevadintų vardu. Sugalvodavo visokių pravardžių ir prašydavo, kad jį vadintų jomis. Tyčia krapštydavo nosį, išsitepliodavo purvu ir apsipildavo vandeniu, kad tik kas nors imtų jį pravardžiuoti Krapščiumi, Purviu ar Šlapiumi. Kaip tyčia, nė viena pravardė jam nelipo. Kaip jis pavydėjo tiems, kuriuos vadino Žiurkėmis, Kurmiais, Žalgomis², Pelikanais!

² Žalga – lanksti kartelė, didelė vytis.

Supratus, kad katšunis skaito mintis, Bernardui turėjo pasidaryti neįjauku. Vos tik spėjo jis apie tai pagalvoti, katšunis tarė:

– Tikri draugai visada skaito vienas kito mintis. Ir dėl to jiems nekyla jokio neįjukumo. Blogų minčių jie neturi, tad nėra ko ir slėpti.

– Gerai. Tada tave vadinsiu Katšuniu, – pasakė Bernardas.

Jis pajuto, kad to norėtų ir Katšunis.

Pajutau ir aš, todėl nuo šios vietos Katšunio vardą rašysiu didžiąja raide.

O Bernardas abejojo, ar kada nors jis parašys apie Katšunį. Viskas buvo taip neįtikėtina ir keista, jog nė neįsivaizdavo, kaip visa tai galėtų aprašyti. Mintį apie rašinėlį „Kaip praleidau vasaros atostogas su Katšuniu“ iškart išmetė iš galvos. Kad visi tyčiotųsi, jog šuns nuo katės neatskiria? Ir kad juoktųsi iš to, kaip jis linksmino sendaikčių turgų?

Bernardas jautė, kad apie tai jis neturėtų pasakoti net mamai ar tėčiui. Bent jau kol kas. Ir kad nepadarys nieko bloga nepapasakojęs. Kad nepasakoti – joks nusikaltimas. Tuo Bernardas truputėlį net stebėjosi – iki šiol jis manė, kad pasakoti savo tėvams reikia viską. Net jeigu pasakojant tėtis linkčioja galva, o mama ūkčioja³, ir nė vienas nesiklauso.

Dabar jis suprato, jog pasitaiko dalykų, apie kuriuos geriau neprasizioti.

Bernardo mintis Katšunis skaitė toliau.

– Taip, tai yra mūsų paslaptis. Aš atėjau tau padėti. Iš tavęs sklido tokia neįviltis, kad man pašiorpo kailis. Įsivaizduok save, apsirengusį šlapiais drabužiais. Šaltą rudenį. Drabužius tu gali persirengti, o aš kito kailiuko neturiu.

³ Ūkčioti – šūkauti.

– Bet dabar man daug geriau. Tu išeisi? Juk tavo kailiukas nebešiurpsta, – paklausė Bernardas. Jis taip bijojo iš Katšunio išgirsti: „Taip, išeisiu. Tau jau daug geriau“, kad Katšunio atsakymo neišgirdo visai. Todėl savo atsakymą Katšunis turėjo pakartoti:

– Kailiukas nebešiurpsta, bet man gera su tavimi.

Nuo šių žodžių Bernardui kažkodėl pasidarė karšta. Paskui jis prisiminė, kad niekas iki šiol jam nėra taip sakęs. Kartais mama sakydavo, kad ji Bernardą myli, kad jis jai labai brangus, bet tai kažkodėl nė iš tolo neprilygo Katšunio žodžiams. kažkas juose slėpėjo.

– Gyvenime tu išgirsi dar daug žodžių, nuo kurių norėsi sustoti širdis. Tau tai patiks. Tokius žodžius tu norėsi girdėti. Bet žinok, kad bus daug žmonių, kuriems reikės ir tavo žodžių. Labai reikės.

Katšunio balsas buvo lygus ir vienodas ir atrodė, kad jis dėsto kažką paprasta ir kasdieniška, pavyzdžiui, kaip lyginti kelnes.

– Kas tu? Kur gyveni? Kiek tau metų? Kada tavo gimtadienis? – išpyškino Bernardas. Jam norėjosi apie naują draugą žinoti viską.

Katšunis tylėjo. Jo akyse žaidė ruda ir geltona spalva, ir Bernardas suprato, jog nebūtina žinoti, kada tikro draugo gimtadienis. Draugaujant yra daug svarbesnių dalykų negu gimtadieniai. Ir geriau visas jėgas atiduoti jiems.

Tad kokia ta tikroji tiesa apie Katšunį?

Ji tokia. Katšunis panašus ir į šunį, ir į katę. Jo akys keičia spalvą, o kailiuku gali bėgioti įvairiaspalvės bangos. Moka būti nepastebimas, tačiau kartais, būdamas su juo, nematai ir negirdi nieko daugiau, tik jį. Šiek tiek kalba, bet dar daugiau pasako kažkoku kitu būdu, be žodžių. Mėgsta šiltą pieną ir tas pienas kiekvieną kartą kvėpia vis kitaip.

Vos nepamiršau. Tie, kurie pamany, jog Katšunis panašus į švelnų kačiuką ar mėlyną šuniuką, labai apsiriks. Kai Katšunis kuo nors nepatenkintas, jo akys mėto violetinius žaibus, o kailis pasidaro panašus į kaktusą, kuris tarsi policijos mašinos švyturėlis žaižaruoja mėlyna ir raudona spalva. Tada Katšunio gali išsigąsti net televizijos bokštas.

Tai beveik ir viskas, ką žinau apie Katšunį. Tiesa, dar atrodo, kad jis ateina tada, kai kam nors labai labai labai labai bloga.

až

užgožia džiaugęsi didžiaja persirengti
neįsivaizdavo neturėtų naują kasdieniška

Klausimai ir užduotys

- 1** Kas yra ištraukos pagrindiniai veikėjai?
- 2** Apie ką pasakojo Katšunis Bernardui? Ko jis patarė nedaryti? Kodėl?
- 3** Ką atsakė Katšunis, kai berniukas paklausė jo vardo?
- 4** Apie kokią paslaptį kalbėjo Katšunis?
- 5** Ko labiausiai bijojo Bernardas?
- 6** Kaip jautėsi berniukas, išgirdęs Katšunio žodžius: „Kailiukas nebešiurpsta, bet man gera su tavimi.“ Kas slėpė šiuose žodžiuose?
- 7** Paaiškinkite žodžių „Bet žinok, kad bus daug žmonių, kuriems reikės ir tavo žodžių. Labai reikės.“ prasmę.
- 8** Kas yra Katšunis – tikra ar pramanyta būtybė? Apibūdinkite jo išvaizdą.
- 9** Ko galima pasimokyti iš Katšunio? Kokių naudingų dalykų iš jo išgirdote?

- 10** Remdamiesi tekstu, paaiškinkite, kodėl Bernardui reikia tokio draugo kaip Katšunis.
- 11** Nusakykite kiekvienos teksto dalies pagrindinę mintį.
- 12** Parašykite rašinį „Kuo ypatingas mano keturkojis draugas“.

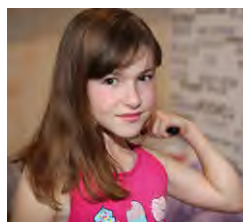

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Surenkite klasėje nuotraukų parodą „Mūsų nerūpestinga vaikystė“.

Jeigu jums įdomu

Jeigu jus sudomino Bernardo ir Katšunio draugystė bei jų patirti nuotykių, perskaitykite visą Gendručio Morkūno knygą „Vasara su Katšuniu“.

Violeta Palčinskaitė

Taip mes tapome suaugę...

O per naktį nuo balkono
Dingo aitvaras pernykštis...
Išsirito iš kokono
Mėlynsparnė peteliškė.

Rodos, nieko neįvyko –
Tik liūtis nuplovė kiemą,
Tik atvertus žalią knygą,
Saulė žaidė visą dieną.

Tik į vakarą aikštingai
Ėmė suktis pienių pūkas,
Tik aukštoj žolėj pradingo
Mūsų margas sviedinukas.

Tik lašėjo tyliai laikas
Ir nelaukė, ir nelaukė, –
Tik išėjo mažas vaikas
Ir sugrįžo...
Jau suaugęs.

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką nusako eilėraščio pavadinimas?
- 2 Kokius vaizdus matote, skaitydami eilėrašį?

- 3 Paašškinkite šių eilučių prasmę:
„Tik atvertus žalią knygą,
Saulė žaidė visą dieną.”
- 4 Pabandykite nusakyti šio eilėraščio temą ir pagrindinę mintį.
- 5 Ką eilėraštyje randate artimo sau?
- 6 Suraskite ir pasiklausykite dainos „Taip mes tapome suaugę...”
(pagal V. Palčinskaitės eilėrašį) įrašo. Parašykite, ką įsivaizdavo-
vate, jos klausydamiesi. Ką eilėraščiui suteikia muzika?

DALELYTĖS REIKŠMĖ IR VARTOJIMAS

Žodžiai *vėl, beveik, vos, tik, ne* yra vadinami dalelytėmis. Jie neina sakinio dalimis, tačiau joms arba visam sakiniui teikia įvairių atspalvių. Pavyzdžiui, dalelytė *vėl* sakinyje *Lauke vėl sulojo šuo* rodo, kad šuo sulojo ne pirmą kartą. Sakinyje *Beveik visi mokiniai buvo susirinkę* – mokinių kiekį patikslina dalelytė *beveik* (vadinasi, ne visi, bet trūko nedaug).

Dalelytėmis taip pat galima klausti (*ar, argi*), neigti (*ne, nebe, nei, nė*), lyginti (*tarsi, tarytum*), išskirti (*net, tik*) ir kt.

Dalelytė – nesavarankiška, nekaitoma kalbos dalis, kuri suteikia sakiniui papildomų prasminių atspalvių. Būdama nesavarankiška, dalelytė visada šliejasi prie kitų sakinio dalių, o pati viena sakinio dalimi neina.

Bendrinėje kalboje dažniausiai vartojamos šios dalelytės: *antai, ar, argi, bene, bent, beveik, dar, gal, gi, jau, juk, kažin, kuone, kone, ne, nebe, nei, nė, nebent, nejaugi, net, pat, šiai, tarsi, tartum, tegu, tik, tiktai, vėl, vien, vis, vos*. Dalelytėmis taip pat gali eiti žodeliai *bet, ir, ypač, lyg, per* ir kt.

1 Pasakykite, kurie paryškintieji žodžiai yra dalelytės.

1. Šalčiai ir pūgos **vis dar** siautė. (K. B.)
2. **Ne** viską supratome, **bet** viskas mus domino ir traukė. (A. Vc.)
3. Susiūtas, **bet ne** drabužis, **su** lapais, bet **ne** medis, ne žmogus, o **viską** pasakoja. (tts.)
4. **Ar** visados **taip** darai? (M. S.)
5. **Virš** kopų mėnuo pamažu jau kyla. (Eug. M.)
6. Tokio dydžio lydekos meškeriojas nebuvo **nei** matęs, **nei** regėjęs. (V. Ž.)
7. **Ji** staiga susverdėjo, **lyg** norėtų nusitverti už oro. (B. P.)
8. **Kurgi** mes keliausim, kur **tavęs** ieškosim. (L. Gt.)

- 2** Nurašykite sakinius. Pabraukite dalelytes ir pasakykite, kokį prasminį atspalvį jos suteikia sakiniui ar jo dalims.
1. Bene pirmą sykį šįmet pakvipo pavasariu. (V. M.-P.)
 2. Nešlama nė vienas medžio lapas. (A. P.)
 3. Ar meškinui vėl nebus kas nutikę? (A. Vč.)
 4. Jis išjudino net ir tylųjį Algį. (J. Mk.)
 5. Penkeri metai? Juk tai ne juokas žmogaus gyvenime! (R. L.)
 6. Senojo Vilniaus gyventoją aš buvau beveik pamiršęs. (V. D.)
 7. Atšlepsėjo net balų čiuožikai, vos pavilkdami nepratusias prie sausumos kojukes. (V. Ž.)
- 3** Įrašykite tinkamas dalelytes.
1. Vėjas stiprėjo. Kapitonui ▲ sunkiau buvo valdyti laivą. (R. L.)
 2. Atrodė, kad paukštis ragina bernus eiti šalin. ▲ kiek pasisukiojęs, jis nuskrido. (tts.)
 3. ▲ laivo kapitonas drąsino žmones, išgąstis vis didėjo. (V. Ž.)
 4. Nieko neatsakė Ilgis, ▲ sudejavo. (V. K.)
 5. Aš ten nuėjęs nieko nesakysiu, ▲ pati motina imtų klausinėti. (Ž.)
 6. Atitraukęs žvilgsnį nuo kelio, negalėjo patikėti tuo, ką regi jo senos akys: galingo medžio šakos ▲ rankos nusviro žemyn ir prie liemens prisispaudė. (r.)
- 4** Įrašykite praleistas raides ir pabraukite dalelytes.
1. Į langą vėl purškė lietus su snieg*. (J. D.)
 2. Prūsai su ordinu nesitaik*s, kol bus bent vienas kryžiuotis prūsų žemėje. (J. G.)
 3. Sulėtėjusi srovė vos st*mė plaustą pirm*n. (J. A.)
 4. Vilius įsmeigia ak*s į dur*s ir net nekrusteli. (V. B.)
 5. Saulelė jau sen*i miegojo. (Ž.)
 6. Dar vakar b*čiau galėjęs tvirtinti, kad juos visus gerai paž*stu. (V. D.)
 7. Pavakar* vis dėlto įsis*tėjo audra. (K. S.)
 8. Niekada ne per v*lu gyventi. (Just. M.)
- 5** Pasakykite sinonimiškų dalelyčių paryškintoms dalelytėms.
1. Saulė jau siekė **beveik** vidurį dangaus. (V. M.-P.)
 2. Atsiskuko Anskis Šimonis ir **kone** pargriuvo iš išgąščio. (I. S.)
 3. Vežimas **vos vos** judėjo. (V. M.-P.)
 4. **Ar** žmogaus gyvenimas neprimena upės? (A. Vc.)
 5. Balsys, **tarsi** susigėdęs, panarino akis. (V. M.-P.)
 6. Mes **gi** visi supratome, dėl ko Justinas prašėsi paliekamas. (V. D.)

DALELYČIŲ RAŠYBA

Dalelytė	Rašoma kartu	Rašoma atskirai
ne	<p>1. Kai virsta priešdėliu ir suteikia žodžiui priešingą reikšmę: <i>laimė – nelaimė, gražus – negražus, skaito – neskaito</i>. Dalelytė <i>ne</i> kaip priešdėlis dažniausiai vartojama su veiksmažodžiais (<i>čia negyvena, dar neskaitė, brolis nedirba</i>), būdvardžiais (<i>neblogas oras, negili upė, neramūs laikai</i>), būdvardiniaisrieveiksmiais (<i>negerai, negiliai, neramiai</i>).</p> <p>2. Kai su įvardžiais <i>koks, savas</i>, įvardiniaisrieveiksmiais <i>kaip, kiek</i> sudaro kitokios reikšmės žodžius: <i>Oras buvo nekoks</i> (t. y. prastas). <i>Audrius buvo nesavas</i> (t. y. keistas, nusiminęs). <i>Gyvenu nekaip</i> (t. y. prastai), <i>uždirbu nekiek</i> (t. y. nedaug).</p>	<p>1. Kai reiškia priešpriešą ar neigia sakomąjį dalyką: <i>Jam ne laimė rūpi, o pelnas. Jis nori ne rašyti, o skaityti</i>. Tokią reikšmę dalelytė paprastai turi, kai ji vartojama su skaitvardžiais (<i>ne du ir ne trys, o dešimt</i>), įvardžiais (<i>ne jis, o aš, ne šitas, o kitas</i>), prielinksniais (<i>ne prie stalo, o prie lovos, ne už sienos, o čia</i>),rieveiksmiais (<i>ne dabar, bet rytoj, ne blogiau kaip visiems</i>), dalelytėmis (<i>ar ne, dar ne, ne tik, ne vien</i>).</p> <p>2. Kai vartojama tarp dviejų vienuodų ar panašių žodžių: <i>kur ne kur, kada ne kada, šiaip ne taip, vos ne vos, šiek ne tiek</i>. Verta įsiminti žodžių <i>ne veltui, ne juokais</i> rašybą.</p>

Dalelytė	Rašoma kartu	Rašoma atskirai
nebe	Kai suteikia žodžiui priešingą reikšmę: <i>dirba – nebedirba, gyvena – nebegyvena, naujas – nebenaujas, gražiai – nebegražiai.</i> Dalelytė <i>nebe</i> kaip priešdėlis dažniausiai vartojama su veiksmažodžiais, būdvardžiais, būdvardiniaisrieveiksmiais.	Kai reiškia priešpriešą ar neigia sakomąjį dalyką: <i>Nebe mokslas, o dykinėjimas jam galvoje. Nebe vienas, o visi.</i>
nė		<i>nė vieno vaiko, nė dienos, nė nebandė</i>
tebe, te, be	Su veiksmažodžiais, jų formomis (<i>tebedirba, tebegyvena, težiūri, buvo bebėgęs</i>).	1. Su daiktavardžiais ir kitais žodžiais: <i>Koks čia be poilsis?</i> 2. Kai turi <i>ar, argi</i> reikšmę: <i>Bene važiuosi prie ežero?</i>
gi	Su nekaitomais vienskiemeniais žodžiais: <i>argi, dargi, netgi, kurgi, taipgi.</i>	Su kaitomais vienskiemeniais, taip pat nekaitomais kelių skiemenų žodžiais: <i>kas gi, ko gi, kam gi, ką gi, koks gi, kokio gi; kada gi, kodėl gi, kažkada gi.</i> Išimtis – <i>nejaugi.</i>
vis	Tik su dalelyte <i>gi</i> : <i>visgi.</i>	<i>vis dėlto, vis vien, vis tiek, vis dirba, vis skaito, vis dar mokosi</i>
per		<i>per daug, per aukštai, ne per vėlai, per toli</i>

- 1** Parašykite kartu arba atskirai. Pasirinkite septynis žodžių junginius ir parašykite su jais po sakinį.

(per) daug, (vis) tiek, (vis) gi, (te) neša, (be) galo, (ne) vienas, (per) nelyg, taip (pat), (iš) tikrujų, (kai) kur, (kai) kuris, (bet) kaip, (iš) viso, (iš) syk, (be) maž, (be) to, (šiek) tiek, (ne) visai, (ne) dviese, bet (gi), o (gi), vėl (gi), kadan (gi), (vis) tik, (vis) dėlto, (nebe) šneka, (ne) (per) toli, (ne) (per) seniausiai, (vis) tiktai, (ne) jaugi, (ne) tiek

- 2** Taisyklingai parašykite suskliaustąsias dalelytes.

1. Aš (ne) leidžiu, o įsakau. (A. Vč.) 2. Visa dėdės šeima šiuo atsitikimu (ne) paprastai susidomėjo. (V. M.-P.) 3. Staiga (ne) savo balsu suklinka Èvė. (I. S.) 4. (Ne) aš prūsus pašaukiau į karą ir (ne) aš jiems įsakysiu pasitraukti nuo Karaliaučiaus. (J. G.) 5. Akys (ne) mato – širdies (ne) skauda. (tts.) 6. Jų buvo (ne) du ir (ne) trys. 7. Gatvėse (nebe) buvo nė vieno vaiko. (S. Z.) 8. Sodas (ne) tik darbo, bet ir poilsio vieta. (T. I.) 9. Gaisras (ne) gedinamas išsiplėčia. (tts.) 10. Stepukas dabar (nebe) užmigs. (R. K.)

- 3** Taisyklingai įrašykite dalelytę *gi*.

1. Ko ▲ aš turiu rūpintis, jei jam galvos nesopa. (V. K.) 2. Ne ▲ apie mane nieko negirdėjote? 3. Kada ▲ pagavai lauke vėją? (tts.) 4. Kaip ▲ tu, vaikel, neklausęs mūsų, šitaip padarei? (B. S.) 5. Kas ▲ ten? Kas ▲ tenai už miško žiba, tviska, ištiško? (A. S.) 6. Kas ▲ užuolaidą judina lango, kieno balta rankelė? (S. N.)

- 4** Įrašykite dalelytę *vis*.

1. Ažuolų pumpurėliai vos prasišiepę, jiems ▲ dar šalta. (J. S.) 2. Saulės ▲ tiek neužpūsit. (J. M.) 3. Geraširdžiai kilnūs medžiai ▲ gyrė savo augintinę norėdami suteikti jai daugiau džiaugsmo. (J. A.) 4. Tėvas tebebuvo skiedryne, dar ▲ kapojo alksnius. (J. A.) 5. Jeigu džiaugsmo kiek nori turėtum, jo ▲ tiek niekada neužtektų. (J. Dg.)

- 5 Parašykite sakinių su *per, per daug, ne per dažnai, per daug šalta*.
- 6 Įrašykite praleistas raides, suskliaustuosius žodžius parašykite drauge arba skyrium.
1. (Ką, gi) mes daug* turim pasakyti? (V. K.)
 2. Kai privažiavau Šventosios tiltą, ant skardžio dar (tebe, pleveno) rausva, g*stanti šviesa. (B. Rdz.)
 3. (Vis, dėl, to) mažutė vilties kibirkšt*lė dar (tebe, ruseno) jos šird*je. (V. P.)
 4. Š*is metais žiema (nebe, bus) tokia sunki kaip pernai. (S. Z.)
 5. Ne, jis (ne, dainuoj*), o verkia. (A. Vč.)
 6. Kas (per, dau*), tas nesveika. (tts.)
 7. Dangus (ne, be, mėlynas), o ka*kaip šviesiai pilkas. (I. S.)
 8. Kelti inkilus dar tikrai (ne, per, vėlu). (S. P.)
 9. Kryžiuoč* (ne, iš, karto) suprato, kad čia (ne, saviškis). (A. P.)
 10. Jis vėl bandė sušukti, tačiau savo balsą (vos, ne, vos) i*girdo. (S. Z.)

JAUSTUKAS IR IŠTIKTUKAS

Jaustukas ir **ištiktukas** yra nekaitomosios kalbos dalys. Jaustukai reiškia jausmus (*ai, oi, ak*), o ištiktukai paprastai reiškia įvairių veiksmų sukeltus garsus ar vaizdus (*brakšt, paukšt, mirkt*).

Dažniausiai vartojami jaustukai: *a, ach, ak, ai, cit, e, che, ei, ek, è, hm, na, o, oho, oi, ša, ts, ačiū, bravo, deja, dėkui, marš, sveiks, štiš, vai, vaje, valio*.

Jaustukais galima išreikšti daugybę įvairiausių jausmų: pasitenkinimą ir nepasitenkinimą, džiaugsmą ir skausmą, gėrėjimąsi ir bjaurėjimąsi, nusivylimą ir kt. Jaustukai taip pat tinka liepimui, draudimui, raginimui nusakyti.

Jaustukai sakinyje dažniausiai skiriami kableliais ir šauktukais. Įsidėmėtina jaustuko *deja* rašyba.

Vieni ištiktukai yra kilę iš veiksmažodžių (*mirkt – merkti, trukt – traukti, žvilgt – žvelgti*), kiti susidarė mėgdžiojant kokio nors veiksmo sukeltus garsus ar vaizdus (*brakšt, miau, triokšt*).

Kai kurie veiksmažodžiai yra kilę iš ištiktukų: *brakšt – brakšėti, kakšt – kakšėti, pykšt – pykšėti, pokšt – pokšėti*. Tai rodo, kad ištiktukas yra labai seniai susidariusi kalbos dalis.

Ištiktukai kalbą daro gyvesnę, vaizdingesnę.

1 Nurašykite sakinius. Pabraukite jaustukus ir padėkite reikiamus skyrybos ženklus.

1. Oi kaip smagu vieną kitą dieną pasidaryti sau atostogas ir ligonio teisėm pasilepinti namie. 2. Valio džiaugsmingai sušuko dvynukai ir puolė tėvams ant kaklo. 3. Ojojaj sune-rimo tėtis. 4. Ačiū už piešinį, kuris mums, atvirai šnekant, šiaip sau. 5. Ei sušuko jam vairuotojas, nesivargink. 6. Bravo sušuko Ugnius, toliau tarškėdamas su tuščia padanga. 7. Oho iš karto – į antrąjį – nustebo Saulius. 8. Aha na ką gi, Kalėdoms išmokysiu jus nors porą giesmelių. 9. Na būk vyras. Nežliumbk.

K. Saja

2 Sugalvokite po sakinį su jaustukais *ak, deja, dėkui, ei, vaje, ačiū, valio, oho*.

3 Nurašykite sakinius ir pabraukite ištiktukus.

1. Din dan! Din dan! Din dan! – ataidėjo iš viršaus, kažkas nubėgo, garsiai šlepsėdamas, kažkas šaukė. (J. Ž.) 2. Antanukas strikt prie senelės. (V. K.) 3. Švieselė žibt ir užgeso. (Ž.) 4. Topt į galvą man mintis. (r.) 5. Oginskis šmakšt ir susirgo. (Ž.) 6. Aš bežiopsodamas su savo klumpėmis šliūkšt paslydau, žlagt išvirtau. (M. V.) 7. Tik kažki kas stakt ir užstojo jai už akių. (Ž.) 8. Čir vir vir – pavasaris, palikau vaikelius nelesintus. (tts.) 9. Abu strykt pastrykt – ir nušuoliavo kaip kiškiai per girią. (E. M.) 10. Cibutė drykt atsistojo ant krosnies, švyst švystelėjo ragais ir subliovė. (tts.)

4 Parašykite ištiktukų, kurie būtų kilę iš veiksmažodžių *klupti, slysti, švilpti, žiebtį, žvelgti*, ir sugalvokite su jais po sakinį.

5 Raskite ir išrašykite ištiktukus.

1. Tuo tarpu kyšt iš gretimo kambario Tarvydienė. (K. S.)
2. Visi plekšt plekšt susėdo ant pamatų ir pradėjo giedoti be jokio sutikimo. Vienas miau miau it katinas miauzgėjo, kitas ve ve it veršis rėkė, trečias bau bau it jautukas baubė, dar kitas kiur kiur it viščiukas kiurksėjo, dar kitas ga ga it žąsinas krykštavo. (M. V.)
3. Vytukas tykšt tykšt tykšt perbėgo per balas, kažką slėpdamas užantyje, ir kaip šeškas šmurkstelėjo į trobą. (K. S.)
4. Puodynėlė keberiokšt parvirto, pienas pasiliejo. (P. M.)
5. Velniūkštis nieko nelaukdamas šmurkšt įlindo į maišą. (tts.)
6. Aust – nė stukt, verpt – nė trukt, o šokt – kaip šimtas neša. (tts.)
7. O tai būta karietos ir važiuota karaliaus į svečius. Karieta pokšt, karalius keberiokšt, o auksinė karūna rid rid rid ir nuriedėjo griovinė. (K. S.)

6 Ištiktukus pabraukite viena linija, jaustukus – dviem.

Jaustukų peštynės

Jaustukai susipešė. Karingasis jaustukas pašoko ir šūktelejo:

– Na, palauk!

– Aure! – ėmė skardenti kiti jaustukai. – Aure, tuodu vėl susipešė. Ei, ei, bėkim skirti!

Pagriebęs Vytuką, Mokslas nuskubėjo takeliu išėjimo link. Ten jie rado rintis jaustukus, kurie į peštynes nesikišo ir neatrodė linkę su kitais žodžiais labai bendrauti. Tai buvo *ačiū, dėkui, labas, sudie, viso gero*.

Jiems bekeliaujant ir bešnekant, blykst – kažkas blykstelejo, pokšt – kažkas pokštelejo, brakš brakš, trakš trakš – ėmė trakšėti. Žemė kažkodėl pasidarė slidi, ir jie slyst paslydo, keberiokšt pargriuvo.

– Ai, ai, gelbėkit! – sušuko Vytukas.

J. Šukys

KALBOS DALIŲ GRAMATINIŲ POŽYMIŲ KARTOJIMAS IR APIBENDRINIMAS

- 1 Išanalizuokite savarankiškų ir nesavarankiškų kalbos dalių lenteles (p. 202–204) ir prisiminkite, ką žinote apie kalbos dalis.
- 2 Paryškintus žodžius sugrupuokite į kaitomus ir nekaitomus. Nurodykite, kurios tai kalbos dalys.

Gimtoji kalba – vertybė

Visi **gimstame** nemokėdami kalbėti. Kalbos išmokstame iš savo **mamos**, iš **savo** namų aplinkos. Po to kiemas, draugai, TV, feisbukas, sms **žinutės**, mokykla ir, **deja**, retai **geros** knygos! Visa tai turėtų būti geras **gimtosios** kalbos mokytojas, **bent** jau taip sako **visi** protingi žmonės. **Šiandien** aš galiu **drąsiai** ir garsiai pasakyti – **man** gimtoji kalba yra **vertybė**. Bet ne **todėl, kad** žinau, **jog** lietuvių kalba yra archajiškiausia indoeuropiečių kalba, kad jos **mokosi** užsieniečiai siekdami kalbininkų **karjeros**, kad lietuvių liaudies sutartinės yra įtrauktos į UNESCO nematerialaus paveldo sąrašą.

Didžiausią įspūdį man padarė istorijos, kaip lietuvių kalbą **saugojo** pasišventę jai **keli per** stebuklą išmokyti **devynioliktojo** amžiaus vyrai: V. Kudirka, J. Basanavičius, A. Juška.

E. Urbelytė

Kaitomi žodžiai		Nekaitomi žodžiai	
Žodis	Kalbos dalis	Žodis	Kalbos dalis

- 3 Išlinksniuokite žodžių junginius *sidabrinis varpelis, darbšti bitelė*.

Savarankiškos kalbos dalys (vienos gali eiti sakinio dalimi)			
Kalbos dalis	Kalbos dalis reiškia, žymi	Skryriai	Kaitoma
Daiktavardis	Pasako asmens, daikto vardą arba tam tikro reiškinio pavadinimą ir atsako į klausimą kas tai? (<i>sūnus, medis, saulė</i>). Yra vyriškosios (namas) arba moteriškosios (klasė) giminės, bet giminėmis nekaitomas.	Bendriniai (<i>miestas, mergaitė</i>) Tikriniai (<i>Seinai, Žaneta</i>)	Skaičiais (vns. <i>beržas</i> , dgs. <i>beržai</i>) Linksniais (<i>V. kas?</i> , <i>K. ko?</i> , <i>N. kam?</i> , <i>G. ką?</i> , <i>Įn. kuo?</i> , <i>Vt. kur?</i> <i>kamė?</i> , <i>Š. –</i>)
Būdvardis	Žymi asmens, daikto arba reiškinio ypatybę ir atsako į klausimus koks? kokia? kokie? kokios? (<i>ramus, rami, ramūs, ramios</i>).	Paprastieji (<i>aukštas, sena</i>) Įvardžiuotiniai (<i>aukštasis, senoji</i>)	Giminėmis (vyr. – <i>šviesus</i> , mot. – <i>šviesi</i> , bevardė – <i>šviesu</i>), skaičiais, linksniais, laipsniais (nelyginamasis – <i>ramus</i> , aukštesnysis – <i>rames-</i> <i>nis</i> , aukščiausiasis – <i>ramiau-</i> <i>stas</i>)
Skaitvardis	Žymi skaičių arba skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimus kiek? kelintas? kelin-ta? (<i>vienas, dešimt, aštuntas</i>).	Kiekiniai: pagrūdiniai (<i>du, šim-tas</i>), dauginiai (<i>dvejys, devyneri</i>), kuopiniai (<i>šešetas, aštuonetas</i>), trupmeniniai (<i>viena antroji</i>) Kelintiniai (<i>pirma, trečias</i>)	Giminėmis (ne visi), skaičiais, linksniais (ne visi)

Savarankiškos kalbos dalys (vienos gali eiti sakinio dalimi)	
Įvardis	<p>Nurodo asmenį, daiktą, ypatybę arba skaičių, bet jų nepavadina (<i>jis, tas, tokia, keli</i>).</p> <p>Asmeniniai (<i>aš, tu</i>), savybiniai (<i>jūs, mūsų</i>), sangražiniai (<i>savęs</i>), parodomieji (<i>tas, anas</i>), pažymimieji (<i>kilas, miekas</i>), klausiamieji-santykiniai (<i>koks, kuris</i>), nežymimieji (<i>kažkas, bet kas</i>)</p>
Veiksmažodis	<p>Reiškia asmens, daikto veiksmą arba būseną ir atsako į klausimus ką veikia? kas vyksta, darosi, atsitinka? (<i>kyla, žiūri, aušta</i>).</p> <p>Asmeniniai (<i>auga, dirba</i>), beasmėniai (<i>aušta, skauda</i>)</p> <p>Paprastieji (<i>kelta, pyksta</i>), sangražiniai (<i>keltasi, pykstasi</i>)</p>
Prieveiksmis	<p>Linksniais ir asmenimis nekaitoma kalbos dalis, kuri aiškina veiksmažodį, būvardį,rieveiksmį arba daiktavardį ir atsako į klausimus kaip? kur? kada? keliese? kiek? kodėl? (<i>greitai, čia, vakar, daug, todėl...</i>).</p> <p>Būdo (<i>gražiai, tyliai</i>), kiekybės (<i>daug, šiek tiek</i>), vietos (<i>arti, visur</i>), laiko (<i>vakar, kitąsyk</i>), priežasties (<i>neįtūcia, todėl</i>), linkmės (<i>vakarop, tolyn</i>)</p>
	<p>Giminėmis (ne visi), linksniais, skaičiais (ne visi)</p> <p>Nuosakomis: tiesioginė (<i>miega</i>), tariamoji (<i>miegotų</i>), liepiamoji (<i>miegok</i>)</p> <p>Laikais: esamasis (<i>eina</i>), būtasis kartinis (<i>ėjo</i>), būtasis dažninis (<i>eidavo</i>), būsimasis (<i>eis</i>)</p> <p>Skaičiais (vns. <i>žiūriu</i>, dgs. <i>žiūriname</i>)</p> <p>Asmenimis (<i>turiu, turi, turi, turime, turite</i>)</p> <p>Laipsniais (tik būdo)</p>

Nesavarankiškos kalbos dalys (vienos sakinio dalimi neina)			
Kalbos dalis	Kalbos dalis reiškia, žymi	Skiriamieji	Pavyzdžiai
Prielinksnis	Nekaitoma kalbos dalis, kuri eina su vardažodžio linksniu ir parodo linksniuojamojo žodžio ryšį su kitais žodžiais (<i>antl, už, po, prie...</i>).		<i>Priėjo didelį skvergą ir atsisėdo ant žemės. Radau ją po lova. Ji bijojo išlipti iš mašinos.</i>
Jungtukas	Nekaitoma kalbos dalis, jungianti sakinio dalis arba sakinius (<i>ir, o, bet, tačiau, nes, kaip...</i>).	Sujungiamieji (<i>ir, bei, o, arba...</i>) Prijungiamieji (<i>kad, jog, nes...</i>)	<i>Įlipo į pačią viršūnę ir žiūrė. Dažniausia jie meskeriodavo ramiose upėse arba ežeruose. Jis pažadėjo, kad sugrįš. Greit pradėjo temti, nes dienos lapkričio mėnesį jau trumpos.</i>
Dalelytė	Kalbos dalis, teikianti sakiniui ar jo dalims papildomų prasmių ir atspalvių (<i>o, gi, ne, bent...</i>).		<i>Jūra vos banguoja. Tėvai ilgai svarstė, visgi nutarė neskubėti. Nejaugi mes pa- kludome?</i>
Jaustukas	Reiškia įvairius jausmus (<i>oi, oho, ačiū, valio...</i>).		Valio, pagaliau savaitgalis! Ak, kaip gera, kaip smagu. Ačiū jums už pagalbą.
Ištiktukas	Reiškia įvairių veiksmų sukeltus garsus ar vaizdus (<i>trioksi, žiū, brakšt, trept...</i>).		<i>Šaka trioksi ir nuližo. Gaidys šast ant šakos ir šaukia. Spragt brakšt ir dirys užsidarė.</i>

- 4 Pasakykite, kurios kalbos dalys yra paryškinti žodžiai.

Rotušės aikštė

Jei kas yra lankęsis **Kaune**, negali nežinoti ir **lengvai** užmiršti **jo** senamiesčio, **ypač** Rotušės aikštės, **už** kurios **baigiasi** miestas, susilieja Nemunas **su** Nerimi. Rotušės aikštė – tai **nuostabus** kampelis, **kurio nerasi** visoje **senojoje Europoje**.

Aikštė būtų kaip **visos** aikštės didžiuosiuose miestuose, jei jos nesuptų, **nepuoštų** ne viena ar dvi, **bet penkios** bažnyčios. Vienos jų garsios savo vidaus ornamentika, **kitos** aukštastiebiais bokštais, **trečios** architektūrinėm puošmenom, **didžiųjų** Europos dailininkų piešiniais, **skulptūromis**.

Č. Grincevičius

- 5 Parašykite to paties linksnio įvardžiuotinę būdvardžių formą.

aukšta eglė – *aukštoji eglė*

tuščias gatves – ▲

minkšto patalėlio – ▲

paslaptinę gyvenimą – ▲

mažam vaikeliiui – ▲

žaliomis giriomis – ▲

paskutiniai žodžiai – ▲

įdomių knygų – ▲

ilgame kelyje – ▲

seną pilimi – ▲

- 6 Patarlėse įrašykite nurodytos giminės, skaičiaus ir linksnio suksliaustuosius žodžius.

1. (Darbštus – vyr. g., vns. N.) ir ilgiausia diena per trumpa.
2. (Blogas – vyr. g., vns. G.) žodį lengva paleisti, bet sunku sugauti.
3. Geresnė duonelė sava, kad ir juoda, negu pyragas ant (svetima – mot. g., vns. K.) lentynos.
4. Kad akys neregėtų, ausys negirdėtų, tai ir (širdis – mot. g., vns. K.) nesopėtų.
5. Aitvaras (visi – vyr. g., dgs. N.) darbštiesiems turtus neša.
6. Balta duona juodom (ranka – mot. g., dgs. Įn.) uždirbama.
7. Daina dieną trumpina, daina (darbas – vyr. g., vns. G.) lengvina.
8. Kito (akis – mot. g., vns. Vt.) ir šapą matai, o (savoji – mot. g., vns. Vt.) – nė

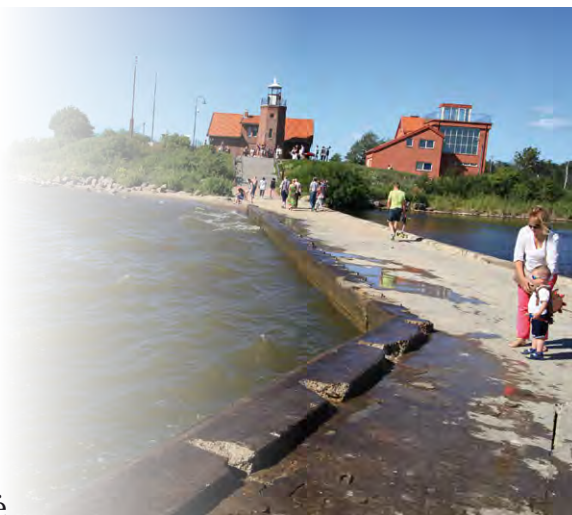
rašto. 9. Skambina varpai, tik nežinia (kuri – mot. g., vns. Vt.) bažnyčioj. 10. (Senas – vyr. g., vns. N.) dera patarti, o (jaunas – vyr. g., vns. N.) – paklaudyti.

Pavyzdys. Darbščiam ir ilgiausia diena per trumpa.

- 7** Suskliaustuosius žodžius ar žodžių junginius parašykite reikiamu linksniu.

Ventės ragas

(Rugsėjis) baigiantis
ruduo kaip reikiant
įsismarkavo ir
ėmėsi dažyti
pamario medžius
(ryškios spalvos).
Šermukšniai sprogte
sprogo nuo uogų
raudonio, beržai
pamažu dabinosi
(auksas), raudonavo
klevai, tik jo didenybė

ąžuolas (marių pakrantė) dar stovėjo išdidžiai žaliuodamas. Pro išsidraikiusius (pilki debesėliai) švysčiojo saulės spinduliai, bet (dangus) virš Ventės rago užstojo klegantys, sūkuriuojantys (paukščiai) debesys. Tai būriai kregždžių, kikilių, liepsnelių, zylių ir (kiti paukščiai) ruošėsi tolimam skrydžiui, suko ratus ir tūpė pailsėti (patogi vieta), Ventės (ragas).

G. Viliūnė

- 8** Suskliaustuosius būtojo kartinio laiko veiksmažodžius pakeiskite esamuoju laiku.

Neregėta negirdėta

Saulelė (padėjo) galvelę ant rožinio debesies priegalvėlio. Buvo beužsnūstanti, bet dar kartą (žvilgtelėjo) į žemę.

– Ar baltagalvė ramunė jau miega? O bitutė gal dar tebe-korinėja žiedelyje?

Ramunėlė (merkėsi), supama švelnaus vėjelio. Bitutė (skubėjo) į namučius.

– Saldaus miegelio, ramunėle! Labanakt, bitute!

Saulutė (pabučiavo) užmerktas gėlės akutes, (paglostė) permatomus bitės sparnelius. Paskui ji vėl (padėjo) galvelę ant rožinio priegalvėlio, (užsitraukė) baltuoju debesėlio apklotu, (užsimerkė) ir (užmigo).

A. Liobytė

9 Nurašydami sakinius, skaičius parašykite žodžiais.

1. Kai kurios beržų rūšys jau po 6 metų gali siekti 7 metrų aukštį.
2. Pievoje ganėsi 6 arklių.
3. Mūsų kieme yra 2 vartai.
4. Kirpėjas nusipirko 3 naujas žirkles.
5. Tik po 3 dienų jis atgavo sąmonę.
6. 2 broliams sesutė padovanojo po 3 marškinius.
7. Rytą sodas sužibo 1000 rasos lašelių.
8. Namu grįšiu gegužės 7.

VARDAŽODŽIŲ GALŪNIŲ RAŠYBA. KARTOJIMAS

Prisiminkite linksniuojamųjų žodžių galūnių rašybos taisykles.

ia ir e rašyba

1. Jei vienaskaitos vardininko galūnės yra **-is, -ys, -i, -ia, -ias, -uo**, tai kitų linksnių (išskyrus vietininką) galūnėse **e** nerašome (*medis – medžiai, žaltys – žalčiai, graži – gražiai, skani – skaniai, sesuo – seseriai, žalias – žaliu*).
2. Jei vienaskaitos vardininko galūnė **-ė**, tai kituose linksniuose gali būti **-e** (*katė – katei, kates, kate; medinė – medinei, medine, medines*).

3. Vienaskaitos ir daugiskaitos vietininke visada rašome **-e** (*lietuje, ausyje, laukuose, mokytojuje, žaliuose, žaliuose, dviejuose, kituose*).

Įsiminkite žodžių **duktė** ir **sesuo** linksniavimą (*duktė – dukteriai, sesuo – seseriai*); sutrumpėjusių vietininko formų galūnę **-y**: *rugsėjų, pagirų*; atsakančių į klausimą *kada?* žodžių rašybą: *pirmadienį, vidurvasarį*.

Nosinių balsių rašyba

1. Nosinės balsės visada rašomos vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko linksnių galūnėse (*saldžią kriaušę, puikią pilį, saldžių kriaušių, gerų draugų*).
2. Nosinės balsės visada rašomos įvardžiuotinių formų moteriškosios giminės vienaskaitos galininke (*saldžiąją*) ir įnagininke (*saldžiąja*), daugiskaitos kilmininke (*saldžiųjų*) ir galininke (*saldžiąsias*); vyriškosios giminės vienaskaitos galininke (*saldųjį*) bei daugiskaitos kilmininke (*saldžiųjų*).
3. Nosinės balsės rašomos asmeninių įvardžių vienaskaitos kilmininke (*manęs, tavęs, savęs*), bet nerašomos galininke (*mane, tave, save*).

ĮSIDĖMĖKITE:

Nosinės balsės nerašomos:

1. Įvardžiuotinių formų vienaskaitos naudininke ir vietininke (*jaunajam, jaunajai, jaunajame*).
2. Skaitvardžių nuo vienuolikos iki devyniolikos, įvardžio *keliolika* bei bevardės giminės būdvardžių galininke (*ką? – dvylika mėnesių, keliolika draugų, daryti gera*).

- 1** Parašykite žodžių junginius nurodytu linksniu.
gimtoji kalba (dgs. G.) – *gimtąsias kalbas*
protinga moteris (dgs. Įn.) – ▲

- informacinis leidinys (vns. Įn.) – ▲
 svarbiausias darbas (dgs. Vt.) – ▲
 saulėta diena (vns. G.) – ▲
 žalias medis (dgs. V.) – ▲
 rašytinis šaltinis (dgs. V.) – ▲
 gyvenamoji patalpa (dgs. K.) – ▲
 nuolaidus žmogus (vns. N.) – ▲
 ypatinga šventė (vns. Įn.) – ▲

- 2** Parašykite šių žodžių junginių vienaskaitos naudininką.
 gab* mokin* sen* gir* graž* mergait* auksin* saul*
 stiklin* vaz* gil* up* marg* gegut* skan* duon*
- 3** Parašykite nurodytų žodžių junginių vienaskaitos galininko, įnagininko ir šauksmininko bei daugiskaitos kilmininko linksnius.

Vns. V.	Vns. G.	Vns. Įn.	Vns. Š.	Dgs. K.
žalia pieva	žalią pievą	žalia pieva	žalia pieva	žalių pievų
garsi pilis				
erdvus kambarys				
stiprus vėjas				
naminė katė				
aukštas kalnas				
sudėtingas uždavinys				
sidabrinė vaza				
plėšrus paukštis				

- 4 Įrašykite praleistas raides. Pasirinkite penkis žodžių junginius ir parašykite su jais po sakinį.

tams*jame miške	gelton*s*s kasas	šalt*jame vandenyje
kvapn*ja lelija	skaud*j* įvykj	vėlyv*j* aviečių
pirm*s*s šalnas	greit*j*m traukiniui	laiming*ja pabaiga
gil*jai upei	treč*j* kartą	ketvirt*jame aukšte

- 5 Su pateiktais žodžių junginiais pagal nurodytą skaičių ir linksnį sugalvokite po sakinį.

ąžuolinis stalas – vns. G.
 jaunoji šeimininkė – dgs. G.
 mažesnė kaina – vns. Įn.
 jaunesnė pusseserė – dgs. G.
 saldus medus – vns. N.
 stebuklingas žiedas – dgs. K.

- 6 Įrašykite praleistas raides.

1. Pirm*sias tris paras alkis Kikil* kamavo labiausiai. (R. L.)
2. Buvo vėlyvas rytas, tvieskė saulė, mudviej* su Linu šešėl* buvo trumpi ir beveik permatomi. (G. M.)
3. Ko vertas visas šis slėnis be tav*s? Kas paliudytų jo buvusią didyb* ir medž* galybę? (V. Ž.)
4. Užšokę ant keliuko, turėjome palaukti, kol ausys* nustojo kaukšėti plaktukai, o akys* tavaruoti įvairiaspalv* skritul*. (G. M.)
5. Baltų vilnionių siūlų kamuolys išsprūdo senel* iš rankų ir nuriedėjo Teodorui prie koj*. (K. S.)
6. Molis turi net aukšt*j* muzikin* išsilavinimą! (V. Palč.)
7. Pažadėk, kad daugiau man*s neklausinėsi. (V. Palč.)
8. Tuo pat metu didž*jame kelyj* ant kalnelio pasirodė pirmieji keleiv*. (V. M.-P.)
9. Ež* yra visaėdž* gyvūnai, bet daugiau suėda gyvulinio maisto: pelin* graužikų, driež*, varl*, įvair* vabzdž* ir lervų. (r.)

- 7 Suskliaustuosius žodžius ir žodžių junginius įrašykite tinkama forma.

Dovilė

Vakare, saulei pakibus virš (tamsūs pušynai), Dovilė užrakino savo (kambarys durys) ir nusileido (lauptai) į (pirmasis aukštas). Atsidūrusi (kiemas) ji pasižvalgė aplinkui, pasitikrino, ar nėra (įtartini žmonės). Pasuko (kapinės) link. Palei (akmeninė tvora) siauras keliukas vingiavo Didžiojo beržyno pusėn. Tiesiausias kelias ėjo pro tetos Leokadijos (vyšnios), tačiau ji pasirinko šį. Eglių (alėja) ji pasieks iš (vakarai) pusės. Netrukus Dovilė atsirėmė į (žalia eglių siena).

A. Pocius

VEIKSMAŽODŽIŲ GALŪNIŲ RAŠYBA. KARTOJIMAS

1. Esamojo laiko trečiojo asmens veiksmažodžių, atsakančių į klausimą *ką veikia?*, galūnėse rašome **-ia** arba **-a** (po j). Pvz.: *piešia, joja, rengiasi*.
2. Būtojo kartinio laiko vienaskaitos pirmojo asmens veiksmažodžių, atsakančių į klausimą *ką veikiau?*, galūnėse rašome **-au** (po j) arba **-iau**. Pvz.: *mylėjau, klausiau, skaičiau*.
3. Būtojo kartinio laiko antrojo asmens veiksmažodžių, atsakančių į klausimą *ką veikei?*, galūnėse rašome **-ei**, jei esamojo laiko trečiojo asmens galūnė **-ė**. Jei esamojo laiko trečiojo asmens galūnė **-o**, rašome **-ai**. Pvz.: *valgė – valgei, miegojo – miegojai*.
4. Liepiamosios nuosakos antrojo asmens forma baigiasi priesaga **k** (kai kuriais atvejais susilieja su šaknies paskutiniu priebalsiu). Pvz.: *ženka, auk, mik, varka*.
5. Būsimojo laiko trečiojo asmens forma baigiasi priesaga **s** arba **š** (kai kuriais atvejais susilieja su šaknies paskutiniu priebalsiu). Pvz.: *augš, griš, megs, veš*.

6. Tariamąsios nuosakos vienaskaitos ir daugiskaitos pirmojo ir trečiojo asmenų veiksmažodžių, atsakančių į klausimus *ką veikčiau? ką veiktu?*, galūnėse rašome **-iau** ir **-ų**. Pvz.: *eičiau – eitu, rašyčiau – rašytu*.

1 Suskliaustąsias bendratis pakeiskite esamojo laiko veiksmažodžiais.

1. Bėda raita (atjoti), pėsčia (išeiti). 2. (Dumti) kaip ragana į Šatrijos kalną. 3. Aiškiai kalba, tamsiai (galvoti). 4. Ant kvepiančios gėlės ir bitelė (tūpti). 5. Briedis girioj, o jau iešmą (drožti). 6. Darbai (girti), žodžiai (peikti). 7. Ir asilas (žvengti), avižas pamatęs. 8. (Juoktis) puodas, kad katilas juodas. 9. Kas (belsti), tam atidaro.

2 Vienas veiksmažodis baigiasi galūne **-o**, kitas galūne **-ė**. Abu jie yra to paties laiko. Pasakykite, apie kokio laiko veiksmažodžius kalbama.

Parašykite po tris to paties laiko veiksmažodžius, kurie baigtųsi galūne **-o** ir galūne **-ė**.

Parašykite šių veiksmažodžių vienaskaitos antrąjį asmenį.

3 Parašykite pateiktų veiksmažodžių būtojo kartinio laiko vienaskaitos pirmąjį ir antrąjį asmenis.

skaitė – ▲, ▲	lėkė – ▲, ▲	žaidė – ▲, ▲
rašė – ▲, ▲	gyrė – ▲, ▲	girdėjo – ▲, ▲
stebėjo – ▲, ▲	laimėjo – ▲, ▲	rūpėjo – ▲, ▲
skubėjo – ▲, ▲	skelbė – ▲, ▲	snaudė – ▲, ▲

Pavyzdys. Skaitė – skaičiau, skaitei.

4 Veiksmažodžių pirmąjį ir trečiąjį asmenį pakeiskite to paties laiko antruoju.

1. Jis pravėrė stebuklingas dureles. 2. Labai bijojau šių rungtynių. 3. Laimė, kad ji mūsų palaukė. 4. Jis dar mokykloje žinojo, kad bus gydytojas. 5. Aš laukiau iš kelionės grįžtančio

draugo. 6. Šią istoriją aš sukūriau pati. 7. Ji svajojo apie prinčą, kaip jie šoks ir suksis pokylių salėje. 8. Jis prisiminė susitikimą su nepažįstamuoju ir nusišypsojo.

5 Būsimojo laiko veiksmažodžiuose įrašykite praleistas raides.

Po savaitės sesuo pagaliau grį* į namus. 2. Keleivius ve* du nauji elektra varomi autobusai. 3. Toliau šniok* liūtys ir kruša. 4. Bet turbūt tai ir parodo, jog žmonės niekada nepalū*. 5. Šuniukai grau* viską, kas jiems pakliūs į dantis. 6. Kol pats dro* medį, tol bus stalius. 7. Anksčiau ar vėliau ši grožybė sudu*.

6 Parašykite veiksmažodžių tariamosios nuosakos trečiąjį asmenį.

skristi –	<i>skristų</i>	džiaugtis –	▲
pasiryžti –	▲	rengtis –	▲
mokytis –	▲	siųsti –	▲
maudyti –	▲	gailėtis –	▲
išsigąsti –	▲	skųstis –	▲

7 Įrašykite praleistas raides.

Vaiduokliai

Supliušk*no vanduo, ir Sizifas giliai atsiduso – tarsi nuo peč* nusimetęs vis* kalną. „Oi, Tantale, drauguži, – užjauč*mai šypt*lėjo, – jeigu tik žinotum, jei bent mažumėl* nujaustum, kas tav*s lauk*, – ne į krantą bristum, o į dugną nertum...” Kel*damas atgal, jis švilpin*vo, lyg o*ka šokinėjo per krūmus ir net užplėšė smag* dainelę: pirmą sykį nuo to laiko, kai atsidūrė požemyj*. Tokį jį ir palikim*, – dainuoj*ntį, šokinėj*ntį, dėkoj*ntį dievams ir svaigstantį laisve nelaisvėje... Nesgi jis pats, kaip ir Tantalas, nežino, kas jo lauk*, nenujauč*, kad neilgai trukus atsėlins pavydas, ilg*sys, apniks aistra, graužatis bei tuštuma... Nežino, jog paskutin*s žodž*s koneveiks dievus, kuriems dabar dėkoj*.

ĮVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

Vienaskaita

Vyriškoji giminė

V.	tas	šis	kuris
K.	to	šio	kurio
N.	tam	šiam	kuriam
G.	tą	šį	kurį
Įn.	tuo	šiuo	kuriuo
Vt.	tame	šiam	kuriame

Moteriškoji giminė

V.	ta	ši	kuri
K.	tos	šios	kurios
N.	tai	šiai	kuriai
G.	tą	šią	kurią
Įn.	ta	šia	kuria
Vt.	toje	šioje	kurioje

Daugiskaita

Vyriškoji giminė

V.	tie	šie	kurie
K.	tų	šių	kurių
N.	tiems	šioms	kuriems
G.	tuos	šiuos	kuriuos
Įn.	tais	šiais	kuriais
Vt.	tuose	šiuose	kuriuose

Moteriškoji giminė

V.	tos	šios	kurios
K.	tų	šių	kurių
N.	toms	šioms	kurioms
G.	tas	šias	kurias
Įn.	tomis	šiomis	kuriomis
Vt.	tose	šiose	kuriuose

SANTRUMPOS

- A. P. – Algirdas Pocius
A. S. – Antanas Strazdas
A. Spr. – Adolfas Sprindis
A. V. – Antanas Vienuolis
A. Vc. – Antanas Venclova
A. Vč. – Antanas Vaičiulaitis
B. M. – Birutė Mar
B. P. – Birutė Pūkelevičiūtė
B. Rdz. – Bronius Radzevičius
B. S. – Balys Sruoga
B. V. – Bitė Vilimaitė
E. G. – Eduardas Girčys
E. M. – Eduardas Mieželaitis
E. Mk. – Emilija Mikulėnaitė
E. P. – Eglė Pakšytė
Eug. M. – Eugenijus Matuzevičius
G. M. – Gendrutis Morkūnas
H. N. – Henrikas Nagys
I. S. – Ieva Simonaitytė
I. Š. – Ignas Šeinius
J. – Jonas Jablonskis
J. A. – Jonas Avyžius
J. Ap. – Juozas Aputis
J. B. – Jonas Biliūnas
J. Blč. – Juozas Balčikonis
J. D. – Jonas Dovydaitis
J. Dg. – Janina Degutytė
J. G. – Juozas Grušas
J. Iv. – Jonas Ivanauskas
J. M. – Jonas Marcinkevičius
J. Mk. – Jonas Mikelinskas
Just. M. – Justinas Marcinkevičius

J. Pž. – Juozas Požėra
J. S. – Juozas Sokas
J. Ž. – Justinas Žilinskas
K. B. – Kazys Binkis
K. M. – Kazys Marukas
K. S. – Kazys Saja
L. Gt. – Leonardas Gutauskas
L. P. – Lazdynų Pelėda
M. – Maironis
M. S. – Mykolas Sluckis
M. V. – Motiejus Valančius
P. M. – Pranas Mašiotas
P. V. – Pranas Vaičaitis
r. – raštai
R. K. – Raimondas Kašauskas
R. L. – Romualdas Lankauskas
S. Dž. – Stasys Džiugas
S. N. – Salomėja Nėris
S. P. – Selemonas Paltanavičius
S. S. – Simonas Stanevičius
S. Z. – Stepas Zobarskas
Š. R. – Šatrijos Ragana
T. I. – Tadas Ivanauskas
tts. – tautosaka
V. B. – Vytautas Bubnys
V. D. – Vladas Dautartas
V. K. – Vincas Krėvė
V. M.-P. – Vincas Mykolaitis-Putinas
V. P. – Vytautas Petkevičius
V. Palč. – Violeta Palčinskaitė
V. Rč. – Vytautas Račickas
V. Ž. – Vytautė Žilinskaitė
Ž. – Žemaitė

TURINYS

IV. GAMTOS STEBUKLAI IR PASLAPTYS

Jurgis Kunčinas <i>Pokalbis su gamta</i>	4
Alis Balbierius <i>Žolės deginimo žala</i>	6
Vytautė Žilinskaitė <i>Medinė antis</i>	9
Vladas Dautartas <i>Nelieskit pakalnutės žiedo</i>	13
Vincas Mykolaitis-Putinas <i>Pumpurėlis</i>	17
Vilė Vėl <i>Kaip mes išgarsėjome</i>	18
Maironis <i>Žiemos naktis</i>	29
Juozas Tumas-Vaižgantas <i>Napalys darbus dirba</i>	32
Peizažas	37
Juozas Erlickas <i>Lietūs, panašūs į žmones</i>	38

Veiksmožodžių darybos būdai. Priesaginiai veiksmožodžiai	40
Priešdėliniai veiksmožodžiai	43
Veiksmožodžio ir jo rašybos kartojimas	45
Prieveiksmio reikšmė	49
Prieveiksmių skyriai	51
Prieveiksmių kilmė ir daryba. Būdvardiniai ir daiktavardiniairieveiksmai	54
Skaitvardiniai, įvardiniai ir mišrios darybosrieveiksmai	57

V. NEKASDIENIAI NUOTYKIAI

Marija Meilė Kudarauskaitė <i>Šitaip tarė Atžagaris</i>	61
Grožinės literatūros rūšys ir žanrai	62
Vladas Dautartas <i>Paupio berniukas</i>	63
Vytautė Žilinskaitė <i>Gaidžio kalnelis</i>	67
Petras Tarasenko <i>Senadvario griuvėsiuose</i>	78

<i>Ožys išgelbėtojas</i>	85
Kazys Saja <i>Žmigai, žmagai ir žmogynai</i>	92
Vytautė Žilinskaitė <i>Riedučių skrydis</i>	97
Leonora Šileikienė <i>Mano tobulėjimo programa</i>	101
Vytautas Račickas <i>Prisiminimai apie 1965 metų pavasarį</i>	109
Juozas Erlickas <i>Dalykai, kurių niekada nesuprasiu</i>	115
Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai	118
Įvardžių skyriai	121
Įvardžių rašyba	124
Prielinksnių reikšmė	128
Taisyklingas prielinksnių vartojimas	133
Jungtuko reikšmė ir vartojimas	136
VI. GYVENU NE VIENAS	
Liutauras Degėsys <i>Vasaros paukštis</i>	142
Liudas Dovydenas <i>Žvaigždžių skaitymas</i>	143
Romualdas Lankauskas <i>Kelionė aitvaru anapus Didžiojo miško</i>	150
Juozas Erlickas <i>Norėčiau</i>	159
Poezijos kūrinių kalba	162
Romualdas Kalonaitis <i>Paslaptinga sala</i>	164
Bitė Vilimaitė <i>Daug vaikų</i>	176
Sigitas Geda <i>Jotvingių žemė</i>	179
Vytautas Misevičius <i>Pirmasis pasimatymas</i>	180
Gendrutis Morkūnas <i>Tikroji tiesa apie Katšunį</i>	185
Violeta Palčinskaitė <i>Taip mes tapome suaugę...</i>	191
Dalelytės reikšmė ir vartojimas	193
Dalelyčių rašyba	195
Jaustukas ir išiktukas	198

Kalbos dalių gramatinių požymių kartojimas	
ir apibendrinimas	201
Vardažodžių galūnių rašyba. Kartojimas	207
Veiksmažodžių galūnių rašyba. Kartojimas	211
Įvardžių linksniavimo pavyzdžiai	214
Santrumpos	215